

KOROŠKI *svetnikar*

1941
OF
1971

GLASILO MEŽIŠKE DOLINE

Leto XXI

Ravne na Koroškem, 24. aprila 1971

Št. 2

NAŠ POMNIK

Foto: R. Vončina

Aleš Mrdavšič — Karel Bevc

Narodnoosvobodilno gibanje v občini Ravne na Koroškem

Kadar govorimo o narodno-osvobodilnem gibanju na Koroškem, ne moremo prezreti Mežiške doline, tihega gorskega sveta, koder se je razplamtelo partizanstvo z nezadržno silo in doseglo zgledni vrhunec. Veliki dogodki so se odigrali med drugo svetovno vojno v karavanškem svetu med Peco, Raduho, Uršljo goro in Strojno. V hribovskih zaselkih in vasicah, obdanih od neizmernih gozdov, so vso dobo okupacije domovali borci naše osvobodilne vojske. Tu so nastajala prva vozlišča osvobojenega ozemlja in mostišča, ki so povezovala koroške Slovence na tej in oni strani Karavank. Edinstveno je bilo gibanje, ki je v enotni, uporni volji in boju povezovalo borce — hostnike in delovne ljudi tako v Mežiški dolini kakor ob Beli v Podjuni, Rožu in Ziljski dolini, povsod, koder je še živa slovenska beseda.

Krivična vojna, ki so jo zanetili fašistični osvajači, je zajela že skoraj vso Evropo, ko so po zlomu nenapadalne pogodbe med Nemčijo in bivšo Jugoslavijo Hitlerjeve čete dne 6. aprila 1941 vdrle v našo deželo in jo pomendrale. Ta datum pomeni začetek mračnega štiriletnega obdobja nemške zasedbe. Nemci so brez bojov in odpora vkorakali v Mežiško dolino ter jo 9. in 10. aprila 1941 zasedli.

Takoj po vdoru so zasuli naselja s plakati, ki so svarili prebivalstvo pred nepremišljenimi podvigi, ki bi nasprotovali osvajačevi volji. V Celovcu je bila natisnjena propagandna revija, ki so jo raztrosili med ljudi in jih z njo vabili, naj se solidarno priključijo velikemu nemškemu rajhu.

Dolina zaradi vojnih operacij ni pretrpela občutnejše škode. Ker so bili porušeni nekateri mostovi in poškodovan železniški predor na Holmcu, je bil oviran in delno prekinjen ves cestni in železniški promet. Nekoliko prizadet je bil rudnik svinca Mežica, kjer so po nalogu jugoslovanske vojaške oblasti v večernih urah dne 8. aprila razstrelili parno in vodno električno toka, je spodnja obzorja rudniških obratov zalila voda, ki je za nekaj časa preprečila obratovanje. Železarna na Ravnah in drugi industrijski obrati pa so zaradi močnega vpliva pete kolone popolnoma nepoškodovani prišli v osvajačeve roke. Nemški vojaški oddelki so kmalu zasilno usposobili komunikacijske zveze in vzpostavili promet. Ko je bilo 11. aprila zasedeno Velenje, je bila spet zagotovljena dobava električne energije in vsa industrijska podjetja v dolini so pričela obratovati. Hušjo težavo je povzročilo okupatorju pomanjkanje delovne sile, ker je bilo precej delavstva vpoklicanega v jugoslovansko vojsko. Nemške vojaške enote so se zasilno nastanile po bivših žandarmerijskih postajah in šolah. Tako se je na Ravnah naselilo vojaštvo v tolstovrški šoli, orožništvo pa v Veršnikovi hiši na današnji Partizanski cesti. Sedež občine je bil v poslopju, kjer je do nedavna bila na Trgu svobode postaja Ljudske milice. Politične

organizacije so si našle streho v stari šoli pri župnijski cerkvi.

Mežiška dolina je bila takoj po zasedbi podrejena šefu civilne uprave s sedežem na Bledu. Na vsem območju civilne uprave je bila vrhovna stopnja oblasti tajne državne policije (GeStaPo) »Komandeur der SIPO und des SD« — višji zapovednik varnostne službe. Blejska varnostna služba je uredila na Prevaljah svojo izpostavo, ki se je od aprila 1941 do julija 1942 uradno imenovala »Der Komandeur der SIPO und SD in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains — StaPo Aussenstelle Prävali.« Izpostava je takoj po osvojenju začela popisovati za selitev določene ljudi, ki so pred vojno nasprotovali germanizaciji in hitlerjanstvu. Pri tem so se posluževali tiralične knjige, ki so jo okupatorske oblasti prinesle s seboj. Izdelana je bila že poprej po podatkih tajnih obveščevalcev, ki so pred vojno živeli na naših tleh. Popisovanje se je izvršilo v tesnem sodelovanju s pripadniki domače pete kolone in člani nemške kulturne zveze, ki so v registraturnih komisijah ocenjevali prebivalce doline po rasnih in političnih merilih.

Ivan Turk, vodilni uslužbenec gozdne uprave grofa Thurna v Mušeniku in bivši črnski župan, je bil prvi aretiran 10. aprila 1941. Odpeljali so ga v zapore v Celovcu, nato pa v koncentracijsko taborišče Dachau, kjer so ga kmalu nato umorili.

18. aprila 1941 je bilo aretirano narodno zavedno visoko strokovno uslužbenko osebje vseh industrijskih podjetij v dolini. Že poprej, 10. aprila, pa so okupatorske oblasti prijele in zaprle tudi slovenske učitelje in duhovščino. Med aretiranimi so bili še topilničar Janko Močilnik iz Žerjava, sedlarski mojster Franc Senožetnik iz Črne in mnogo drugih poštenih delovnih ljudi.

Po uredbi, ki je bila izdana 1. maja 1941, so Nemci odstranili in prepovedali vse slovenske napise. Zgolj slučajno so vso vojno ostale nezapažene le slovenske vrstice, napisane nad vhodom na črnsko pokopališče, ki še danes pripovedujejo »Naj neha se tukaj sovraštvo, prepir — kjer našel je človek zaželjeni mir.« Šolo-obvezni otroci so morali obiskovati pouk v nemščini, za pošolsko mladino in odrasle pa so bili pripravljene posebni tečaji nemškega jezika. V vsakem kraju so osvajači imenovali rasne komisije, ki so raziskovale poreklo ljudi. Dne 14. maja 1941 so pričeli z letaki pozivati prebivalstvo, naj se do 31. junija vpiše v politično organizacijo »Koroško ljudsko zvezo« (Kärntner Volksbund).

Okupatorske oblasti so najprej očistile dolino telesno pohabljenih in duševno zaostalih sirot in ciganov. Odpeljali so jih v zbirno taborišče v Št. Vid nad Ljubljano, od tam pa dalje v Srbijo in Makedonijo. Večinoma vojne niso preživeli in se je za njimi zgubila vsaka sled. Sirotam so 5. julija sledile družine narodno zavednih delavcev, kmetov in izobražencev. 8. julija 1941 je iz Št. Vida nad Ljubljano odpeljal

izgnance v Srbijo in Makedonijo drugi transport. V njem je bilo nad 70 družin iz naše doline. Premoženje izgnancev je bilo zaplenjeno v korist »urada državne komisarija za utrjevanje nemštva«. V hudih preizkušnjah je preplašeno ljudstvo spoznalo namene osvajačev in se mu postavilo po robu, spočetka s prikrito kljubovalnostjo, pozneje pa z uporom.

V Mežiško dolino je kmalu prišla vest o ustanovitvi Osvobodilne fronte slovenskega naroda, ki je hkrati pozivala ljudi k oboroženi vstaji. Celice komunistične partije v dolini so dobivale tajna navodila za organizirano delo od okrožnega komiteja iz Maribora. Od tam je prišel na Prevalje obiskat svoje sodelavce Miloš Zidanšek, iz Mislinje pa Rado Iršič, poznejši sekretar PK za Štajersko. Kurirji so prinašali iz Maribora propagandni material in trosilne letake urarskemu mojstru Henriku Zagerniku, ki jih je s pomočjo zaupnikov razpečeval po vseh krajih v dolini.

Najbolj izrazita uporniška skupina je delovala v Prevaljah. Rodoljubi in pripadniki partije so se shajali na posvetovanja pri Mežnarju nad Brančurnikovo gostilno, v Leškem grabnu, pri Popovi bajti na Lešah ter v papirnici. Na zadnjem sestanku v Kajžarjevi bajti na Lešah so sklenili, da bodo minirali Stoparjev viadukt. Do uresničitve pa ni prišlo, ker je bila skupina prekmalu odkrita in aretirana.

Misel upora je pognala kali tudi na Ravnah, v Mežici, Žerjavu in Črni.

Na Ravnah je delovala partijska celica pod vodstvom železarja Jakoba Logarja. V Mežici so 15. junija 1941 ustanovili protifašistično celico na tajnem sestanku, ki je bil v Pustnikovem gozdu. Tam je bilo domeno, kakor pripoveduje Benedikt Žagar, da je moral vsak udeleženec pridobiti tri zaupnike, ki naj bi po strogo zaupnem sistemu trojk dalje pridobivali nove pripadnike ter širili revolucionarno in narodnoosvobodilno misel. Podtalni domenek se je med mežiškimi rudarji izvajal zelo učinkovito.

Aktivista Zdravka Pavliča, rudniškega elektricarja v Žerjavu, sta obiskala njegova brata iz zasavskih revirjev. Pripovedovala sta mu o domačih dogodkih in mu zaupala zadolžitve, ki naj bi jih opravil med rudarji. Tako so pomalem tajno nastajale celice osvobodilnega gibanja.

Dijak Jože Knez iz Črne je med prvimi navezal stike z Osvobodilno fronto in partijo. Iz Maribora je prinašal literaturo in letake. Zaročnikom se je pridružil tudi učitelj Jože Prislan iz Črne, vodja bivše skavtske organizacije, ki je nekdanjim članom — mladincem razlagal politični položaj in jih prepričeval, naj postanejo zavedni in borbeni sinovi svojega naroda. Janko Močilnik, topilničar iz Žerjava, ki je bil zaprt v Begunjah vse od prihoda okupatorja, je bil ustreljen kot prvi talec iz Mežiške doline v začetku meseca avgusta 1941. Dne 4. avgusta 1941 so gestapovci aretirali pripadnike uporniških skupin s Prevalj, Leš in Holmca. V Begunje so odpeljali 36 ljudi. Šest izmed njih so obsodili na smrt in jih kot talce ustrelili. Objava civilne uprave na Bledu z dne 20. avgusta 1941 prčuje:

»Od načelnika civilne uprave za zasedeno ozemlje Koroške in Kranjske postavljeno izredno sodišče je 19. avgusta 1941

zaradi priprave komunističnih letakov obrodilo na smrt delavce: Henrika Zagernika, Franca Šterna, Jurija Mežnarja, Rafaela Pavlina, Mihaela Spacapana in Antona Jerila, vse iz Prevalj in okolice. Objava je bila nabita na javnih prostorih po vsej dolini. Pred tem pa je 16. avgusta 1941 izšla nemška odredba, ki je napovedovala smrtno kazen vsakomur, kdor bi pomagal upornikom. Vest o streljanju talcev je med prebivalstvom doline povzročila veliko zaskrbljenost in strah. Delo za narodno-osvobodilno misel je zaradi teh dogodkov, zlasti pa slabih in pretrganih zvez s središči revolucionarnega gibanja, nekoliko zaoostalo.

V noči med 7. in 8. oktobrom 1941 je I. štajerski bataljon, ki so ga sestavljale revirska, savinjska in pohorska četa, napadel Šoštanj. To uspelo partizansko dejanje je odjeknilo tudi po vsej Mežiški dolini. Ljudje so si skrivaj in z odobravanjem pripovedovali o napadu, ki je bil izvršen prvič v neposredni soseski.

20. novembra 1941 je prišel v Mežiško dolino delegat pokrajinskega komiteja za Štajersko dušan Kveder s kurirko in spremljevalko Štefko Štiblerjevo. Na Ravnah se je oglasil pri sekretarju partijske celice Jakobu Logarju, ki je sklical na pobudo prispelega sestanek v gozdu kmeta Zakotnika, nad vodovodom. Na sestanku so obravnavali politično stanje. Dušan Kveder je prisotne zadalžil, da naj ustanavljajo protifašistične celice, zbirajo orožje, strelivo in sanitetni material.

Še ta večer sta se skrivnostna potnika oglasila tudi na Lubasovi domačiji nad Kotljami. Gospodarju sta pripovedovala o vsem, kar so obravnavali na sestanku. Pri Lubasu sta prenočila in naslednji dan nadaljevala pot prek Leš h kmetu Pratnekarku, po domače Jakopiču nad Mežico. V Žerjavu sta se ustavila pri Zdravku Pavliču, nato pa sta odšla v Črno, kjer sta se v gostilni pri Krulcu sestala z zaupniki. Po Črni in okolici ju je spremljal dijak Jože Knez. Ker se je zdelo, da nemško orožništvo poizveduje za Kvedrom, mu je Tomo Orehek, bivši upravnik pošte v Črni, ki mu je bil zelo podoben, odstopil svojo osebno legitimacijo, da je lahko brezskrbneje nadaljeval svojo ilegalno pot.

Z novim letom 1942 so pristaši nacizma pričeli izvajati zelo močan pritisk na prebivalstvo. Vse mlajše moške so hoteli prisiliti, da bi se vključili v nacistične vojaške formacije (SA, SS, NSKK, NSFK). Članom so razdeljevali uniforme in orožje. Redno so sklicevali zbere in vaje, kjer so jih učili ravnanja z orožjem ter jih prevzajali. Pripravljali so se, da kar najhrupeje sprejmejo gauleiterja Rainerja, ki je napovedal svoj obisk in pozneje tudi dejansko prišel v Mežiško dolino 20. maja 1942.

Meseca februarja je prišel v Črno Rudi Janhuba, ki je prinesel aktivistom OF nove napotke in smernice za delo.

Mladinci, bivši člani skavtske organizacije iz Črne, ki so morali v rdečih kanglicah zbirati denarne prispevke za zimsko pomoč vojakom na frontah, so skrivaj prepričevali ljudi, naj prispevajo čim manj. Zaradi nepredvidnosti pri tem pa so jih odkrili in ovadili pri tajni policiji, ki jih je 24. aprila 1942 aretirala in odpeljala v zapore na Prevaljah. Po dobrem zagovoru

pri zasliševanju jim niso mogli dokazati krivde in zato so jih 11. maja 1942 izpustili.

Nekaj borcev štajerskega bataljona se je po mnogih hudih hajkah in bojih zateklo v gozdove Smrekovca. Komandant Rudi Knez — Silas in komisar Boris Čižmek — Bor sta jih pripeljala prek Mozirskih planin na Komen, Travnik in Belo peč. Ohranjena nemška poročila pripovedujejo, da je policija iz Črne zvedela za njihovo prisotnost in izvedla s sodelovanjem orožništva iz Mežice in Prevalj prvo hajko, ki je trajala od 13. do 18. julija 1942. Sovražnik je ponoči obkoljeval izdano partizansko taborišče na Komnu in čakal na položajih, da bi ga naslednje jutro napadel. Borci pa so pretečo nevarnost pravočasno opazili in so se po edini nezasedeni stezi neopazno umaknili proti Travniku in Hlipovcu. Ob prvem svitu je policija močno napadla izpraznjeno taborišče.

Iz drugega taborišča pod Travnikom se je 11. avgusta 1942 odpravila v Črno partizanska izvidnica, da bi si tam pridobila zaupnike in zbrala podatke o številni moči žandarmerije. Razdeljena v dve skupini — prvo sta tvorila Silas in Ema, drugo pa Servacij in Aram — je prišla v vas. Svoje naloge ni mogla uspešno opraviti, ker je bila odkrita in izdana. Silas in Ema sta se v najtežavnejših okoliščinah umaknila iz vasi, Aramu in Servacu pa to ni uspelo. V gostilni pri Štulerju ju je presenetila orožniška patrulja. Po kratkem boju je obležal Aram mrtev, Servaca pa so ranjenega na begu ujeli in odpeljali nato v celovške zapore.

Okupator se je zavedal, da so se v okrilje Smrekovca zatekli prvi partizani. Prizadeval si je odkriti jih in je zato pošiljal za njimi civilno oblečene gestapovce in svoje pripadnike.

Borci osvobodilne vojske so z njimi obračunali na Beli peči. 15. avgusta 1942 je bil ustreljen kot talec Jakob Keber, Hedov sin iz Koprivne zaradi sodelovanja z narodno-osvobodilnim gibanjem. Pod vplivom in iz strahu pred kulturbundovcem Rudolfom Pleinerjem, ki je bil krajevni vodja stranke in upravnik gozdnega gospodarstva v Črni, so njemu službeno po-

drejeni gozdarji silili ljudi, da naj prijavljajo slednjega tujega človeka, ki bi ga opazili. Ker so se vrstile in ponavljale prijave o gibanju partizanov, ki jih je orožništvo stalno zasledovalo, je prišlo do požiga hribovskih domačij. Najprej je pogorelo na Knežjem in Mlinarskem v Bistri, 28. avgusta 1942 pa je podtaknjeni ogenj upepelil domačije pri Najevniku, Smrečniku in na Pudgarskem v Ludranskem vrhu.

29. avgusta zvečer je bil požgan planinski dom na Uršlji gori. Izletnikom, ki jih je skupina partizanov zatekla na gori, je borka Atena govorila o pomenu osvobodilnega boja. Te noči so pogorele domačije pri Siserniku in Križanu pod Uršljo goro, dalje pri zgornjem Kotniku v Razborju, pri Virtiču na Slemenu (Št. Vid) in pri Kovniku v Javorju.

Somišljeniki narodno osvobodilnega gibanja z Raven so se meseca avgusta 1942 tajno sestajali na Navrškem vrhu, v gozdu pri mostu, koder pelje cesta od Ulška proti Avguštinovim tratam. Razpravljali so o političnem položaju in se seznanili z nalogami Osvobodilne fronte.

Prav v tem času se je prek Karavank prebijal na Koroško Krančev bataljon 2. grupe odredov, ki je bil zadolžen, da se združi na Pohorju z borci štajerskega bataljona in poživi na Štajerskem osvobodilni boj. Bataljon se je v neprestanih bojih izmikal številnim zasedam in hajkam, dokler ni prišel iz Železne Kaple na Smrekovec. Po naključju se je 31. avgusta 1942 srečal s partizani revirske čete. Zasledovalci so pritiskali z vseh strani: iz Železne Kaple, Mozirja, Ljubnega in Luč. V hudih bojih so združeni borci odbili sovražnika 5. septembra 1942 pod Komnom na Smrekovcu. V bojih je padel Jože Letonja — Kmet, sekretar KP za celjsko orožje.

7. septembra 1942 so utrujeni borci korakali s Smrekovca proti Št. Vidu. Pri počitku jih je dohitela in napadla nemška patrulja, ki so jo uspešno odbili. Nadaljevali so pot na Pohorje.

Naše področje je z njihovim odhodom ostalo za daljše obdobje brez partizanov. Samo Marjetka — Olga Kastelčeva, ki se je v hajkah pod Raduho izgubila, je osamela tavalala po Koprivni in iskala zvez.

V Podpeci

V gozdni samoti

V tem času je bila Mežiška dolina izločena iz pristojnosti šefa civilne uprave na Bledu in je postala neposredno podrejena Celovcu. Zato je varnostna služba z Bleda opustila svojo izpostavo na Prevaljah. Tajna policija iz Velikovca je prevzela tudi območje Mežiške doline. Na Prevalje je prihajala samo po potrebi, kadar se je povečala partizanska dejavnost. Postopoma pa se je uveljavljal center tajne policije v Dravogradu, ki se je od jeseni 1942 do kapitulacije uradno imenoval: »Geheime Staatspolizei Klagenufurt, StaPo Aussenstelle Unterdrauburg.« (Tajna državna policija — podružnica Dravograd).

31. avgusta 1942 so bili po orožniških postajah v Dravogradu, Libeličah, Ravnah, Prevaljah, Mežici in Črni ustanovljeni alarmni oddelki. V stalni pripravljenosti je dežuralo najmanj 5 mož, pripadnikov SA in drugih formacij.

Komandant 2. grupe odredov Franc Rozman-Stane je s komisarjem Dušanom Kvedrom-Tomažem prve dni oktobra 1942 izvršil pregrupacijo enot na Štajerskem ter na novo ustanovljene bataljone poslal na položaje. Četa partizanov — revircev, ki so se prostovoljno odločili, je bila ponovno poslana v Mežiško dolino. Po naročilu 2. grupe odredov je prišel k nam v spremstvu Ele Letonjeve-Atene in borca Petje inž. Pavle Zaucer-Matjaž z nalogo, da v vzhodni Koroški požiwi narodno-osvobodilno gibanje. Četico revircev, ki so prišli na Koroško, sta vodila komandir Lojze Vresk-Lojz in komisar Milan Mrzel-Mile, oba iz Trbovelj. V četici so bili naslednji borci: mitraljezec Slave Pintar-Robin iz Zagorja, Tone Okrogar-Nestl iz Zagorja, Ivan Mavrič-Stane iz Ljubljane, Rudi Hochkraut-Dolfe iz Trbovelj, Lojze Eberle-Muri, četni kuhar iz Zagorja, Herman Fričko-Ciril iz Zagorja, Juvan-Gorki iz Zagorja, Ivan Uranič-Drago iz Zagorja, Marko Mogu-Marko iz Letuša in Milan Trtnik-Milanček.

Četico revircev se je srečala z Matjažem in spremljevalcema. Združili so se, nadaljevali pot in obiskali kmete v Ludranskem vrhu, Bistri, Koprivni in Topli. Prepričevali so jih in bodrili ter v neposrednem stiku pridobivali za boj proti osvajaču. Ker še niso imeli stalnega taborišča, so iskali zanj najprimernejši prostor. Pri kmetu Hedu v Koprivni so našli izgubljen Marjetko, ki se jim je priključila. Kmetje so jih povsod zaupljivo sprejeli, nudili so jim hrano in jim šli na roke. Izdajstev ni bilo več ali pa so bila le zelo redka. Partizani so opravljali med koroškimi ljudmi odgovorno politično poslanstvo, peli so slovenske narodne in revolucionarne pesmi, dajali so radijska poročila in širili ideje osvoboditve.

Nekoč so odšli v akcijo. Ker je bil Don bolan, je ostal s soborcem Petjo pri kmetu Hedu v Koprivni. Prenočila sta na skednju. Naslednji večer sta se ponovno vrnila prenočevat. Razen domače hčerke Kristine, ki jima je prinesla večerjo, nihče ni vedel zanju.

16. novembra 1942 je ob svitu prišla k hiši nemška patrulja, v kateri je bilo 12 policajev. Partizana sta si prizadevala, da bi se neopazno umaknila, pa ju je straža, ki je stala na gorici, odkrila; za bežecima je pričela streljati. Don je smrtno zadet obležal, Petjo pa so težko ranjenega ujeli in ubili. Hedov hlapec je moral njuni trupli odpeljati v Črno, kjer so ju v svari len vzgled izpostavili na ogled pred vojaškim zaporom.

Po vrnitvi z uspešne akcije so partizani odšli na Belo peč, kjer so si 18. novembra 1942 uredili varno skladišče za prehrano. Nato so 21. novembra nadaljevali pot k sv. Jakobu v Koprivno in na Olševo. 26. novembra so se napotili proti sv. Ani in se zvečer oglasili pri kmetu Jeklnu. 28. novembra so krenili v Toplo h Končniku. Ko so se vračali, so srečali Franca Goloba, ki je bil na obhodu v loviščih pod Peco. Po temeljitnem razgovoru in zaslišanju so se zblížali. Golob je postal njihov zanesljiv sodelavec in so z njim odslej vzdrževali stalno zvezo zaradi dnevnih poročil. Povezal jih je s koroškim Slovencem Jožetom Šorlijem, ki si je zgradil v Golobovem gozdu zemljanko, v kateri se je skrival pred okupacijskimi oblastmi. Po priključitvi Avstrije k rajhu, ko bi moral odditi v nemško vojsko, je Jože pribežal v Jugoslavijo in se zaposlil kot hlapec pri Jeklnu. Sedaj pa se je ponovno znašel v zagatnem položaju in se je zato zatekel v gozd. Pridružila sta se mu Jože Herle in njegova žena Ivanka, ki sta ob selitvah iz Solčave zbežala in se tako rešila težke usode izgnancev.

Vsi trije so se pridružili partizanom, ki so si potem uredili skupno prezimovališče v Topli, nad Fajmutovo domačijo. Zgradili so pet zemljank, v katerih so prebivali do 15. januarja 1943. V strahu, da bi jih odkrili, so se potem premestili še za nekaj sto metrov višje v skalovje Pece in si uredili nov tabor. Postojanka v Peci je nudila varno zatočišče tudi prvim partizanom — domačinom, ki so se vključili v koroško četo. V njej je bila osnovana prva tehnika koroškega okrožja. Prebivalci so imeli akumulatorski radijski sprejemnik, ki jim je posredoval dnevna poročila o dogodkih na frontah. Za tisk so imeli samo pisalni

stroj, sestavke je pretipkavala Marjetka. Dvakrat tedensko so raznašali poročila v hribovska naselja in vasi, vse do Črne, Mežice in Železne Kaple. V taborišču so bila vso zimo politična predavanja, ki jih je vodil Matjaž. Borci iz čete so dnevno vadili tudi z orožjem in opravljali taktične vaje.

V taborišče so prihajali partizani po potoku — hudourniku, ki priteka s Pece. Tako so skrbno zabrisali vsako sled za seboj. V strugo potoka so vstopali pri Končnikovem mlinu v Topli in hodili po njej do višine postojanke, od koder so imeli le še par metrov po suhi stezi do zemljank. V Topli so obiskovali vseh pet domačij (Burjakovo, Florinovo, Kordeževo, Fajmutovo in Končnikovo) ter bili z vso sosesko v najtesnejših prijateljskih zvezah. Počutili so se varno kot doma ali na osvobojenem ozemlju. Zato so sklenili, da v tem neposrednem območju niso napadali sovražnika, ker so želeli v miru prezimiti.

Dosleden in zanesljiv partizanski zaupnik je postal rudniški električar Štefan Mlačnik iz Podpece. Vzdrževal je stalno povezavo med koroškimi borci in dolino. Prenašal je literaturo in poročila, v rudniški elektro delavnici obrata Helena je polnil radijske akumulatorje in jih potem odnašal nazaj v planino. Zbiral je zanesljive pripadnike osvobodilnega gibanja in vplival na izvedbo raznih zbiralnih akcij: orožja, municije ter pisarniškega in sanitetnega materiala.

12. januarja 1943 je vstopil v Koroško četo prvi domačin, Franc Pečnik-Miha iz Tople. Njemu so sledili kmalu mnogi drugi, ko da se je odtrgal plaz.

Franc Golob je četi uredil prve zveze s koroškimi Slovenci onkraj bivše avstrijske meje. V Šorlijev bunker v Koprivno je 3. decembra 1943 pripeljal Karla Prušnika-Gašperja, ki je ob aretaciji srečno ubežal gestapovcem. Naslednji dan je Šorli odvedel Gašperja v zemljanko pod Kordeževo glavo.

Ker je imela nemška vojska na vzhodni fronti vedno večje izgube, se je pričela izvajati mobilizacija tudi na okupiranem ozemlju, ki je bilo priključeno rajhu. Na nabore so bili tako poklicani že v drugi polovici novembra 1942 tudi prvi letniki iz Mežiške doline.

Meseca januarja 1943 je priredila četa petdnevno akcijo onstran bivše jugoslovanske meje. Opravljala je politično propagando, se ustavljala pri zavednih koroških kmetih, prirejala mitinge, delila literaturo in pela slovenske pesmi. Zaplenila je nekaj lovskih pušk ter obiskala enega najbolj zagrizenih nacistov v okolici Železne Kaple. Zaplenila mu je radio, orožje in hrano. Borce so povsod gostoljubno sprejemali. Povsod je med obiskom nastalo vedro razpoloženje, vžigal se je borbeni duh. Kmetje so vabili partizane na svoje domove, ko so zvedeli, da so se pojavili pri sosedih. Izdajalcev skorajda ni bilo, razen v izjemnih in dovoljenih primerih.

Nemci so sredi januarja 1943 naselili v Črni vojaško posadko, ker je delovanje partizanov postajalo vedno močnejše.

1. februarja 1943 je vstopil v koroško četo Gregor Burjak-Jur.

Prve mobilizirance za Hitlerjevo vojsko so iz Mežiške doline transportirali 13. januarja 1943. Med njimi je bil tudi Črnjan

Foto: Broman

Leški razgledi

	vstopil
4. KUMER Ivan »Maks«	23. 2. 1943
5. JELEN Johan »Štefan«	23. 2. 1943
6. STEINER Andrej »Rigo«	3. 3. 1943
7. POLENIK Karel »Don«	3. 3. 1943
8. KOROŠEC Mihael »Benjamin«	3. 3. 1943
9. KAVČIČ Jože »Katar«	3. 3. 1943
10. BURJAK Gregor »Jur«	7. 2. 1943
11. GOLOB Franc »Luka«	28. 2. 1943
12. VASTL Bogomir »Božo«	3. 3. 1943
13. MAGRIČ Ivan »Tarzan«	3. 3. 1943
14. KOTNIK Lambert »Frank«	3. 3. 1943
15. STEINER Jože »Gogo«	3. 3. 1943
16. OSOJNIK Aleks »Štefan«	24. 2. 1943
17. GOLOB Martin »Vinko«	23. 2. 1943
18. JERAJ Mirko »Jože«	23. 2. 1943
19. HUDOPISK Anton »Zvone«	23. 3. 1943
20. ROJS Srečko »Niko«	23. 3. 1943
21. PANDEL Janez »Metod«	29. 3. 1943
22. GOLOB Jože »Grega«	30. 3. 1943
23. BRODNIK Franc »Srečko«	26. 3. 1943
24. PREK Alojz »Aljoša«	26. 3. 1943
25. PODREŽNIK Ivan »Nejč«	26. 3. 1943
26. PREK Lovro »Fric«	14. 3. 1943
27. Kladnik Jurij »Janko«	14. 3. 1943
28. CIFER Ludvik »Zdravko«	26. 3. 1943
29. PEČNIK Franc »Miha«	16. 1. 1943

Politkomisar koroškega bataljona je po odhodu komandanta Staneta in borcev, določenih za Pohorje, postavil na terenih zgornje Mežiške doline javke in kurirske zveze. Nato sta s Poldetom Eberlom-Jamskim prevzela skrb za ranjence in krenila z njimi na pot proti Kotljah, da bi jih tam spravila na varno.

Med potjo sta postavila odbor Osvobodilne fronte za Črno in se v Javorju sestala z Matjažem. Vsi so skupno nadaljevali pot v Kotlje. Znano je, da so se takrat ustavili najprej pri kmetu Rožanku pod Uršljo goro, nato pa pri Nacesniku v Kotljah, kjer so ustanovili odbor OF.

8. aprila 1943 je bila odkrita v Koprivni skupina domačinov, ki so tesno sodelovali z osvobodilnim gibanjem. Prišlo je do več aretacij, katerih žrtev sta postala tudi gospodar Golobove domačije in kmečka de-

lavka Francka Lenko, najboljša partizanska znanka in neustrašna civilna kurirka.

Ker se je narodno-osvobodilna misel v Mežiški dolini močno okrepila in razrasla, je nemška tajna policija naročila vsem žandarmerijskim postajam, da so morale sproti javljati vsak najmanjši pojav partizanov.

Tiste dni je potekala mobilizacija novih letnikov v nemško vojsko. Borci koroškega bataljona so si prizadevali s svojim novačenjem. Zato ali pa zaradi bližajočega se 1. maja, ki mu je tehnika v partizanskem tisku posvečala veliko pozornost in pomen, so nemške oblasti poklicale v kraje Mežiške doline precej močne vojaške sile. Na Ravne je prišlo 120 mož, na Prevalje 100, v Mežico 100 in v Črno 200 vojakov. Na terenih se je pojavljalo vedno več sovražnih patrulj in zased, da so bili premiki partizanskih enot dokaj otežkočeni in nevarni.

Dne 20. aprila 1943 sta odšla v partizane Nacesnikova Gustl in Ivan. Nemci so zaradi tega zaplenili vse Nacesnikovo premoženje, družino pa izselili. Gustlnova žena Francka je policiji ubežala ter se vključila med borce koroškega bataljona. Ivan Nacesnik pa je bil kmalu ranjen in je bil zato dodeljen na teren Ravne—Prevalje. S pomočjo drugih terencev je zgradil dva bunkerja v grabnu med Coflom in Brdnikom na Brdinjah ter drugega, ki je stal v bližini Nacesnikove domačije. Ker je bila hiša prazna, so morali tudi javko predstaviti k Ravnjaku. Pozneje pa, ko so bili Ravnjakovi tudi že močno razglašeni in izpostavljeni, se je preselila k Kerblnu. Od aprila 1943 sta tesno sodelovali s partizani tudi družini Kotnikova in Zvodnikova s Podgore.

Na velikonočno soboto 28. aprila 1943 so se oglasili partizani pri Lubasu v Kotljah. Bili so: Matjaž, Bor, Dušan, Kostja, Polde, Čapajev, Gogo, Marjetka in Džon. Od takrat dalje so se tudi tam stalno oglašali; domačija in njeni ljudje so jim odprli srce in postali njihovi zavezniki.

V tem času so si koroški partizani utrli pot na Selemperk in Suhi vrh, v zgornjo Jamnico in Strojno.

Mežiška dolina je 12. maja 1943 doživela zelo pomemben dogodek. V Bistri na Beli peči je bila prva konferenca okrožnega komiteja KP za Koroško z zastopniki političnih delavcev. Udeležili so se je: Pavle Zaucer, sekretar okrožnega komiteja za Koroško, Polde Eberle-Jamski, Boris Čizmek-Bor, Vlado Letonja-Janez, Karel Prušnik-Gašper, Tomaž Slapar-Tugo, Ivan Zupanc-Johan, Jože Polc-Don, Drago Uranič-Drago in Milan Ilich-Kostja. Konferenco je vodil sekretar Matjaž. V svojem poročilu je poudaril, da prva konferenca političnih delavcev OF za Koroško pomeni priključitev prebivalstva te pokrajine k skupnemu boju slovenskega naroda. Okrepila naj bi nadaljnje delo v političnem in organizacijskem smislu. Na konferenci so razpravljali o političnem položaju, o smereh in ciljih Osvobodilne fronte ter o njenih organizacijskih oblikah. Razdelili so terenske razmejitve in določili naloge terenskih delavcev.

Polde Jamski je bil določen za dosedanje območje, ki je povezovalo industrijska središča Mežiške doline. Janezu Kmetu je bilo dodeljeno prav tako staro območje v

okolici Železne Kaple. Gašper-Prušnik in Johan-Zupanc sta bila zadolžena širiti zveze po Podjurski dolini proti Celovcu in Beljaku.

Sprejeti so bili predlagani pozdravi izvršilnemu odboru OF, glavnemu poveljstvu SNOV in PO, centralnemu komiteju KP Slovenije in Jugoslavije ter vrhovnemu komandantu Titu, ki so jih po kurirjih poslali pokrajinskemu komiteju KP za severno Slovenijo.

Sklenili so prizadevati si, da bi med vojaškimi enotami in terenskimi delavci vladalo brezpogojno tovarištvo, zaupanje in sodelovanje. Osvojen je bil Matjažev predlog, da je vsak terenski delavec dolžan urediti si zemljanko s skladiščem in primernim prostorom za ranjence. V strogo zaupnih zemljankah naj bi bile tudi majhne tehnike. Zveze z njimi naj bi se določile in vzdrževale na primerno oddaljenih prostorih v gozdu.

Meseca maja je odšla iz Kotelj in okolice v partizane druga skupina fantov. Odhodnico so praznovali v gostilni pri Dularju. Vsa Dularjeva družina je bila že takrat povezana z narodno-osvobodilnim gibanjem in mu je ostala zvesta do kraja.

Partizanski sodelavci in zaupniki so v dolinskih naseljih in središčih razvijali zelo živahno dejavnost. Proti koncu maja so aktivisti iz Črne poiskali zvezo s partizani dvema Avstrijcema, ki sta se želela umakniti nemški vojaški službi na fronti. Odvedli so ju v tehniko, ki je delovala v Stanetovem mlinu na Pristavi in sta jo vodila Kostja in Korošec. Tam sta čakala na zvezo in se nato vključila v koroški bataljon. Po nekaj dneh pa sta se zaradi hudih naporov premislila in dezertirala. Po pobegu sta se prijavila na žandarmerijski postaji v Črni. Pri zaslišanju sta povedala, kako sta dobila zvezo s partizani in izdala črnega aktivista Maksa Buhnerja in Silvestra Delaluta, ki so ju 22. junija 1943 aretirali. Zaradi izdaje je bilo treba tehniko nemudoma izprazniti in preseliti iz mlina v novo, varnejše zavetje.

Pretila je nevarnost, da bo razkrit zelo širok krog sodelavcev osvobodilnega gibanja iz Črne. Najbolj izpostavljena Ivan Jernej-Korošec in Alojz Stanta-Dolf sta se naslednji dan — zadnji trenutek — umaknila aretaciji in odšla v partizane. Nemški tajni policiji se je tako v preiskavi pretrgala sled in nevarnost za druge se je odmaknila in počasi unesla. Maks Buhner in Silvester Delalut pa sta bila 22. julija 1943 kot talca ustreljena v Moravčah.

Tehniko so tedaj predstavili s Pristave v Ćermanškovo gozd nad Rezarjevo bajto, v senčnem Javorju. Tam je uspešno delovala v dveh nadzemnih lesenjačah do začetka septembra 1943. Urednika besedil sta bila Matjaž in Polde, vodja tehnike je ostal Kostja, razmnoževala pa sta Janko Kuster-Korošec in Jože Telček-Veronov. V tehniki so razmnoževali časopise, izdajali poročila in razne letake v slovenskem in nemškem jeziku.

Politični delavci so spomladi 1943 postopoma pridobivali prebivalstvo po vsej dolini. Na Selemperk so prišli že meseca aprila in se oglasili pri kmetu Račlu, kjer so si ustvarili postojanko, ki je dobila ime »Tri mucke«. Pri Jezernikovih, kjer so si v gozdu zgradili bunker, so si našli dobre zaveznike, ki sta se jim pridružili še Troto-

va in Jastrovnikova domačija. Borce za svobodo so v tem času jeli podpirati tudi že Močilnikovi in Železnikovi. Pri Kotnikovi bajti na Suhem vrhu so si partizani oskrbeli zaupno postojanko in jo imenovali »Črnolaska«. Rašeničnikovi so jim odprli vrata svojega doma, ki je dobil partizansko ime »Pri štruklju«. V bližini hiše so zgradili dva bunkerja za politične delavce. Pri posestniku Francu Štreklju, po domače pri Vojanku, je meseca maja 1943 ležal bolan partizan Aleks Vodopivec, ki ga je prihajal zdraviti dr. Smrečnik s Prevalj. Pri Pirnatu v Jamnici je nastala stalna javka. V Zgornji Jamnici, pri kmetu Korošu, so se oglasili partizani že meseca maja 1943. Gospodar je bil član prvega odbora OF za to območje. Stalna javka je bila tudi pri Zvoniku. V partizanskih vrstah sta se pozneje bojevala tudi dva Zvonkova sinova, medtem ko je bil najmlajši, Foltej, zanesljiv in požrtvovalen kurir in obveščevalec. Tri Libnikove dečve so pomagale partizanom, kolikor in kjer so mogle. Pri Marinu, kjer so gospodarja aretirali in odpeljali v Dachau, od koder se ni več vrnil, je bilo prav tako, Kramolčeve in Plodrove so obiskali Marjetka, Muhobor, Tomazin, Jager in Milan 14 dni pred napadom na Lužnikov bunker. Ob izdaji sta v njem padla partizan Milan in domačin Sekalov Pavli iz Jamnice. Plodrova hčerka je tega dne prihitela na partizansko javko, kjer jo je zajela nemška policija. Po aretaciji so jo odpeljali v zapore in dalje v taborišče Rawensbrück, kjer je umrla. Nemška soldateska je takrat aretirala tudi kmeta Lužnika in njegovega 14-letnega sina ter Plodrovo družino.

11. julija 1943 so se pojavili v Žerjavljah v Podkrajju raztrganci. Ljudem so govorili, da so partizani, ki imajo svoje taborišče na Jamnici, v Lužnikovem gozdu. Prav zato so jim postali sumljivi. Partizani, ki so jih vaščani obvestili o dogodkih, so skupino napadli in jo po kratkem boju pognali v beg. Zaplenili so orožje, municijo in opremo, ki so jo raztrganci pustili ali pa pri begu odvrgli.

Poleti 1943 je prišla k Lubasu v Kotlje partizanka Marjetka. Ustanovila je prvi mladinski in pionirski odbor. Mladince je zadolžila, da so zaupno raznašali literaturo in obveščali partizane o gibanju sovražnih patrolj.

Partizani so prišli takrat tudi na Preški vrh h Kuharjevi bajti, kjer so ustanovili odbor OF in z drugimi sosedi vključili vanj Prežihovega brata, Anzana Kuharja. Ob tej priliki so obiskali tudi Mihelovo domačijo v Kotljah, od koder sta k njim prišla dva borca — študent veterine in njegov brat že zgodaj spomladi tega leta.

Sredi leta 1943 so borci koroškega bataljona izpraznili Cehnerjevo trgovino v Kotljah. Kmalu zatem so pri kmetu Rožanku napadli nemško patroljo in jo pognali v beg. V Kotljah so požgali barako, kjer so stanovala nemška dekleta, ki so tam opravljala obvezno delovno službo. Kakor jim je bilo naročeno, so preplašene že naslednje jutro zapustile Kotlje.

Koroški bataljon se je štiri mesece po ustanovitvi razrastlel in dosegel zavidljivo število 320 oboroženih mož. Razdeljeni v tri čete so se meseca avgusta zbrali na Smrekovcu.

Na Koroško je prišel sekretar pokrajinskega komiteja KP za severno Slovenijo Sergej Kraigher, ki je vodil pomembne razgovore z Matjažem, Borom in Poldetom o položaju in s tem v zvezi o novih usmeritvah osvobodilnega dela. Vodstvo NOV je pričakovalo skorajšnjo kapitulacijo Italije in je zato skrbelo, da bi na osvobojenem ozemlju Dolenjske zbralo kar največ svojih vojaških sil, ki bi ob kapitulaciji tam vzdrževale red in razorožile umikajočo se italijansko vojsko. Prav zato je bila po nalogu glavnega štaba NOV in POS vključena večina borcev I. koroškega bataljona v Šlandrovo brigado in je krenila s Smrekovca prek Štajerske na Dolenjsko. Na Koroškem so ostali politični delavci in le nekaj borcev.

Narodno-osvobodilno gibanje je bilo v neustavljivem poletu. V partizanske vrste so prihajali novi, odločni borci — domačini. Po dveh mesecih je nastal nov bataljon, ki je štel 120 mož. Imeli so dobro oborožitev: 5 mitraljezov, 7 brzostrelk in mnogo lahkega orožja. Obnovljeni bataljon je bil razdeljen v tri čete. Pod poveljstvom narodnega heroja Toneta Okrogarja-Nestla je delovala prva četa na področju Obirsko—Korte. Borci druge čete, ki jih je vodil Dušan, so imeli svoje taborišče pod Uršljo goro. Tretja, Gorazdova četa pa se je gibala in bojevala od Železne Kaple prek Pliberka do Strojne.

Selski partizani so meseca avgusta 1943 prinesli velik razmnoževalni stroj za javorsko tehniko. Preskrbel ga je iz Avstrije Stanko Gams, ki ga je dal po znancih prinesiti do kmeta Konečnika v Bukovsko vas pri Dravogradu, kjer so ga prevzeli partizani in srečno spravili do cilja.

V tem času so postale Kotlje in druga naselja pod Uršljo goro čisto partizanska. Številne kmečke domačije so se spremenile v trdne partizanske postojanke, ki so dale mnogo borcev za narodnoosvobodilni boj. V Lubasovih gozdovih nad Kotljami so bili zgrajeni štirje partizanski bunkerji. Prvega, ki je stal nad ribnikom ob robu gozda, je uporabljal Karel Polenik-Don, ki je bil pri napadu na Mežico ranjen v ko-

leno. Sem ga je prihajal zdraviti dr. Erat z Raven. Drugi bunker je bil zgrajen nad tako imenovano Tičnico po naročilu sekretarja mežiškega okrožja. To zaklonišče so Nemci odkrili ob veliki hajki, novembra 1943. Tretji bunker je stal ob Žerjavlji meji. Vanj so se zatekali aktivisti z Raven in Prevalj. Po naključju ga je praznega zadela in raznesla bomba, ki jo je odvrlo zavezniško letalo. Četrty bunker, ki je bil v gozdu nad travnikom blizu Trobejeve meje, je sestavljalo troje manjših prostorov, zgrajenih iz desk in pokritih s smrekovimi skorjami. V njem so najprej stanovali obveščevalci, nato pa je bil tu od poletja 1944 dalje center okraja Ravne—Prevalje. Tu se je dalj časa zadrževal Polde Jamski.

V Podgori pri Ivartnikovem križu je skala, pod katero so bili stalni sestanki med političnimi delavci in njihovimi krajevnimi zaupniki. Tam so taborili tudi borci I. koroškega bataljona. Nemci so ta kraj večkrat obšli, vendar taborišča niso odkrili. Ob potoku blizu Rožanka je bil zgrajen bunker po nalogu sekretarja OF odbora Karla Aberška. Uporabljali so ga za zasilno bolnišnico.

4. septembra 1943 so Nemci odkrili koroško partizansko tehniko v Javorju, ujeli tehniko Kostjo ter aretirali in odselili Piko. Deset dni po padcu tehnike so prišli člani okrožnega partijskega aktiva v Podgoro pri Kotljah, kjer so na seji komiteja razpravljali tudi o obnovitvi tehnike, ki so ji odločili novo bazo. Zgradili so jo pod Ivartnikovim čebelnjakom. Prostori so bili dva metra pod zemljo. Tehniko, ki je delovala na tem kraju do 15. oktobra 1943, je vodila Marjetka. V njej so ponatiskovali osrednje liste ter razmnoževali radijska poročila, izdelali so pa tudi brošuro. Marjetki sta pri delu pomagala še ciklostilec Veronov in strojepisec Franček Cvitanič-Aljoša.

Ker so nemške patrolje večkrat hodile mimo tehnike in je bila nevarnost, da bi jo izsledili, so jo prestavili v klet Rožankove batje, v Podkraj pri Prevaljah, kjer je delovala do nemške ofenzive novembra 1943.

Na paši

Foto: M. Pečovnik

4. oktobra 1943 se je pri kmetu Apohalu v Podkraj razvnel kratek boj, v katerem sta padla dva nemška policaja.

Zadnjo nedeljo meseca oktobra 1943 so zbrani partizani 2. koroške čete prikorakali v Kotlje in po končani maši priredili na trgu pod vaško lipo prvi partizanski miting, ki je trajal tri ure. Zborovanja so se udeležili: Matjaž, Polde, Marjetka, Bor, Drago in Dušan. Sekretar Matjaž je govoril o pomenu osvobodilne fronte, drugi govorili pa o važnosti partizanskega boja, o bratstvu jugoslovanskih narodov, o nalogah mladine ter o dolžnosti in sodelovanju vseh v narodno-osvobodilnem gibanju. Po končanem shodu so bile odpoklicane straže iz postavljenih zased in partizani so odšli v zavetje Uršlje gore. Pri Rimskem vrelcu se je po tem zborovanju nastanila stalna posadka SS policije in imela tam svojo zloglasno mučilnico. Posadka je štela približno 40 mož, ki so hajkali za partizani ter patroljirali od Kotelj na Sele, v Podkraj in Podgoro, na Navrški vrh pa tja do Leš.

V času med 3. in 6. novembrom 1943 je s Pavlom Grubelnikom odšla v partizane skupina sedmih mladincev iz Črne, ki so vsi v neomajni predanosti osvobodilnemu boju prevzeli odgovorne položaje in zadolžitve. Paju Grubelniku je bila poverjena organizacija varnostno obveščevalne službe (VOS), pozneje pa je postal komandant VDV bataljona.

Za bližajočo se obletnico oktobrske revolucije je pripravil štab I. koroškega bataljona obsežne načrte ofenzivnih akcij na Koroškem. Borci vseh treh čet so odšli z njimi na svoja operativna območja proti Obirju, Pliberku in Kotljam, odločeni da jih uresničijo.

Nestlova četa je pri belem dnevu napadla nemško postojanko v Beli. 6. novembra 1943 je bil podrt električni daljnovod med Ravnami in Prevaljami. Rudnik Mežica je bil zaradi tega dan in pol brez električnega toka. Ker obratne elektrarne zaradi premajhne vodne sile, niso proizvajale dovolj električne energije, je v rudniku voda zalila 15., 14. in del 13. obzorja.

Iz nemških vojaških poročil je razvidno, da je zaradi neprestanih partizanskih izpadov prišlo v policijskih postojankah do hude zaskrbljenosti. Vse žandarmerijske postaje v Mežiški dolini so dobile najstrožja varnostna navodila.

Dne 7. novembra 1943 se je začela v Mežiški dolini velika nemška ofenziva, v katero je bilo vključenih okoli 3000 mož SS in SA oddelkov, policije in vojaštva. Bojne operacije so potekale iz Slovenjega Gradca, Raven, Prevalj in Črne proti Uršlji gori. Takrat so Nemci prvič uporabili pri nas v boju proti partizanom tudi metalce min in trombone. Skupino borcev tretje čete so obkolili pri kmetu Petriču v Jazbin. V težkem prebojnem spopadu so padli štirje borci, med njimi tudi ciklostilec Veronov. Štirje ranjeni partizani so bili ujeti, trije pa so se komaj rešili. Gospodarsko poslopje in hišo, ki so jo partizani imenovali »Tri miške«, so Nemci zažgali in ubili Petričevo hčerko Marico. Vso Petričevo družino so odpeljali v zapore, nato pa v taborišče.

Med veliko hajko je bilo v Kotljah aretiranih okoli 50 ljudi, med njimi Rožankovi sinovi Maks, Zorko in Franc ter hlapec

Ivan. Franca so že na domu do onemoglosti pretepli in so ga morali odpeljati z vozom. V Smrečnikovem klanecu pred Ravnami jim je Maks pobegnil, Zorko pa je ob poizkusu pobega težko ranjen obležal na cesti. Naložili so ga na voz k Francu in ju oba odpeljali. Zorko je umrl v celovski bolnišnici zaradi posledic rane. Franc in hlapec Ivan sta postala žrtvi tabbrišča. Pri Obretanu so aretirali gospodarja in tri hčerke, čez nekaj časa pa še četrto. Obretana so odpeljali v taborišče Dachau, od koder se ni več vrnil. Hčerke so doživele svobodo v taborišču Rawensbrück.

V času nemške ofenzive novembra 1943 je preminil nad Lubasovo domačijo sekretar mežiškega okrožja KPS Polde Eberle-Jamski. Po končani ofenzivi so zbrani borci koroškega bataljona krenili proti Prevaljam z namenom, da bi požgali papirnico. 9. decembra 1943 je policija izselila Burjake iz Tople pri Črni.

Do decembra 1943 so bile vse množične organizacije v Mežiški dolini podrejene pokrajinskemu komiteju KPS severne Slovenije. Dne 3. decembra 1943 pa je prispele mežiškemu okraju sporočilo, da je po sklepu centralnega komiteja KPS ustanov-

Andrej Lodrant, dipl. ing. arh.

Soseska »Javornik«

Minulo jesen se je s pričetkom gradnje stanovanj na javorniški planoti začela nova etapa v razvoju in urbanizaciji Raven. Če bi hoteli navedeno dejstvo še poudariti, bi lahko v neki skrajnosti celo rekli, da je to poslednja etapa rasti Raven. Tisto rast je treba seveda pravilno tolmačiti oz. razumeti.

Po urbanističnem programu Raven je poleg starih Raven in obstoječe soseske na Čečovju predvidena le še izgradnja soseske na Javorniku. Tako odločitev seveda ni le domena posameznikov, temveč rezultat analiz in dejanskih potreb, ki jih narekujejo razni faktorji, kot razvoj gospodarstva, porast prebivalstva, razpoložljive površine itd.

Da bi dobili jasnejšo podobo o novi soseski Javornik, ki so ji s programom in zazidalnim načrtom skoraj do podrobnosti določene oblike, razsežnosti in vsebine, bom navedel nekaj najosnovnejših podatkov o njej v številkah in besedah.

Skupna površina zazidalnega kompleksa (soseske) meri 16,2 ha. Površina je pretežno ravna in pozidana le na skrajnem severozahodnem delu. Program predvideva na Javorniku gradnjo 1000 stanovanj za 4000 prebivalcev. Ob takem številu (prebivalcev) bo na razpoložljivi površini dosežena gostota 193 prebivalcev na hektar. Veliko in malo.

Z navedenimi številkami bi si podobo nove soseske seveda težko predstavljali, saj je ob podanem razmerju prebivalstva in površine možnih nešteto variant bolj ali manj smotrne zazidave.

Zazidalnih predlogov za javorniško planoto sicer ni bilo toliko, da se ne bi dali prešteti, vendar je bila pot do končne variante le precej dolga (morda premalo). Odločiti kako, v kakem okolju in v kakšnih objektih bo živelo štiri tisoč ljudi, namreč

ljeno za Koroško enotno partijsko in politično vodstvo — pokrajinski komite, v katerega sta bila vključena podjunska in mežiško okrožje.

Partizanska dejavnost vse do konca leta ni prenehala. Napadi in sabotaže so se vrstili iz dneva v dan. V noči od 14. do 15. decembra 1943 je bila popolnoma razdejana rudniška pisarna v Heleni. Zaplenjene so bile vse jamske karte, pisalni stroj in telefonski aparat.

Čete koroškega bataljona so po 20. decembru 1943 dobile poziv, naj se takoj vrnejo v zgornje Mežiško dolino. Zbirno mesto je bilo določeno na Grohatu pod Raduho. Na zboru je bil sestavljen poseben bataljon, ki je zadnje dni decembra krenil prek Razborja in Dolž na Pohorje, kjer se je 7. januarja 1944 vključil v novo ustanovljeno pohorsko brigado Miloša Zidanška. Koroški borci, ki jih je bilo nekaj nad 80, so postali njen tretji bataljon. V Mežiški dolini so ostale le maloštevilne partizanske čete, politični delavci in kurirji.

(Nadaljevanje in konec v naslednji številki)

ni tako nepomembna stvar. Menim, da je v zazidalnem načrtu Javornika vsaj v glavnih potezah dosežena taka kvaliteta, da nam pred prihodnjo generacijo ne bo preveč nerodno.

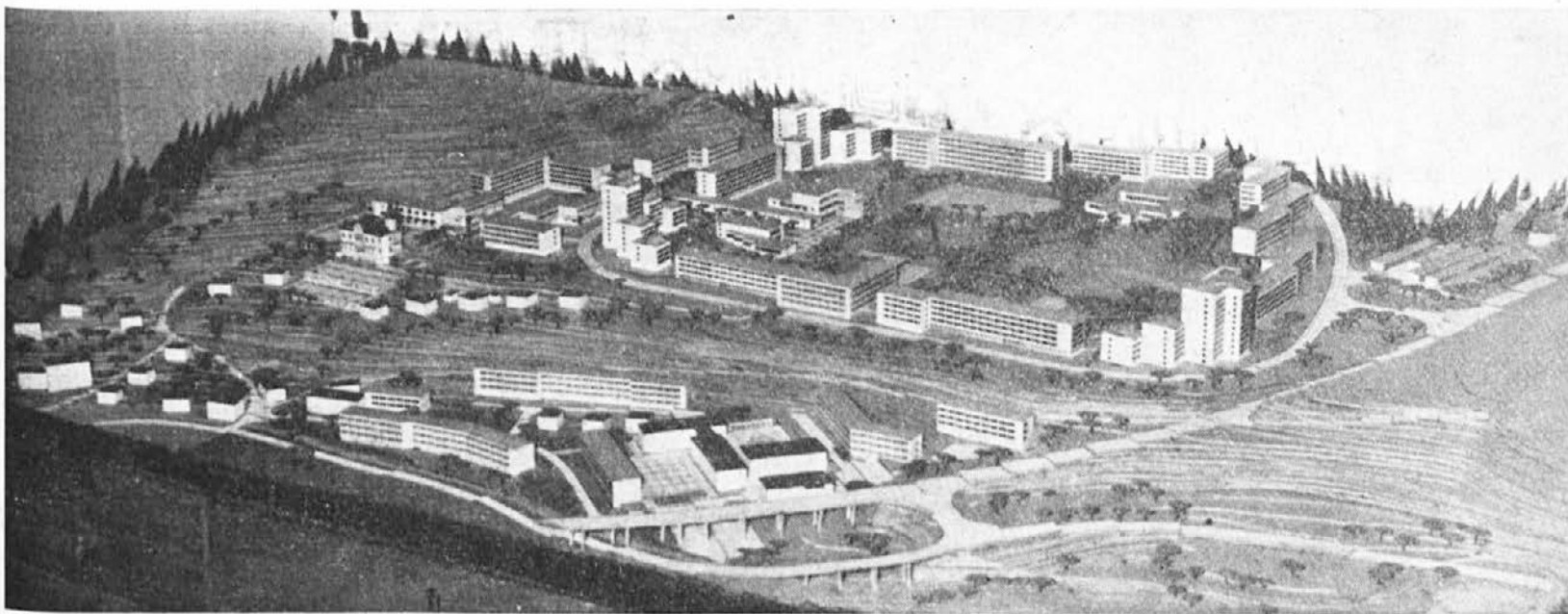
Že bežen pogled v zazidalni načrt Javornika pove, da ta bistveno odstopa od tistih, ki smo jih doslej poznali. Javorniška planota namreč ne bo pozidana kot recimo Čečovje in mnogi drugi zazidalni kompleksi v naši regiji enakomerno po vsej razpoložljivi površini. Na Javorniku bo drugače, lepše, boljše za njegove prebivalce.

Stanovanjski objekti — bloki bodo razvrščeni na robovih Javorniške planote v obliki velike pentlje, ki jo sestavljajo večkrat prekinjeni nizi. Stanovanjski objekti bodo tri- do deset-nadstropni.

Glavna prometnica (cesta) nove soseske bo potekala na zunanji strani venca stanovanjskih zgradb. Z javnim prometnim omrežjem bo povezana soseska Javornik na južnem delu s priključkom na hotuljsko cesto. S tako rešitvijo so pešci v veliki meri zaščiteni pred nevarnostjo motornega prometa, saj se poti enih in drugih le redko križajo.

Ena pglavitnih kvalit et zazidave na Javorniku je prav gotovo velika zelena površina v osrednjem delu (planote). To bo prava oaza, namenjena izključno pešcem, prebivalcem soseske za rekreacijo ter osemletki in otroško varstveni ustanovi z vsemi pripadajočimi igrišči. Skoraj težko je dojeti v sedanjih razmerah tako kvaliteto. Ni je najti daleč naokoli. Ali si lahko zamislite, da šolarjem in »predšolskim« otrokom nove soseske na poti v šolo in vrtec ne bo treba prestopiti ceste, kjer bodo vozili avtomobili?

Koncept nove zazidave je primeren in ekonomičen tudi za vse komunalne inštalacije: kanalizacijo, vodovod, elektriko in

Maketa nove soseske Javornik

telefon, ki bodo položene ob napajalni cesti. Zaradi posegov v omenjeno omrežje notranji utrip življenja soseske ne bo prizadet.

Nova soseska bo opremljena z vsemi osnovnimi oskrbovalnimi funkcijami, ki bodo grupirane pretežno v severnem delu soseske v okolici javorniškega dvorca (Osiander). Ta je zaščiten kot kulturno zgodovinski objekt in bo skupaj z gospodarskimi poslopji adaptiran in aktiviran v družbeno kulturni center soseske.

Problem statičnega prometa, predvsem tistega v obliki garaž, je oz. bo rešen z gradnjo večetažnih skupinskih garaž na južnem delu soseske vzhodno ob priključku na hotuljsko cesto.

S starim delom Raven, s trgom, ki bo v perspektivi prevzel politično upravne funkcije celotnega mesta (mestna hiša mora biti na Trgu svobode v starem delu), bo soseska Javornika povezana (samo za pešce) z monumentalnim dostopom v obliki stopnišča z vmesnimi terasastimi trgi. Omenjena komunikacija se bo pričela na glavnem trgu in bo segala do javorniškega dvorca, s čimer bo obogatila vedute s trga in dala mestu bogato arhitektonsko poanto. Vzpetina na severnem delu Javornika, tkim. »Pigl« sicer še ni obdelana, načelno pa je določena za individualno gradnjo.

Ze ob začetku izgradnje se nehote vsiljuje vprašanje: kdaj bo soseska Javornik dokončno zgrajena? Ali bo imela soseska v zaključni fazi takšno obliko in vsebino, kakršna ji je bila določena s sprejetim zidalnim načrtom? Če bi odgovarjali suhoparno po programskih in zakonskih določilih, bi na prvo vprašanje lahko rekli: leta 1991, ko naj bi Ravne štejele 10.000 prebivalcev. Na drugo vprašanje podobno; zazidava mora biti taka, kot je predvideno z načrtom, saj je tako določeno z občinskim odlokom.

Kaj pa bomo od vsega tega v resnici lahko videli in kdaj, je kljub vsemu težko reči. V tako razgibanem času, kot je današnji, in dobi 20 let se lahko marsikaj spremeni in prav v urbanizaciji spremembe niso tako redke in nemogoče.

Vsakdo, ki je vsaj bežno spremljal izdelavo (nastajanje) urbanističnih načrtov za

Ravne, se bo spomnil, da skoraj ni minilo nobeno obravnavanje brez omembe škodljivih plinov, ki se valijo iz dimnikov ravenske železarne in ogrožajo vegetacijo njene okolice. Še posebno občuten je bil omenjeni faktor pri obravnavi zazidave na Javorniku. Skrajneži so predlagano zazidavo prav zaradi tega v celoti odsvetovali in opozarjali, da premalo gledamo na zdravo okolje. Ali ni dovolj, da zaradi strupenih plinov tarnajo že prebivalci starih Raven, Čečovja in Preškega vrha?

In kakšen naj bo tu odgovor tistih, ki so kljub vednosti vsega tega predlagali oz. naročili, da se prične z gradnjo stanovanj tudi na Javorniku, kjer niso glede čistoče zraka nič boljši pogoji.

Niti v mislih tako, če zdržijo (če se dušijo) že prebivalci Čečovja in Preškega vrha, bodo tudi prebivalci Javornika. Za ti-

ste, ki še živijo na Ravnah, in vse, ki še pridejo, bo treba poskrbeti, da bodo poleg drugih dobrin uživali tudi vedno čistejši zrak. Železarna Ravne se tega zaveda in si prizadeva, da bi to tudi dosegla. Pot do končnega uspeha bo verjetno še dolga, vendar iz dneva v dan čistejša.

Ko sem razmišljal o ceni celotne investicije, ki bo potrebna za končno izgradnjo soseske na Javorniku, se mi je prvi hip zamislilo pred očmi. Tiste številke, ki se je ob vsakem ponovnem preračunavanju pokazala, zato tudi ne bom navajal. Dejstvo, da je izgradnja soseske Javornik začeta, je za Ravenčane tudi jamstvo, da bo prej ali slej tudi dokončana. Saj je bilo to prav na Ravnah že večkrat dokazano. Le pogledimo okrog sebe, pa bomo videli, da je tako.

Člani ZB v Kotljah so pregledali svoje delo

14. februarja so se člani Zveze borcev NOV v Kotljah zbrali na delovni konferenci ter pregledali obračun dela za leto 1970. Čeprav so Kotlje majhna vas, imajo v svojih vrstah kar 172 članov. Od tega 85 delavcev, 54 kmetov ter 33 upokojencev.

Delovno konferenco so obiskali tudi predsednik in sekretar občinskega združenja Ravne na Koroškem Breznikar Lojze in Jelenko Rajko, predsednik komisije za vseljudski odpor kapetan I. razreda Pačnik Ivan ter predsednik komisije za zdravstveno varstvo borcev ing. Jelerčič Rado.

Kakor je bilo razvidno iz poročila predsednika Zabela, je bila krajevna organizacija v preteklem letu dokaj aktivna, saj so odborniki na svojih sejah obravnavali vsa vprašanja, od stanovanjskih do priznavaln, za pomoč pri šolanju ter o davčnih vprašanjih kmetov-borcev. Vsa priporočila, ki so jih izdali, so bila v glavnem na merodajnih mestih ugodno rešena.

Na brezplačno letovanje v Valovine pri Puli je bil poslan en član. Za kritje stroš-

kov zdravljenja v zdravilišču sta prejela dva člana skupaj 1400 din. Redno priznavalnino prejema trije člani. Občinska skupščina Ravne pa je v lanskem letu nakazala enkratno priznavalnino in pomoč 27 članom v skupnem znesku 8900 din.

Na dan vstaje 22. julija so se udeležili srečanja koroških borcev in proslave 25. obletnice osvoboditve na Poljani. Prav tako so se udeležili odkritja spominske plošče na Ježevem pod Belo pečjo.

Kakor vsako leto, so člani ZB spremljali nosilce Kurirčkove pošte — pionirje od Rimskega vrelca do Dularja. Ob tej priložnosti so člani ZB pionirjem pripovedovali doživljaje iz časov NOB na tem območju.

Za svoje člane je krajevna organizacija v Kotljah organizirala tudi več izletov. Obiskali so Volčji potok, letališče Brnik ter Veliko planino, Dolenjsko in Belo Krajino. Obiskali so rojstno hišo maršala Tita in muzej NOB v Kumrovcu. Ogledali so si tudi kostanjeviško Formo vivo in kartuzi-

Holmeški šolarji

Foto: Broman

janski samostan v Pleterjah, kjer so borci NOV dobivali zatočišče in pomoč.

V okviru praznovanja dneva borcev 4. julija so skupaj s člani pionirskega pevskega zbora Kotle obiskali nekatere partizanske domačije v Podgori in pod Uršljo goro. Tem so ponesli čestitke za praznik, jim zapeli nekaj ljudskih in partizanskih pesmi. Nato pa so aktivistom in partizanskim mamicam izročili skromna darila.

Seveda tudi niso pozabili na nalogo, katero so si zadali pred leti. Mislijo na postavitev spomenika domačinu revolucionarju in pisatelju Prežihovemu Vorancu ter 42 domačinom, ki so izgubili življenja v času NOB. Nekaj skromnih sredstev za začetek že imajo. Kakor jim je obljubil predsednik občinskega združenja Breznikar Lojze, bo ta zadeva urejena v letu

1972, ker se v ta namen zbirajo sredstva ter so nekatera podjetja obljubila prispevke.

V razpravi so se prisotni dotaknili vseh borčevskih vprašanj. Pogovorili so se o sodelovanju članov ZB pri vprašanjih vseh ljudskega odpora, o zdravstveni zaščiti borcev, o stanovanjskih vprašanjih. Pri vseh razpravah so aktivno sodelovali tudi predstavniki občinskega združenja.

Ne nazadnje pa je bila izražena tudi želja, da bi borci pisali spomine ter dogodke iz časov NOB. Tako da ti dogodki ne bi prišli v pozabo. Objavljal pa bi jih »Koroški fužinar«, tako da bi pisana beseda ostala kot spomin in zgodovina, katero bi brala mladina ter tako spoznavala zgodovino NOB pod Uršljo goro in na Koroškem.

Franjo Srebotnik

Pritegniti mladino k vseljudski obrambi

1. marca je na Ravnah zasedal koordinacijski odbor za vprašanja obrambe v občini. Poslušal je programe komisij za splošni ljudski odpor pri ZZB NOV in zvezi rezervnih vojaških starešin ter na podlagi obširne diskusije sprejel smernice za delo v prihodnje.

Takoj na začetku je bila izražena zahteva, naj bi politični aktivni krajevnih skupnosti in občine obravnavali splošni ljudski odpor, podobna komisija pa naj bi se ustanovila tudi pri ZMS. Prav tako bi morali prirediti ustrezen seminar za prosvetne delavce. Zelo pomembna naloga je utrjevati pri ljudeh zaupanje v možnosti ljudskega odpora.

Arhive zveze borcev bi bilo treba zaščititi pred uničenjem v primeru vojne. Udeležence NOB bi bilo treba spodbuditi k pisanju spominov ter jih pritegniti kot mentorje mladine, organizatorje akcij in kot vodnike spominskih pohodov. Nekdanji borci bi glede na poprečno starost posameznikov lahko največ prispevali na moralno političnem področju, medtem ko bi v strokovnem pogledu lahko več dali rezervni vojaški starešine. Več pozornosti kot doslej je treba pri obrambni vzgoji

posvečati odmaknjenim krajem in njihovim prebivalcem, saj bi bili prav oni v primeru vojne zelo pomembni.

Komisija pri zvezi rezervnih vojaških starešin si je zadala te naloge:

- vključiti v strelske družine mladino in rezervne vojaške starešine,
- mladino in vojak — vezisti naj se vključujejo v radioamaterske krožke,
- treba se je vključevati v športna društva, da bi bila telesna pripravljenost dobra,
- dekleta naj bi se udeleževala tečajev prve pomoči,
- kondicijske pohode bi bilo treba združiti s prikazom sodobnega orožja in njegove uporabe,
- prirediti je treba več seminarjev.

Leta 1970 je končalo tečaje iz osnovnih predmetov splošnega ljudskega odpora 3284 zaposlenih občanov ter 500 mladink, ki so vse opravile še 20-urni tečaj iz prve pomoči.

Letos bodo ta dekleta obiskovala dopolnilni pouk, mlajše pa osnovnega in dopolnilnega.

Vsi zaposleni občani bodo letos obiskovali 10-urni dopolnilni pouk, prav tako

kmetje, nezaposlene ženske in upokojenici, potem ko bodo končali osnovnega. Predvidevajo okoli 4000 udeležencev tečajev, skupno torej okoli 8500 občanov, vendar posebno starejšim in ženskam precej opravičujejo odsotnost zaradi objektivnih vzrokov. V letošnjih predavanjih po krajevnih skupnostih bodo tako zajeti vsi občani od 16 do 65 let.

Organizacija predavanj je bila lani zaradi pomoči delovnih kolektivov lažja kot letos. Kljub težavam pa bo osnovna in dopolnilna obrambna vzgoja opravljena do predvidenih rokov, prav tako pa še 30 tečajev prve pomoči.

V diskusiji je bilo med drugim povedano, da pomeni veliko število odborov, ki vsi obravnavajo naloge splošne ljudske obrambe, cepljenje moči in bi bilo gotovo pametneje te moči združiti. Prav tako že nekaj let besedujemo o novem strelišču, pa še sedaj v celi občini nimamo niti enega za malokalibrsko puško. Če pa že tega ne bomo dobili v doglednem času, lahko vsaj priskrbimo šolskim športnim društvom kvalificirane mentorje za streljanje z zračno puško.

Nadalje bi morali poimenovati posamezna večja tekmovanja po herojih ali pomembnih dogodkih iz NOB, odpreti vire spominov borcev za objavljanje v domačem tisku ter izboljšati patriotsko vzgojo. Člani zveze borcev naj bi še naprej hodili na šole kot doslej, vendar naj bi se ti obiski razporedili skozi vse šolsko leto.

Naposled je prevladalo mnenje, da bi se moral koordinacijski odbor sestajati pogosteje, svet za narodno obrambo pri skupščini občine pa naj bi izdelal program dela, ki bi ga potem strokovni odbori izvajali.

m. k.

SMEH V ŠOLI

Učitelj: Kaj označuje formula H_2SO_4 ?

Učenec: Označuje ... no ... imam na jeziku, tovariš profesor!

Učitelj: Potem pa je bolje, da izpljuneš, je namreč žveplena kislina!

— — —

Učitelj: Naštej nekaj tiranov v človeški zgodovini!

Učenec: Če ne boste hudi, vam povem enega!

— — —

Moj sošolec je športni dan opisal takole: Šli smo na Smučarsko kočo. Popoldne smo imeli sankarsko tekmovanje. Postavili smo se v vrsto, tovariš nam je dal še zadnja navodila, nato pa je vsako minuto enega spustil.

— — —

Učitelj: No, danes bomo pa malo ponavljali zgodovino.

Učenec: Tovariš učitelj, zgodovina se ne ponavlja!

— — —

Napis v campingu:

Prosim, ne prinašajte v šotor bolh brez nagobčnika!

(Ponatis iz »Samorastnikov«, glasila učencev osnovne šole Prežihovega Voranca Ravne, 1970/71, št. 2)

PREVALJE RASTEJO

Ni še tako daleč čas, ko smo obujali spomine na propad slavne prevaljske železarne. Ker je izginila čez noč edina tovarna, je to pomenilo katastrofo za ljudi in kraj. Da Prevalje vseeno niso propadle, se imajo zahvaliti svoji legi, trdoživosti in iznajdljivosti prebivalcev.

Danes doživljajo nov vzpon. Z dobrim gospodarjenjem so iz obrtniških delavnic zrastle solidne srednje velike tovarne. Nove hale ob glavni cesti so samo zunanje, vidno potrdilo notranje rasti.

Raste Tovarna rezalnega orodja, koncentrira svojo dejavnost Instalater, tik garaž Ljubljana-transporta pa Stavbenik s tako naglico gradi tovarno hlačnih nogavic (obrat one v Otiškem vrhu), da je vsaka fotografija gradbišča že stara, če je ne posnameš danes in objaviš jutri.

Malokdo še ni slišal za 300 delovnih mest v novi tovarni, kar pomeni, da bodo večne skrbi z zaposlitvijo žensk v naši občini že letošnje poletje, ko naj bi tovarna začela s proizvodnjo, precej manjše. Še več: resni pogovori tečejo o tem, kako tudi v »zgornjem« koncu doline okrepiti industrijsko dejavnost, le da je morda še pre zgodaj pisati kaj več o načrtih in dogovorih.

Niso pa seveda nova delovna mesta edina pridobitev Prevalj in s tem cele občine. Ob močni stanovanjski gradnji, ki kraj veča in lepša, se zdi pomembno tudi dejstvo, da danes Prevalje niso več tako odvisne od uspeha ali neuspeha posameznih podjetij kot nekoč, lahko pa se ta pestrost industrije ugodno odrazi tudi v zares parlamentarnem, demokratičnem obravnavanju krajevnih zadev.

Na Prevaljah verjetno ne more priti do dominacije enega podjetja nad drugimi, ampak le do plodnega, pametnega sodelovanja v korist vseh. To pa pomeni dobro podlago za družbene dogovore in delo krajevne skupnosti.

K.

ZA DOBRO VOLJO

Zelje

Samsko dekle ima samo eno željo: dobiti moža. Ko pa ga dobi, hoče imeti vse.

Otroška

»Mami, kupi mi novo pupo!« je prosila Metka.

»Ampak saj jo že imaš.«

»Že, ampak jaz bi rada drugo... novo...«

»Toda tvoja pupa še sploh ni obrabljena.«

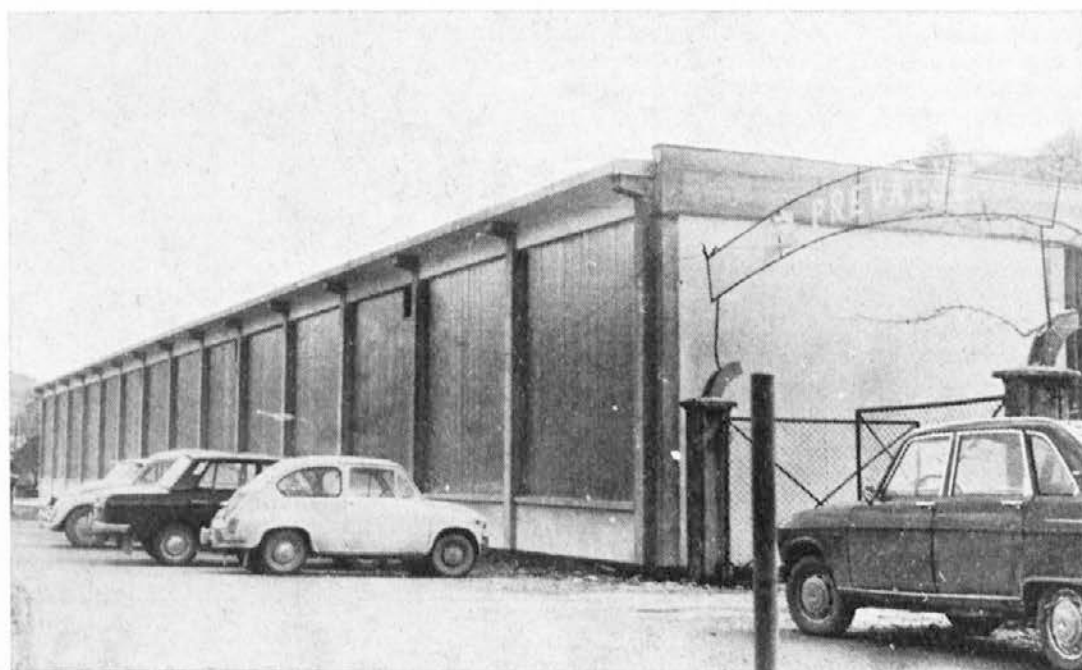
»Ja, mami, jaz tudi še nisem obrabljena, pa si vseeno v bolnišnici kupila novo punčko!«

Nova tovarna raste

Koncentracija proizvodnje

TRO se modernizira

O gospodarjenju stanovanjskega podjetja Ravne na Koroškem

Stanovanjsko podjetje Ravne na Koroškem, ki ga je leta 1965 ustanovila skupščina občine Ravne na Koroškem, gospodari s stanovanjskimi hišami, stanovanji in poslovnimi prostori v družbeni lastnini na območju občine Ravne na Koroškem. V sklad stanovanjskih hiš stanovanjskega podjetja so skupščina občine Ravne na Koroškem ter vse gospodarske organizacije, zavodi in ustanove vložile vse stanovanjske hiše, stanovanja in poslovne prostore, ki so jih zgradile, kupile ali kako drugače pridobile.

Stanovanjsko podjetje je v preteklem letu gospodarilo s 300 stanovanjskimi hišami na območju cele občine, in sicer: s 95 hišami na Ravnah, s 40 hišami na Prevaljah, z 71 hišami v Mežici in s 94 hišami v Črni na Koroškem. V teh 300 stanovanjskih hišah sta 2802 stanovanjski enoti, od tega: na Ravnah 1309, na Prevaljah 303, v Mežici 578 in v Črni 612. Poleg tega je v teh hišah 107 uporabnikov poslovnih prostorov, s katerimi upravlja in gospodari prav tako stanovanjsko podjetje.

Vrednost celotnega sklada stanovanjskih hiš oziroma stanovanj in poslovnih prostorov znaša 118.426.745 din, od česar odpade na vrednost stanovanjskih enot 113.875.500 din ter na vrednost poslovnih prostorov 4.551.245 din. Vrednost družbenega premoženja, s katerim gospodari in upravlja stanovanjsko podjetje, torej ni majhna.

Iz naslova stanarin za stanovanjske prostore ter naslova najemnin za poslovne prostore zbere stanovanjsko podjetje na leto 4.346.888 din, to pa so tudi sredstva, s katerimi mora to podjetje pokrивati amortizacijo, stroške tekočega vzdrževanja, stroške investicijskega vzdrževanja ter stroške upravljanja.

Letna amortizacija celotnega stanovanjskega in poslovnega sklada znaša 1.603.265 din in jo stanovanjsko podjetje uporablja za pridobivanje oziroma izgradnjo novih stanovanj ter kritje stroškov velikih adaptacijskih del v tistih primerih, ko se s takimi deli pridobivajo nove stanovanjske površine oziroma bistveno pridobi pri standardu stanovanja.

Letno obračunana sredstva za tekoče vzdrževanje znašajo 468.422 din, to so tista sredstva, s katerimi razpolagajo hišni sveti in na račun katerih se opravljajo manjša dela in popravila na stanovanjskih hišah. Za investicijsko vzdrževalna dela je bilo v preteklem letu porabljenih 1.727.512 din. S temi stroški je stanovanjsko podjetje plačevalo večja popravila na obstoječih stanovanjskih objektih.

Sredstva, s katerimi razpolaga stanovanjsko podjetje, sicer niso majhna, vendar še daleč ni mogoče na leto opraviti vseh tistih del, ki bi jih bilo treba, to pa predvsem iz razloga, ker se pač obstoječi stanovanjski fond že med okupacijo in ves čas po osvoboditvi do ustanovitve stanovanjskega podjetja ni vzdrževal tako, kot bi bilo potrebno, in bo težko s takšnimi stanarini, kot so, nadoknaditi zamujeno.

Iz strukture zgradb po starosti, s katerimi gospodari stanovanjsko podjetje, je

Starost zgradb	Vrednost	Indeks	Število zgradb	Indeks
do 20 let	87.535.983,84	73,9	128	42,7
do 40 let	15.522.296,05	13,1	48	16,0
do 60 let	6.123.398,00	5,2	31	14,3
do 80 let	2.642.408,00	2,2	24	8,0
do 100 let	817.640,00	0,7	8	2,7
nad 100 let	5.785.020,00	4,9	61	20,3
SKUPAJ:	118.426.745,89	100,00	300	100,0

Stanovanjsko podjetje dobi letno 3.807.560 din stanarin, od tega: na Ravnah 2.074.168 din, na Prevaljah 359.962 din, v Mežici 766.848 din in v Črni 606.582 din. Za investicijsko vzdrževalna dela pa smo porabili na Ravnah 539.541 din, na Prevaljah 294.096 din, v Mežici 576.910 din in v Črni 316.965 din.

Sredstva amortizacijskega sklada stanovanjskih hiš in poslovnih prostorov pa je stanovanjsko podjetje v preteklem obdobju uporabilo za nakup novih stanovanj v »gramoznici« na Ravnah na Koroškem, za izgradnjo novih stanovanj za potrebe upokojencev na Prevaljah, za nakup stanovanj v Mežici in Črni ter za adaptacijo ene stanovanjske hiše na Prevaljah in dveh v Črni na Koroškem. Jasno je, da stanovanjsko podjetje ni bilo v stanju pokrивati obveznosti v preteklih letih v zvezi s pridobivanjem novih stanovanj samo z lastnimi sredstvi in je bilo primorano v letu 1968 vročiti del sredstev amortizacijskega sklada pri banki in si tako omogočiti najetje kredita. Prav tako je stanovanjsko podjetje v preteklem obdobju najelo kredit za odkup nekaterih zemljišč, na katerih je predvidena bodoča gradnja družbenih stanovanj.

Iz vsakoletnih poslovnih poročil podjetja je sicer razvidno, da podjetje ne posluje z izgubo, vendar glede na stanarine, ki so bile določene leta 1965, ter podražitve cen

razvidno, da je struktura fonda po vrednosti sicer sorazmerno ugodna, če pa upoštevamo, da gospodari podjetje z 20,3 % stanovanjskimi hišami, ki so stare nad 100 let, pa je jasno, da predstavljajo prav te hiše za podjetje precejšnje breme. Struktura zgradb po starostih je bila na dan 31. decembra 1970 takšna:

gradbenih storitev, še daleč ni mogoče reševati vseh problemov, kar pa se ne odraža le v našem podjetju, temveč je odraz splošnega stanja v stanovanjskem gospodarstvu v republiki in celo državi. Podjetje še nadalje ugotavlja dezinfestiranost stanovanjskega fonda, kar je posledica premajhnih sredstev za tekoče in investicijsko vzdrževanje stanovanjskih hiš, saj v nekaterih primerih stanarine pri današnjih cenah in storitvah ne zadoščajo niti za potrebe tekočega vzdrževanja. Posledice premajhnih sredstev za tekoče vzdrževanje je občutiti tudi v delovanju hišnih svetov, saj imamo veliko primerov, kjer hišni sveti sploh ne obstajajo.

Priprava novih predpisov v zveznem in republiškem merilu glede financiranja stanovanjskega gospodarstva daje slutiti, da bodo z novimi zakonskimi predpisi vnesena v stanovanjsko gospodarstvo nova merila in novi elementi, ki bodo verjetno skušali odpraviti pomanjkljivosti, ki so se pokazale v obdobju 5-letnega obstoja stanovanjskih podjetij.

Alojz Horjak

Sosede

Prva soseda: »Kako pa, da se vaš smrka-vec tako dere?«

Druga soseda: »Ker ga je vaš pridni srček kresnil s kamnom po glavi!«

Nova lovska koča na Ježevem v Bistri

Foto: A. Sertel

Tone Pratkanar, dipl. inž.

Kratek pregled standardizacije navojev glede na ISO sistem navojev ter uvajanje navojev ISO v industrijo

Podroben pregled o problematiki pri prehodu na ISO sistem navojev je potreben zato, ker v Zvezni Republiki Sloveniji ta prehod še ni popolnoma izvršen. Pogosto se prihaja do nepravilne uporabe rezalnega in merilnega orodja po starem standardu, ker novega orodja ni mogoče nabaviti ali pa je ustrezen tehnični kader še premalo informiran o spremembah prehoda na ISO sistem navojev.

Uvod

S pričetkom industrijskega razvoja proizvodnje so se vzporedno pojavili mnogi novi pojmi, ki pomenijo temeljne kamne napredka in razvoja v življenju vseh ljudi. Z industrijsko proizvodnjo so vezani pojmi kot: serijska proizvodnja, organizacija serijske proizvodnje, kvalitete izdelkov, izmenljivost delov, proizvedenih na različnih proizvodnih mestih itd. Celotna ustvarjalna dejavnost ljudi proizvodnje, kvalitete izdelkov, izmenljivost delov, proizvedenih na različnih proizvodnih mestih itd. Celotna ustvarjalna dejavnost ljudi proizvodnje, kvalitete izdelkov, izmenljivost delov, proizvedenih na različnih proizvodnih mestih itd.

Kaj je pravzaprav standard?

Standard je pisno izražen dogovor med proizvajalci in potrošniki o nekem predmetu, elementu, sklopu, stroju, postopku itd., je eden od osnovnih temeljev, na katerih bazira sodobna industrijska proizvodnja. Če pogledamo pojem standarda globlje, lahko ugotovimo, da so že besede, kakor tudi pismeni in številčni znaki neke vrste standardi, od katerih ima vsak v okviru vsaj določenega govornega področja vedno enak pomen. Na poenotenje ali drugo besedo na standardizacijo naletimo torej že v rani dobi človeške zgodovine.

Med prve standarde štejemo standarde meril. Meriti pomeni primerjati velikosti z neko poznano veličino, ki je vedno enaka, to je standardna. Ko so bile zahteve točnosti meritev majhne, so enote mere vzeli iz narave. Stare oznake dolžinskih mer nas še danes spominjajo na to, npr. čevlj, korak, vate, klafter, komolec itd. Da bi bile meritve neodvisne od različnih naravnih enot, ki so bile od primera do primera različne, so pričeli izbirati čim bolj konstantne enote. Francozi so npr. uzakonili dolžinsko mersko enoto »noga«, katere osnovno primerjalno merilo je bila dolžina noge Karla Velikega. V Angliji so za dolžinsko enoto vzeli vate, kar je izhajalo iz osnovne dolžine žezla kralja Henrika I.

Od teh osnov je bilo le še korak do izdelave standardiziranih meril iz trajnega materiala, ki so jih hranili v kraljevih palačah in je končno privedlo do izdelave prametra. Ta je bil točno definiran kot osnova za meritve dolžine v našem metričnem merskem sistemu. Zašli bi seveda predaleč, če bi tako podrobno zasledovali razvoj standardizacije različnih elementov skozi zgodovino razvoja. Zato bi prešel konkretno na razvoj novejših standardizacij, ki nas zanima, to je standardizacija navojev in vijakov.

Z rojstvom parnega stroja se je pričela tkim. industrijska revolucija, ki je dala razmah tudi organiziranemu razvoju mehanske naprave, v katerih se veliko delov vedno ponavlja. Poznamo jih pod imenom strojni elementi. Najvažnejši in najpogostejši strojni element je vijak in njegov komplementarni del matica. Vijak je strojni element, ki služi za povezovanje dveh ali več delov, tako da se to zveže da vedno razstavi. V ta namen ima vijak po svojem steblu izdelan navoj, s katerim se uvija v enak navoj ali v matico ali v strojni delu.

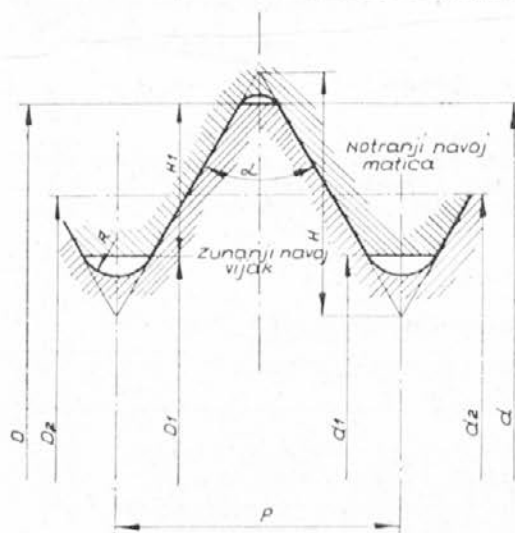
Medtem ko so vijake in matic ob koncu 18. stoletja izdelovali ročno s kovanjem in so navoje pilili na roko, sedaj proizvajamo vso vijakno robo večinoma po modernih tehnolo-

ških postopkih, s hladnim preoblikovanjem avtomatično v velikoserijski proizvodnji.

Seveda je imel v začetku vsak proizvajalec svoja merila, svoje lastne navoje pri izdelavi vijakov in zato ni bilo mogoče vijaka enega proizvajalca uporabiti namesto vijaka drugega proizvajalca. K vsakemu vijaku je bila posebej narejena tudi matica. O izmenljivosti tako proizvedenih vijakov z različnimi merami seveda ni bilo govora. Da bi bilo torej ugodno zahtevi o medsebojni izmenljivosti vijakov, je bilo potrebno postaviti cel sistem mer vijakov, predvsem pa točno obliko profila navoja. Osnovna zahteva je bila poenotenje vseh dimenzijskih razmerij vijakov. Prvi tak uporabni sistem je uvedel v proizvodnjo in potrošnjo angleški tovarnar Whitworth, po katerem imamo še danes ime za Whitworthove navoje.

V letu 1834 je 20-letni Whitworth osnoval v Manchesteru tovarno strojev in merilnega orodja. V tej tovarni se je razvila proizvodnja kontrolnih orodij, po katerih je postala tovarna kmalu znana. Whitworthov sistem navojev je bil postavljen leta 1841 in je prišel v uporabo po celi Angliji. Zelo hitro se je razširil tudi na ves tedanji industrijski svet.

Predno nadaljujem z zgodovino, bi se rad ustavil na osnovni geometrijski sliki navojnega profila, da si osvežimo termine oziroma oznake, ki navojni profil določajo. Če si torej ogledamo običajno shematsko geometrijsko sliko profila navoja ne glede na to, iz katerega sistema izvira, vidimo, da je navoj definiran s petimi veličinami (slika 1).

Slika 1. Profil navoja

1. D, d — zunanji ali nazivni premer navoja (tudi veliki premer)
2. D2, d2 — srednji ali bočni premer navoja
3. D1 d1 — premer jedra navoja ali mali premer
4. P — korak navoja (tudi vzpon navoja)
5. — kot profila navoja

Vsi uporabljeni simboli so v skladu s simboli, uporabljenimi v novih JUS standardih za navoje.

Iz slike 1 je razvidno, da so za točno definicijo profila navoja zadostne tri veličine, ki so običajno:

- d2 — bočni premer
- P — korak navoja
- α — kot navoja

Vsak sistem navojev podaja osnovno obliko profila navoja in sistem nazivnih premerov vijakov oziroma navojev z ustreznim korakom. Druge veličine in simbole si bomo ogledali pozneje na risbah.

Vrnimo se torej k zgodovini navojev. Whitworthov sistem navojev je predpisal vse zgoraj omenjene veličine, izražene v colskem merskem sistemu, ki se je uveljavil v Angliji, Ameriki, Kanadi in mnogih drugih državah. Whitworth je uvedel za kot navoja α vrednost 55°.

Vemo, da ima vijak z bolj plitvo vrezanim navojem večje premerne jedra in je zato trdnostno boljši. Pri takem navoju je kot navoja večji. Seveda je kota navoja α omejena z nosilno globino navoja H, katere ne sme biti premajhna, da zagotovimo navoju zadostno trdnost. Iz prakse tudi vemo, da čim večji je kot α, tem težje je navoj izdelati. Najugodnejša globina nošenja navoja H se doseže pri kotu α = 30°, pri α = 80° pa je že premajhna. Whitworth se je zato odločil med kotoma 80° in 30° in je izbral neko srednjo vrednost 55°. Kota 60°, ki ga je pozneje osvojil metrični navoj, ni izbral iz preprostega razloga, ker je tedaj samo on mogel proizvajati kot navoja 55° in si je tako ustvaril monopol.

Z razvojem metričnega merskega sistema je bil izdelan tudi metrični sistem navojev s kotom navoja 60°, ki ga je lažje izdelati in tudi meriti.

Metrični navoj se je spriči Whitworthovega navoja v začetku uveljavljal s težavo in ga je spodrinil v deželah z metričnim merskim sistemom šele v več desetletjih. V industrijsko razvitih deželah Evrope je po drugi svetovni vojni vladalo mnenje, da se v deželah z metričnim merskim sistemom uporablja precej enoten sistem navojev. Dejansko pa so še leta 1949 obstajale razlike v imenskih primerih navojev ter korakih navojev, ki so bili v uporabi v Franciji, za razliko od ISA navojev iz leta 1939, ki so bili v uporabi v Švici in Nemčiji. Vrste navojev med nazivnim premerom 1,4 mm in 3 mm so bile različne od navojev, uporabljenih v Švici in Nemčiji, prav tako tudi koraki navojev pri dimenzijah M3, M4 in M5.

V tabeli 1 so podane vrste navojev, uporabljenih v Franciji, in vrste navojev, uporabljenih v Nemčiji.

Tabela 1

Navoj po DIN 13 (do leta 1943)) (navoj ISA)	Francoški navoj (navoj SI)
M 1,4 × 0,3	M 1,4 × 0,3 M 1,6 × 0,3
M 1,7 × 0,35	
M 2 × 0,4	M 1,8 × 0,4 M 2 × 0,4 M 2,2 × 0,45
M 2,3 × 0,4	M 2,5 × 0,45
M 2,6 × 0,45	
M 3 × 0,5	M 3 × 0,6
M 3,5 × 0,6	M 3,5 × 0,6
M 4 × 0,7	M 4 × 0,75
M 4,5 × 0,75	M 4,5 × 0,75
M 5 × 0,8	M 5 × 0,9 M 5,5 × 0,9
M 6 × 1	M 6 × 1

Mednarodna organizacija za standardizacijo ISO in navoji

Ko je bil v letu 1949 formiran prvi tehnični komite mednarodne organizacije za standardizacijo ISO z oznako TC1 — komite za navoje, je bila pred njim jasno postavljena naloga: pripraviti predlog sistema navojev, ki bi lahko postal enoten svetoven sistem. Kakor je bila ta naloga jasna, tako je bila seveda tudi težka. Glavna prepreka, ki je govorila proti možnosti rešitve te naloge, je bilo dejstvo, da obstajata dva osnovna različna merska sistema drug proti drugemu. To sta colski sistem, ki ga uporabljajo anglo-ameriške dežele, in metrični merski sistem v ostalih deželah. Ni manjkalo velikega števila predlogov, ki so jih izdelali ljudje svetovne kapacitete. Eden od predlogov je nosil ime »Pout sur l'Alautic«. Drugi predlog je zopet predložil uvedbo popolnoma nove vrste navojev, ki ne bi bila skupna nobeni od obeh dosedanjih sistemov, bazirala naj bi na popolnoma matematični

osnovi. Iz vseh teh poskusov je bilo kmalu jasno, da ni mogoče izdelati enotnega sistema navojev, ki bi veljal enako za oba merska sistema, kajti »colske« dežele so jasno povedale, da se svoji colski vrsti ne bodo odpovedale. Pri tem je potrebno omeniti še to, da so se dežele s colskim sistemom že med drugo svetovno vojno sporazumele in prešle po združitvi withworthovega in ameriškega navoja na enotni, tkim. unificirani colski navoj, s profilom navoja, katerega kot je 60° .

Tudi »metrične« dežele niso želele odstopiti od svojega sistema. Tako ni tehničnemu komiteju T C1 preostalo drugega, kot da je pustil dva sistema drugega poleg drugega, unificirani colski navoj in metrični ISO navoj. Prvi rezultat dela tehničnega komiteja za navoje je priporočilo ISO/T C1 z oznako R 68 in dokument ISO/TC 1/ sekretariat 67/166. S tega dokumenta so bili določeni profili novega ISO metričnega navoja in sistem imenskih premerov ter korakov novega navoja. Seveda navoj s tem še ni bil točno definiran, ker je manjkal sistem toleranc, ki je bil izdelan na temelju mednarodnega sporazuma. Začasno je bilo državam, katere naj bi uvajale ISO metrični navoj, prepuščeno, da same uvedejo prehodni tolerančni sistem za navoje, ki bi pozneje bil nadomeščen z mednarodnim tolerančnim sistemom. Vendar je na pritisk več držav članic tehnični komitej ISO/TC 1, ki ga vodi Švedska, izdal na podlagi raziskav delovne skupine ISO/TC 1/WG 6 in ISO/TC 1/WG 4 predlog tolerance za navoj ISO v letu 1961. Ta predlog je bil dostavljen vsem državam članicam v proučevanje in osvajanje. Tudi Jugoslovanskemu zavodu za standardizacijo ZIS v Beogradu je bil ta predlog znan, vendar so bili tedaj mnenja, da se bo še menjal. Zato je JZS izdal svoj tolerančni sistem navojev, delo prof. Hercigonje. Cel sistem je bil objavljen v JUS standardnih M B 0045, ter JUS M BO 220, do JUS M BO 255. Seveda je bil ta jugoslovanski sistem različen od predlaganega ISO tolerančnega sistema, ki je bil 13. novembra 1964 na zasedanju v New Delhiju osvojen kot dokončni predlog ISO. Za ta predlog so glasovale delegacije 15 držav, proti pa so glasovale Bolgarija, Madžarska in SSSR, vendar pa so se pozneje tudi te države odločile osvojiti predlog ISO/TC 1.

Na zasedanju mednarodnega komiteja za navoje v New Delhiju so bili sprejeti naslednji važnejši sklepi:

1. Sprejet je bil predlog tolerance za metrični ISO navoj.
2. Za colski navoj ISO naj se izdela priporočilo za tolerance na bazi tolerance, uporabljene pri unificiranem navoju dežel colskega sistema.
3. Ustanovljena je bila nova delovna skupina WG 9, z nalogo predelati priporočilo ISO/R 68 na navoje pod imenskim premerom 3 mm, s posebnim ozirom na navoje za fino mehaniko, to je pod M 1, 5.

ISO je izdal v zvezi z navoji naslednja priporočila in dokumente: ISO/R 68 — profil navoja ISO in nazivne mere profila (avgust 1958) ISO/R 261 — pregled premerov in korakov metričnega navoja ISO za imenske premere od 0,25 do 300 mm (julij 1962), ISO/R 262 — navoj za vijake od 6 do 39 mm (julij 1962). ISO/R 263 — colski navoj ISO za premere navoja od 0,06 »do 6« (julij 1962).

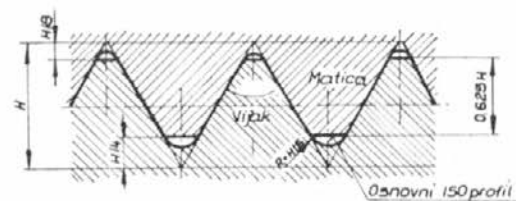
Izdani so bili tudi dokumenti s predlogi osnutkov priporočil, izmed katerih je potrebno omeniti dokument ISO/TC 1 (Secretariat 110/247 E (februar 1965) s predlogom osnutka priporočila ISO za tolerance metričnega navoja ISO za imenske premere 1,6 do 355 milimetrov. Ta dokument je bil v letu 1966 v nespremenjeni obliki sprejet kot osnutek predloga in bil potem izdan kot predlog priporočila ISO/TC 1 št. 979 v februarju 1966.

Za nas Jugoslovane so glede na JUS standarde za navoje, važni predvsem tile dokumenti:

Priporočilo ISO/TC 1 R 68 (avg. 1963) — dokument ISO/TC 1 (secretariat 67) št. 166 (december 1959) — dokument ISO/TC 1 št. 979 febr. 1969). Na bazi teh dokumentov so izdelani JUS standardi za navoje in tolerance navojev z ISO metričnim profilom.

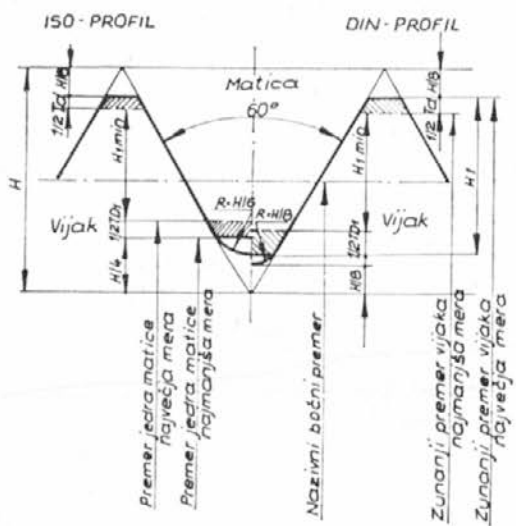
Novi ISO trikotni metrični navoj

Kaj je novi ISO metrični navoj in v čem se razlikuje od dosedanjega metričnega navoja? (Glej sliko 4). Odgovor na gornje vprašanje je:

Sl. 4 Profil novega ISO navoja

Za normalne namene, odštevši nekaj izjem, se novi ISO profil ne razlikuje od dosedanjega. To velja seveda za potrošnike vijaka blaga in konstrukterje. Drugače pa je za proizvajalce vijakov in matic, za konstrukterje visoko obremenjenih vijaknih zvez, proizvajalce orodij in kontrolnikov za proizvodnjo vijakov ter uporabnike vijakov in matic pod nazivnim premerom M3.

Sl. 5 Primerjava med ISO in DIN navojem

Na sliko 5 se vidi, da odstopa ISO metrični profil v jedru navoja vijaka z dvakratno vrednostjo od dosedanjega DIN metričnega

profila in ima s tem tudi dvakrat večji radius v korenu profila navoja.

Ta novi ISO profil je bil najprej sprejet v deželah colskega sistema, to je v Ameriki, Angliji in Kanadi. Znan je bil najprej kot profil Ottawa, ker je bil sprejet na konferenci omenjenih treh držav v Ottawi. Pozneje ga je tehnični komitej ISO/TC 1 prevzel kot svetovni navojni profil in velja danes prav tako za ISO colske navoje kot za ISO metrične navoje. Edino v tej točki je ISO dosegel svoj cilj. Kot se vidi, je glavna sprememba pri ISO navoju močnejše jedro vijaka, kar je majhnega pomena pri običajni uporabi navojev vijakov, je pa toliko večjega pomena pri visoko obremenjenih vijakih in njihovi proizvodnji.

Z močnejšim jedrom se je povečala statična trdnost predvsem pri vijakih manjših dimenzij, medtem ko ta prednost pri večjih dimenzijah ni tako očitna. Važnejša je predvsem povečana trdnost pri dinamično obremenjenih vijakih, in to predvsem na račun večjega radiusa v korenu navoja. S tem se je zmanjšal vpliv zarezne učinka, vijaki imajo boljše dinamične lastnosti, kar je važno predvsem pri vijaknih zvezah pri motorjih z notranjim izgorvanjem.

Z večjim premerom jedra navoja je seveda tudi orodje (navojni svedri) za proizvodnjo navojev trdnostno močnejše. Z večjim radiusom na vrhu profila navojnih čeljusti, ureznice, plošč za valjanje navojev itd. imajo vsa ta orodja daljšo življenjsko dobo, proizvodnja je tako cenejša.

Na navojne svedre ta zadnja prednost ne vpliva, ker se poveča samo premer izvrtine pred vrezovanjem navoja. Vpliv na daljšo življenjsko dobo pri navojnih svedrih ima predvsem manjša višina navoja. Pri vrezovanju navoja v matico se pri novem ISO profilu porabi manj energije. Pri ISO navoju je z manjšo globino potrebno manj deformacijskega dela za formiranje profila kot pri formiranju starega DIN profila. Z novim ISO profilom je postal metrični navoj enakovreden tehnično colskemu navoju in ni nobene potrebe več dajati prioriteto enemu ali drugemu navoju. Pri zelo majhnih imenskih premerih navojev, to je pri navojih pod M 3, so določeni problemi pri uvajanju novo uvedenih nazivnih vrednosti (glej tabelo 2).

Ta tabela daje kratek pregled nazivnih premerov in korakov od M 1,6 do M 16, in sicer za grobi navoj (veliki korak) in fini navoj (drobni korak).

Tabela 2

Nazivni premer			Veliki korak	Drobni korak							
1	2	3		1,50	1,25	1,00	0,75	0,50	0,35	0,25	0,20
prioritete											
1,6			0,35								0,2
	1,8		0,35								0,2
2			0,40							0,25	
	2,2		0,45							0,25	
2,5			0,45						0,35		
3			0,50						0,35		
	3,5		0,60						0,35		
4			0,70					0,5			
	4,5		0,75					0,5			
5			0,80					0,5			
6		5,5	1,00				0,75				
	7	1					0,75				
8		1,25				1	0,75				
	9	1,25				1	0,75				
10		1,5		1,25		1	0,75				
	11	1,5				1	0,75				
12		1,75		1,5	1,25	1					
	14	2		1,5	1,25*	1					
	15			1,5		1					
16		2		1,5		1					

* Navoj M 14 × 1,25 se uporablja samo za svečice za motorje z notranjim izgorvanjem.

Izbirno vrsto nazivnih premerov in ustreznih korakov od M 16 navzgor do M 300 vsebuje JUS M BO 011. Nazivni premeri za navoje od M 1,4 do M 3 se razlikujejo od nazivnih premerov navojev po starem sistemu. Tabela 3 daje primerjavo prejšnje in nove izbirne vrste premerov do M 3.

Tabela 3

Nazivni premer × korak vrste po ISO oz. JUS	Nazivni premer × korak stare vrste po DIN
M 1,6 × 0,75	
	M 1,7 × 0,35
(M 1,8 × 0,35)	
M 2 × 0,4	M 2 × 0,4
(M 2,2 × 0,45)	
	M 2,3 × 0,4
M 2,5 × 0,45	
M 3 × 0,5	M 3 × 0,5

Poudariti je treba, da so že skoraj vse države prešle na novi ISO navoj in ISO tolerančni sistem za navoje in smo zato v Jugoslaviji z uvajanjem tega mednarodnega sistema navojev na repu dogajanj. Prehod na novi sistem je bil izvršen v NDR do konca leta 1964, v ZRN do konca leta 1966, ČSSR, SSSR, Poljska, Romunija, Madžarska in Kitajska pa so že na konferenci leta 1958 v Bukarešti sklenile preiti na ISO profil navoja, kar je bilo realizirano v letih 1960/61. V colskih deželah pa je bil ISO profil osvojen že leta 1948.

Tolerančni ISO sistem za ISO metrične navoje

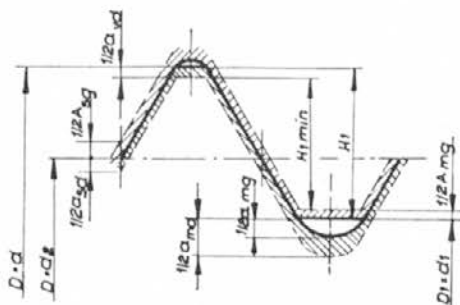
Na podlagi priporočila št. 979 tehničnega komiteja ISO/TC 1 je izšel v aprilu 1967 JUS standard M BO 221, ki podaja osnovo novega ISO tolerančnega sistema za navoje vijakov in matic od M 1,6 do M 355. Cel tolerančni sistem je prikazan v naslednjih JUS standardih:

JUS M BO 220	Tolerance navojev — principi in definicije pojmov
JUS M BO 220	Tolerance navojev — osnova sistema tolerance
JUS M BO 222	Tolerance navojev — korelacija med starimi in novimi sistemi tolerance
JUS M BO 230	Tolerance navojev — številčne vrednosti tolerance
JUS M BO 232	Tolerance navojev — številčne vrednosti osnovnih odstopkov
JUS M BO 240	Tolerance navojev — majhne vrednosti odstopkov za navoje vijakov z garantiranim znakom
JUS M BO 245	Tolerance navojev — mejne vrednosti odstopkov za navoje vijakov brez znaka
JUS M BO 246	Tolerance navojev — mejne vrednosti vijakov s prekrivanjem
JUS M BO 250	Tolerance navojev — mejne vrednosti odstopkov za maticne navoje
JUS M BO 045	Metrični ISO navoj — mejne vrednosti navojev, vijakov in matic

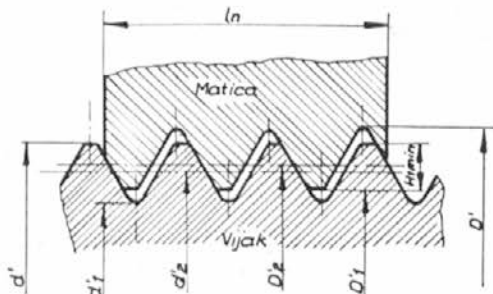
Označbe veličin in definicije pojmov

V standardih tolerance navojev so uporabljeni termini in oznake veličin, ki se nanašajo na navoje in njih tolerance, pri čemer se nanašajo male črke na navoje vijakov (ali zunanje navoje) in velike črke na navoje matic (ali notranje navoje) — glej slike 6, 7:

Na sliki 6 je prikazan nazivni profil metričnega navoja z ustreznimi oznakami premerov in tolerančnih odstopanj, na sliki 7 pa je prikazan medsebojni položaj maticnega in vijaknega navoja za primer, ko je zunanji navoj izdelan na spodnji meji tolerančnega polja h, a notranji navoj na gornji meji tolerančnega polja H.

Sl. 6 Nazivni profil ISO navoja v tol. polju H/h

Sl. 7 Navojni spoj na zgornji odnosno spodnji meji tolerančnega polja H/h

d, D — zunanji premer navoja, nazivna mera
d2, D2 — srednji premer navoja, nazivna mera
d1, D1 — notranji premer navoja, nazivna vrednost
d', D', d2', D2', d1', D1' — stvarne vrednosti ustreznih premerov
avg, Avg — gornje odstopanje zunanjega premera
avd, Avd — spodnje odstopanje zunanjega premera
asg, Asg — gornje odstopanje srednjega premera
asd, Asd — spodnje odstopanje srednjega premera
amg, Amg — gornje odstopanje notranjega premera
amd, Amd — spodnje odstopanje notranjega premera
Td — toleranca zunanjega premera vijaknega navoja
Td1 — toleranca notranjega premera vijaknega navoja
TD1 — toleranca malega premera maticnega navoja
Td2 — toleranca srednjega premera vijaknega navoja
TD2 — toleranca srednjega premera maticnega navoja.
Spodaj navedene veličine se označujejo z istim simbolom za zunanji (vijakni) in notranji (mاتيčni) navoj:
P — korak navoja
H1 — višina ali globina nošenja, nazivna vrednost
H1 min — globina nošenja, najmanjša vrednost
ln — dolžina nošenja.

Vrednost globine nošenja H1 je definirana geometrijsko kot funkcija koraka P.

$$H1 = 0,75 H$$

$$H1 = 0,5412 P$$

Najmanjša globina nošenja H1 min je določena na podlagi trdnostnih preizkusov z odnosom

$$H1 \min > 0,21 P \text{ ali}$$

$$H1 \min \geq 0,040 H1$$

Klase tolerance, dolžina nošenja in kvaliteta tolerance

Tolerance navojev morajo izpolnjevati tri osnovne pogoje:

- omogočiti morajo brezpogojno izmenljivost spojenih delov,
- omogočiti morajo zahtevano trdnost nosilnosti spoja z dovolj veliko postavljeno vrednostjo H,

— v vrhjih navoja morajo zagotoviti minimalni zrak.

Pri postavljanju tolerančnega sistema so se pojavljale tolerance posebno za veliki in mali premer navoja, ločeno od tolerance bočnega premera (srednjega premera). Tolerance bočnega premera morajo zagotoviti izmenljivost navojnih delov in izhajajo iz geometrijskih odnosov navoja, medtem ko so tolerance vrhov navoja pogojene s potrebno globino nošenja, izvirajoč iz trdnostnih zahtev navojnega spoja.

Pri izbiri veličin tolerance je važna dolžina nošenja ln. Od dolžine nošenja je odvisna izbira velikosti tolerance zato, ker je vezana na pogoj o izmenljivosti navojnih delov.

Dolžina nošenja je lahko:

- kratka z oznako S (short)
- normalna z oznako N (normal)
- dolga z oznako L (long)

Mejo za normalno dolžino nošenja dobimo iz formule.

$$l_H \min = 2,24 P \cdot d^{0,2}$$

$$l_H \max = 6,7 P \cdot d^{0,2}$$

Tolerančni sistem navojev v JUS standardih omogoča več različnih naleganj (prilegov) v navojnih spojih:

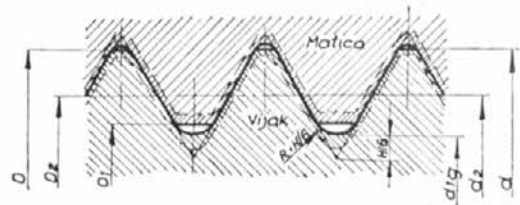
- naleganje z zagotovljenim zrakom,
- naleganje brez zraka,
- naleganje s prekritjem (čvrsta naleganja in tesnila naleganja).

JUS standardi se razlikujejo od priporočila ISO v tem, da vsebujejo tudi prehodne in tesne prilege navojev, kar ISO še nima izdelano. Toleranca po ISO oziroma po JUS je določena z veličino tolerance in njenim položajem v odnosu na nulto linijo (za nulto linijo velja osnovni profil ISO navoja — slika 4).

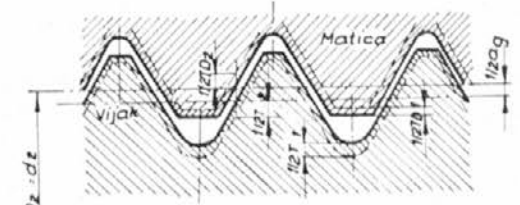
Za veličino tolerance je določeno sedem stopenj, označenih s številkami od 3 do 9 in za položaj tolerance, pet položajev za navoje vijakov in dva položaja za matic (glej sliko 11 in 12).

- za navoj vijaka e, g, h, m, p
- za navoj matic G, H

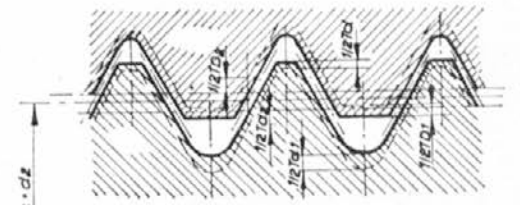
Slike 8, 9 in 10 kažejo primere različnih tolerančnih prilegov z zrakom in brez zraka. Kombinacija določene stopnje tolerance in položaja tolerance se imenuje klasa tolerance. Klasa tolerance pa ni merilo za kvaliteto tolerance, ki je določena glede na medsebojno odvisnost dolžine nošenja in klase tolerance.

Sl. 8 ISO navojni spoj v prilegu H/h

Sl. 9 ISO navojni spoj v prilegu H/g ali h/G

Sl. 10 ISO navojni spoj v prilegu G/g ali g/G

Imamo tri kvalitete toleranc:

- fina kvaliteta tolerance,
- srednja kvaliteta tolerance,
- groba kvaliteta tolerance.

Kvaliteta tolerance izraža karakter tolerance glede na namen in proizvodne možnosti.

Fina kvaliteta se uporablja za precizne spoje brez zraka, srednja kvaliteta je uporabna za normalne spoje, groba kvaliteta pa se uporablja pri proizvodnji nezahtevnih navojnih elementov. Medsebojno odvisnost med kvaliteto, klaso toleranc in dolžino nošenja podaja tabela št. 4.

Tabela 4

Kvaliteta	Veliki zrak polje e			Mali zrak polje g			Brez zraka polje h		
	dolžina nošenja			dolžina nošenja			dolžina nošenja		
	S	N	L	S	N	L	S	N	L
Fina									
Srednja		6 e	6 e 7 e	5 g 6 g	6 g	7 g 6 g			
Groba				8 g	9 g	8 g			

Naslednja tabela št. 5 daje klase toleranc za matične navoje.

Tabela 5

Kvaliteta	Veliki zrak polje G			Brez zraka polje H		
	dolžina nošenja			dolžina nošenja		
	S	N	L	S	N	L
Fina				4 H	5 H	6 H
Srednja		5 G	6 G 7 G	5 H	6 H	7 H
Groba		7 G	8 G	7 H	8 H	

Prporočene klase toleranc

Iz zgornjih dveh tabel št. 4 in 5 vidimo, da moremo pri isti dolžini nošenja kombinirati več klas toleranc matičnega in vijačnega navoja. Zato je JUS standard priporočilo o prioritetenih klasah toleranc:

- za grobo klaso izdelave-klase toleranc 8 g, 7 H,
- za srednjo in fino klaso toleranc — 6 g, G H.

Gornje prioritetenke klase tolerance veljajo za normalno dolžino nošenja. Da bi se zagotovila zadostna globina nošenja, je potrebno predvsem uporabiti kombinacije H/g, G/n (za $P = 0,5$ mm samo H/h, slika 6).

- za tolerančno polje e: $a_{e1} = -(50 + 11 P) - \frac{866}{6} P$
- za tolerančno polje g: $a_{g1} = -(15 + 11 P) - \frac{866}{6} P$
- za tolerančno polje h: $a_{h1} = -\frac{866}{6} P$
- za tolerančno polje m: $a_{m1} = +(10 + 11 P) - \frac{866}{6} P$
- za tolerančno polje p: $a_{p1} = +(25 + 11 P) - \frac{866}{6} P$

Osnovna odstopanja za vse premere navoja matice pa se izračunavajo po spodnjih obrazcih:

- za tolerančno polje G: $A_G = +(15 + 11 P)$
- za tolerančno polje H: $A_H = 0$

Za izračun veličin toleranc so postavljeni obrazci:

- za T_{d2} = toleranca srednjega premera navoja vijaka d_2
- za T_{D2} = toleranca srednjega premera navoja matice D_2
- za T_d = toleranca velikega premera navoja vijaka d

Sistem izračuna veličin toleranc

Izračun osnovnih odstopanj o, A se vrši po naslednjih obrazcih: Za osnovna odstopanja velikega in srednjega premera navoja vijaka:

- za tolerančno polje e: $a_e = -(50 + 11 P)$
- za tolerančno polje g: $a_g = -(15 + 11 P)$
- za tolerančno polje h: $a_h = 0$
- za tolerančno polje m: $a_m = +(10 + 11 P)$
- za tolerančno polje p: $a_p = +(25 + 11 P)$

Osnovna odstopanja za mali premer navoja vijaka so odrejena tako, da je zagotovljen zrak med vrhom navoja matice in dnom navoja vijaka. Izračunajo se iz obrazcev:

- za T_{d1} = toleranca malega premera navoja vijaka d_1
- za T_{D1} = toleranca malega premera navoja matice D_1

Pri izračunavanju toleranc izhajamo iz obrazca za 6. stopnjo toleranc. Za ostale stopnje toleranc se izračunajo veličine kot mnogokratniki veličin 6. stopnje.

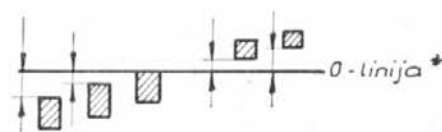
Obrazec za izračun toleranc srednjega premera vijaka 6. stopnje se glasi:

$$T_{d2}(6) = 90 P^{0,4} d^{0,1}$$

Tolerance ostalih stopenj pa se izračunajo po spodnji tabeli:

Stopnja T_{d2}	3	4	5	6	7	8	9
Mnogokratnik $T_{d2}(6)$	0,5	0,63	0,8	1	1,25	1,6	2

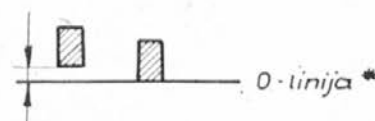
* Osnovni ali nazivni profil ISO navoja

Sl. 11 Položaj tolerančnih polj za navoj vijaka

Tolerance srednjega premera navoja matice T_{D2} se izračunavajo iz toleranc 6. stopnje za srednji premer navoja vijaka $T_{d2}(6)$ po istem obrazcu kot za navoj vijaka. Tolerance za ostale stopnje pa so zopet mnogokratniki tolerance 6. stopnje (glej str. 17).

* Osnovni ali nazivni profil ISO navoja

Sl. 12 Položaj tolerančnih polj za navoj matice

Obrazci za izračun tolerance velikega premera navoja vijaka:

$$T_d(6) = 180 \cdot \sqrt[3]{P^2} - \frac{3,15}{\sqrt{P}}$$

Tolerance ostalih stopenj se izračunavajo tako:

$$T_d(4) = 0,63 T_d(6)$$

$$T_d(8) = 1,6 T_d(6)$$

Za veliki premer navoja matice tolerance niso predpisane. Obrazec za izračunavanje tolerance malega premera navoja vijaka:

$$T_{d1} = T_{d2} + 72 P$$

Obrazci za izračun toleranc malega premera navoja matice:

$$\text{Za } P = 0,2 \text{ do } 0,8 \text{ mm, } T_{D1}(6) = 433 P - 190 P^{1,22}$$

$$\text{Za } P = 1 \text{ mm in več, } T_{D1}(6) = 230 P^{0,7}$$

Tolerance ostalih stopenj pa so mnogokratniki $T_{D1}(6)$ (glej str. 17).

Označevanje ISO navojev in toleranc

Navoje z ISO metričnim profilom označujemo enako kot prej navoje z DIN profilom. Označujemo jih z veliko črko M in nazivnim oziroma velikim premerom navoja vijaka ali matice.

Za nazivno oznako navoja je oznaka klase tolerance, in sicer za vijake z malimi črkami in za matice z velikimi črkami.

Če je označena samo ena klasa tolerance, velja oznaka za vse tri premere navoja, če pa je klasa različna za bočni in zunanji premer, je treba označiti najprej klaso tolerance bočnega premera in nato klaso tolerance velikega premera. Klasa tolerance malega premera je vedno enaka klasi tolerance bočnega premera.

Označuje se lahko tudi dolžina nošenja, ki sledi za oznako klase tolerance.

Navojni spoj označimo tako, da ga postavimo za nazivnim premerom navoja oznako klase tolerance, navoja matice in to ločeno s poševno črto oznake tolerance navoja vijaka. Primeri označevanja:

- M 6 — 6 g
- M 10 — 5 h 6 h
- M 20 — 5 h 6 h 1 s
- M 20 — 6 H/6 g

Predlog priporočila ISO: ISO predvideva, da mora vsaka oznaka navoja imeti tudi oznako tolerance navoja. Pretežno pa se v strojegradnji uporablja srednja kvaliteta to-

Stopnja T_{D2}	4	5	6	7	8
Mnogokratnik od T_{d2} (6)	0,85	1,06	1,32	1,7	4,2

Stopnja T_{D1}	4	5	7	8
	0,63	0,8	1,25	1,6

Tabela 6

Premer navoja	D1 min DIN navoja	d1 max ISO navoj (6 g)	Ø svedra po DIN 338	Ø min DIN matice
M 3	2,370	2,367	2,4	2,42
M 4	3,112	3,119	3,20	3,22
M 5	3,986	3,995	4	4,02
M 6	4,735	4,747	4,75	4,77
M 8	6,416	6,438	6,4	6,43
M 10	8,097	8,128	8,1	8,13
M 12	9,776	9,819	9,8	9,83
M 16	13,457	13,508	13,5	13,53
M 20	16,822	16,891	17	17,04
M 24	20,172	20,271	20,25	20,29

leranc navojev in so zaradi tega nekateri standardi predvideli opuščanje oznake tolerance za srednjo kvaliteto navoja (med njimi tudi DIN 13, list. 32). Za srednjo kvaliteto navoja je priporočena klasa tolerance $6H/6g$ pri normalni dolžini nošenja.

Vrhovi novega ISO metričnega navoja:

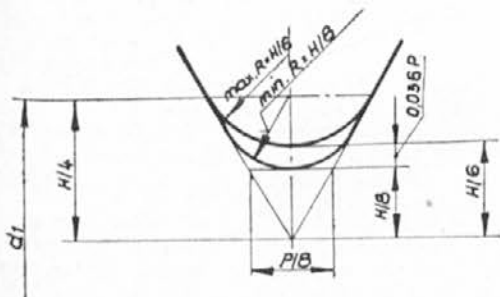
JUS standard točno definira mejne vrednosti radiusa krivine na malem premeru navoja vijaka, to je v dnu navoja vijaka:

$$R_{\max} = \frac{H}{6} = 0,144 P$$

Najmanjša vrednost tega radiusa pa je:

$$R_{\min} = \frac{H}{8} = 0,1 P$$

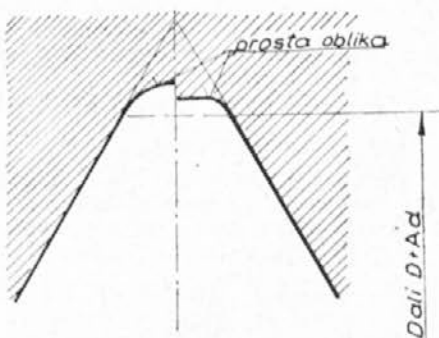
Mejne vrednosti dveh navojev vijaka so grafično prikazane na sliki 13. Najmanjša vrednost radiusa R pa ni predpisana za vijake grobe klase izdelave, oziroma vijake za splošno uporabo.

Sl. 13 Mejne vrednosti radiusa dna navoja vijaka

Poudariti je treba, da je zaradi zagotovitve zračnosti med navojem matice in navojem vijaka v dnu navoja vijaka odmaknjen delavniški profil ISO navoja od osnovnega profila ISO za $H/12$. Nazivna vrednost $d1$ ima zato vedno osnovno odstopanje $H/12$.

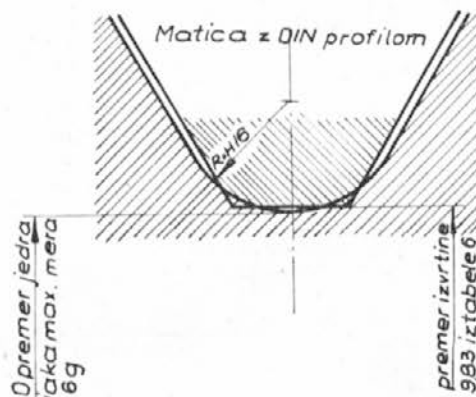
Za obliko profila navoja matice v dnu matičnega navoja, to pa je na meri D , je značilno, da ni določena toleranca gornjega odstopanja, temveč je dano samo spodnje odstopanje mere D , to je Ad v tolerančnem polju G . Na sliki št. 14 vidimo, da mora biti profil loka navoja do mere D oziroma $D + Ad$ raven, potem pa je oblika profila poljubna in netolerirana.

Sl. 14 Oblika dna matičnega navoja

Primerjava kritičnih primerov pri parjenju starega navoja DIN in novega ISO navoja

Logično je, da bo prihajalo v prehodnem obdobju od starega profila navoja na novi ISO profil do parjenja elementov s starim in novim profilom, zato je važno pregledati možnost takega parjenja. Za dimenzije vijakov nad M3, kjer ostanejo nazivni premeri in koraki navojev enaki dosedanjim, lahko pride do prekrivanja matičnega navoja z dnom navoja vijaka samo v ekstremnih primerih. Poglejmo si tak primer na sliki 15. Tu je narisan vijaki spoj za navojni par M12, in sicer ima

Sl. 15 Prekrivanje ISO in DIN navoj. spoja v mejnem slučaju

vijak ISO navoj, matica pa DIN navoj. Premer ISO jedra navoja je na največji meri tolerančnega polja $6g$, mali premer matičnega navoja pa je vzeti iz zgornje tabele, ki daje vrednosti najmanjših mer pri vrtanju za matice.

Iz slike se jasno vidi, da je prekrivanje v dnu navoja zelo majhno in v praksi nima nobenega pomena. V praksi se odločamo za vrtnje izvršiti za matične navoje na maksimalni meri $D1$, ker s tem dosežemo manjšo porabo navojnih svedrov in manjšo porabo energije za rezanje navojev. Tako vidimo, da pri navojih v srednji kvaliteti izdelavo do prekrivanja med matičnim in vijakičnim navojem ne pride. V primeru s posebnimi zahtevami glede trdnosti vijakičnih spojev ali drugačnih prilegov lahko nastopijo specialni primeri prekrivanja in je potrebno to posebej preučiti.

Oglejmo si sedaj še nekaj ugotovitev tehnične visoke šole v Darmstatu pri raziskavah nosilnosti novih ISO navojev. Referent je bil H. Illgner na zasedanju v januarju 1964 v Wiesbadnu.

Vpliv povečanih tolerance bočnega premera matice je bil raziskan na navojni zvezi M6. Strižni prerez navojnice na zunanjem premeru vijaka znaša $12,82 \text{ mm}^2$ po dosedanjih standardih DIN 13. Pri ISO navoju z najneugodnejšim parjenjem znaša ustrezna vrednost preseka $12,75 \text{ mm}^2$. Zmanjšanje znaša torej samo 0,55 odst., kar predstavlja številko, ki praktično nima pomena.

Glede na statično trdnost navojne zveze pod nateznimi obremenitvami se je raziskovalo DIN in ISO navojne zveze z enakimi trdnostnimi lastnostmi. Pri DIN navojnih elementih so bili ti v tolerancah ISA, pri ISO navojnih elementih v klasi tolerance $6H/6g$. Preizkušene so bile navojne zveze M6 in M8 s trdnostnimi kombinacijami: vijak — matica 8 G/6 G in 10 K/8 G.

Tabela 7 kaže dosežene rezultate, iz katerih je razvidno, kako relativno majhne so razlike med najneugodnejšim in najugodnejšim parjenjem vijak — matica, pri minimalni višini matice. Pod minimalno višino matice razumemo tisto višino, pri kateri je vijak enako vzdržljiv kot matica. Pri običajno uporabljeni višini matice 0,8 d je vedno dovolj varnosti v taki vijakični zvezi.

Tabela 7

Premer navoja d	DIN navoj		ISO navoj	
	M 6	M 8	M 6	M 8
najneugodnejše parjenje	0,67 d	0,59 d	0,68 d	0,66 d
najugodnejše parjenje	0,60 d	0,50 d	0,61 d	0,54 d

Prehod na novi ISO profil navoja

Za prehod s starega DIN profila na novi ISO profil je bilo potrebno uvesti daljše prehodno obdobje dveh let in pol. V tem obdobju se postopoma uvajajo v proizvodnjo elementi z novim profilom, in sicer tako, da je zagotovljena čim večja možnost parjenja elementov z različnimi profili. To je v normalnih primerih za vijake zveze nad M3 brez nadaljnega možno zagotoviti, kar se pa ne more za nazivne premere pod M3. Pri menjavi iz starih premerov M1,7, M2,3, M2,6 na M1,6, M1,8, M2,2 in M2,5 je priporočljivo, da se v novih konstrukcijah ne zamenjajo stari premeri navojev z najbližjimi novimi (M2,6, M2,5; M1,7 z M1,6), temveč da se uvedejo

Dinamične raziskave so pokazale, da je ISO navojna zveza vedno boljša od DIN, predvsem zaradi večje zarezne trdnosti novega ISO profila. Nadaljnja ugotovitev iz teoretičnih izračunov $H1$ min minimalne globine nošenja navoja kaže, da je pri priporočenih prilagah vijakičnih zvez H min manjši kot pri dosedanjem DIN navoju s H/h prilagami. Ta zmanjšana višina nošenja pa pride v praksi komaj do izraza, ker konstruktorji pri ugotavljanju dimenzij vijake zveze vedno dimenzionirajo vsak element s tolikšnim varnostnim faktorjem, da se ta manjši $H1$ min v vsakem primeru prekrije z varnostnim faktorjem. $H1$ min je interesanten samo s stališča teoretičnih raziskav in pri izračunu trdnosti in vrtnih momentov v manjših primerih.

večje razlike (namesto M 2,6 M 3, namesto M 1,7, M 2 itd.).

Da bi se terminsko enotno prešlo na nove ISO navoje, je JUS izdelal standard JUS M BO 030, s katerim so točno predpisani termini prehoda na ISO v dveh etapah do leta 1970. Med obema etapama je predvidena prehodna etapa.

V prvi etapi je potrebno na maticah v popolnosti uvesti novi ISO navoj in novi ISO sistem toleranc navoja. Na vijakih se še zadrži stari profil, vendar se uvede nova ISO vrsta nazivnih premerov in uporabi ISO sistem toleranc za nazivni premer navojev vijakov.

V tehnološki dokumentaciji je potrebno izvršiti korekture v smislu določil za prvo etapo prehoda na ISO profil. Prva etapa prehoda mora biti realizirana v času 1. 7. 1967 do 30. 6. 1968. V vmesni etapi je treba potrošiti vse stare matice, tako da bi na koncu vmesne etape proizvajali in uporabljali samo matice in matične navoje z ISO profilom navoja.

Vmesna etapa traja od 1. 7. 1968 do 3. 12. 1968. V drugi etapi je potrebno postopoma uvesti proizvodnjo vijakov z novim ISO profilom v novem ISO sistemu toleranc navoja. Ta zadnja etapa mora biti izvršena v obdobju od 1. 1. 1969 do 3. 12. 1969.

Tako smo imeli tudi v Jugoslaviji leta 1970 v popolnosti uveden novi mednarodni sistem

ISO navoja in novi sistem ISO toleranc za navoje.

Oglejmo si sedaj nekoliko podrobnejše, kakšen naj bo ta prehod v praksi. V prvi fazi, kot je že omenjeno, je potrebno uvesti novi profil navoja na maticah oziroma notranjih navojih. V prejšnjih poglavjih smo ugotovili način označevanja klase toleranc novega navoja. Da ne bi po nepotrebnem izgubljali časa in imeli stroškov, bi bilo najpametneje, da v primerih, kjer je možno uporabljati vijake in matice v srednji kakovosti izdelave, to je v tolerančni klasi 6H/6g, oznako tolerance izpuščamo. Tako v dokumentaciji niso potrebni popravki, razen v izjemnih primerih, ko se zahteva druga kvaliteta toleranc. Označevanje ostane tako enako kot do sedaj. Seveda imamo pri maticah možnost uporabljati sedaj navoje v polju H in G. Odločitev zavisi od zahtev, predvsem glede na galvansko zaščito. Ta mora biti izvršena v taki debelini, da mere navoja prečkajo 0-linijo toleranc, da ne bi prišlo do prekrivanja navojev vijake zveze.

Pri vijakih navojih se v prvi etapi zahteva prehod starega na novi tolerančni sistem ISO za zunanji premer navoja. To potegne za seboj spremembo dimenzij orodja. Tabela 8 nam kaže, kaj je potrebno med posameznimi fazami prehoda narediti z izdelovalnim orodjem in kontrolnim orodjem ter potrebne spremembe v tehnološki dokumentaciji.

Tabela 8 a — spremembe v prvi etapi prehoda

Rezno orodje	Svedri Povrtala Prebijači za izvrtine Prebijači za vlek pločevine Navojni svedri za navoj matice v tolerančnem polju G Navojne čeljusti za navoj vijaka v tol. polju g in e	To orodje je potrebno novo
	Reducirne matice Vodilo za vrtanje Stročnice za svedre	
Rezno orodje	Mejni kontrolniki za veliki premer navoja vijaka Mejni kontrolniki za mali premer navoja matice Mejni kontrolniki za srednji premer vijaka in matice Mejni navojni čepi za nastavljanje delovnih kontrolnikov	To orodje je možno predelati, vendar je potrebno preveriti, če se ne izgubi s predelavo točnosti
Tehnološka dokument.	Spremeniti premere izvrtin za rezanje notranjega navoja po JUS M B1 003 Spremeniti premere stebel pred valjanjem navoja	

Tabela 8 b — spremembe v drugi etapi prehoda

Rezno orodje	Navojne čeljusti Navojni rezkarji	To orodje je potrebno novo
	Valji za valjanje navoja Čeljusti za valjanje navoja Navojni noži Navojni rezkarji Orodje za profiliranje navoja na brusnih kolutih	To orodje je možno predelati
	Navojne šablone Plošče s profili navojev za mikroskope in projektorje	Ta pribor mora biti nov
	Navojni prstani stran »gre« Zevasti mejniki na valjčke stran »gre«	
Merilno orodje	Zevasti mejniki za kontrolo malega premera vijaka	Ta merila je mogoče predelati
Tehnološka dokument.	Spremeniti premere stebel za valjanje navojev	

Iz tabele 8 je razvidno, da moramo naročiti nekatera nova orodja in kontrolnike. Logično

je, da ta nova orodja označimo z oznako ISO in ustrezno klaso tolerance, da jih bomo v

proizvodnji ločili od starega orodja. Tu je nemogoče predložiti recept o točni metodi prehoda, ker je to odvisno od niza različnih pogojev, ki vladajo v posameznih delovnih organizacijah. Zato se bomo zadržali le na osnovnih spremembah, na katere je treba paziti pri prehodu na ISO navoj. V prehodnem obdobju in tudi po njem bomo lahko še uporabljali nekatero orodje in kontrolnike s stranjo »gre« v primerih z galvansko zaščito, ker le ta leži v tolerančnem polju H/h.

Spremeniti bo vsekakor potrebno kontrolnike za izvrtine matičnega navoja, ker se je povečal notranji premer navoja D1.

Zaradi manjše globine nošenja H1 pa so se zmanjšale tolerance nazivnega premera Td in notranjega premera matičnega navoja TD1. Nujno je torej treba uvesti kontrolo tolerance Td v nasprotju z dosedanjimi praksami v starem sistemu, ko smo kontrolirali bočni premer. Potrebno je nabaviti ali izdelati nove zevaste mejnike za tolerančno polje g in po potrebi tudi zeve. Za ista polja so potrebni tudi novi navojni prstani in kontrolniki za kontrolo navojnih prstanov.

V drugi fazi prehoda je potrebno na novo naročiti navojne šablone, mikroskopske plošče z vrisanimi profili, v tehnološki dokumentaciji pa je potrebno spremeniti premere stebel vijakov pred valjanjem navoja. Sprememba premera pred valjanjem navoja na steblo potegne za seboj tudi spremembo izvrtin matic za hladno kovanje vijakov. Pri tem lahko matice, izdelane v merah po starem sistemu, prebrusimo na nove mere, kolikor so potrebne. Nekateri izkušnje v praksi namreč kažejo, da za določene dimenzije vijakov niso potrebne spremembe premera stebel pred valjanjem navoja. Dimenzije orodja se morajo vsekakor spremeniti pri vijakih in maticah dimenzij pod M 3.

Pri matičnem navoju ne smemo pozabiti, da se s povečanimi premeri jedra in s tem svedrom menjajo tudi vrtalne puše in vpenjalne stročnice svedrov. Priporočene premere svedrov za vrtanje izvrtin za matični navoj daje JUS M B1 003 (izdaja 1966). Izračunane so po obrazcu — premer svedra = d-P.

Izvrtina, izvrtana s svedrom, ni enaka nazivnemu premeru svedra, kar zavisi od niza faktorjev (kot brušenje svedra, stroj, hitrost rezanja, material itd.).

Velja si zapomniti, da je najbolj težiti z izvrtino k meri D1g, ker s tem štedimo navojni sveder in energijo za rezanje navoja. Kot smo že večkrat omenili, je globina nošenja H1 novega ISO navoja manjša in je zato potrebno vijačno zvezo s kratkim nošenjem kontrolirati na statično trdnost. Če pa imamo dolgo nošenje, je zmanjšana bojazen, da se bo tak vijak težko uvil v matični navoj. Obvezna je tudi kontrola notranjega premera D1 matičnega navoja, ki jo izvršimo z istim kontrolnim čepom kot kontrolo izvrtine pred rezanjem navoja.

JUS standard M BO 030 (izdaja 1967) daje tudi obrazce po ISO priporočilih za izračun mer kontrolnikov za navoje vijakov in matic. Tako si lahko sami izračunamo mejne mere za stran »gre« in za stran »ne gre« zevastega kontrolnika z valjčki kakor tudi za druge kontrolnike.

JUS standard M BO 045 (izdaja 1967) podaja mejne vrednosti tolerance za navoje vijakov in matic v tolerančnih kvalitetah 6g, 8g in 6H, 7H. Ta standard omenjam posebej zato, ker je praktično najbolj uporaben pri proizvodnji in prevzemni kontroli vijakov in matic, ki jih bo naša industrija največkrat uporabljala, to je v srednji kakovosti toleranc. Kot je bilo že omenjeno, je potrebno v prehodnem obdobju vsa orodja in kontrolnike (nove in popravljene) označiti z oznako ISO poleg navedbe klase tolerance.

Primer označbe na navojni plošči za valjanje:

M 5 — 6 g ISO

Tudi na embalaži vijačnega blaga, ki bo proizvedeno v prehodnem obdobju do leta 1970, v skladu z delno uvedenimi tolerancami ISO ter ISO vrsto navojev mora biti označba ISO.

Funkcije

Predsednik ima vedno prav, podpredsednik pa skoraj vedno.

Osip nadarjenih otrok

Kaj bo še z njimi, ki vstopajo v šolo?

Vsako pomlad približno 500 mater v naši občini vpiše svoje otroke v šolo. Vsaka presoja sposobnosti malčka, ki ga je že tovarišica v mali šoli tako ali drugače »opremila« s popotnico za v šolo. 500 mater in očetov si želi, da bo njihov otrok priden in vesten šolar. Prepričana sem, da ni koga, ki bi ob takem koraku v življenju zamahnil z roko in se omalovažujoče nasmešnil, češ kar bo, pa bo! Otrokov vstop v šolo pomeni tudi staršem novo poglavje v oblikovanju bodočnosti njihovega otroka. Vsaka mama sklone, da bo skrbela za otrokovo duševno rast in njegovo napredovanje v šoli. Tako mnogo ur pridno presedi pri domačih nalogah, vzpodbuja, svetuje, pohvali in graja. In otrok srečno prebde prvo šolsko leto. Naučil se je brati in pisati. Tudi drugo leto gre. V tretjem razredu je že treba dojeti svoj bližnji okoliš, uliti otroku v meso in kri mnoge pojme, ki se bodo vsako leto širili in širili, tako da bodo kdaj katerega morda celo preplavili. Mnogi so že odpovedali (starši in otroci). Izguba je tu! In tako naprej in naprej do osmega razreda.

Samo, koliko je otrok, ki jim osemletno šolanje prinese tudi osem razredov osnovne šole? Od teh petsto malčkov, ki so jih mame vpisale, jih je bilo doslej leta in leta nazaj le od 55 do 60 odst., kar pomeni, da od 500 vpisanih otrok konča v osmih letih osem razredov samo okrog 300 otrok. In ostalih 200? Prvih 10 morda že v prvem, drugi pa počasi odpadajo, največ do sedmega razreda. Kaj torej je in bo z nami, ki jih vpišemo, in z njimi, ki so vpisani? Je od 500 otrok samo 300 toliko sposobnih, da v normalnem času končajo normalno osnovno šolo in je torej 200 takšnih otrok, ki niso tako normalni, kot bi za našo šolo morali biti? Bi torej postavili starše otrok, ki so jih vpisali v šolo, v vrsto in bi v najboljšem primeru vsakemu tretjemu rekli, da njegov otrok v osmih letih šolanja ne bo napravil osem razredov? Bi bila to šala? Gotovo ne! (Statistika: v Sloveniji 49,9 odst. otrok kdaj zaošane, v naši občini 48,3 odst.!) Jasnino in razumljivo: **tako ne more in ne sme biti!**

In brž na lov za tistimi, ki so ta človeški kriminal zakrivali! Že jih po vsej Sloveniji pridno iščemo, kličemo jih iz spanja pravičnega in istočasno tudi že kažemo nanje, saj ni težko reči: tisti je kriv, ki nezadostno oceno da in otrok zaradi nje ne more napredovati v višji razred. Gotovo, učitelji so to, šola je tista, ki producira duševno pohabljen, nekeje invalidne bodoče državljane, ki bodo upravljali in morda celo vodili našo samoupravno družbo!

Tisti, ki se spoznajo bolj, ugotavljajo, da so pomanjkljivosti sicer pri učiteljih, pa tudi v prenatrpanih učnih načrtih in preširokem predmetniku. In so tako že marsikaj napravili: povišali učiteljem osebne dohodke (zdaj so že tretje leto kar v redu), letos bomo še skrčili predmetnik in pospravili po učnih načrtih ter nekaj snovi »dali v odpis«. Res je to že nekaj, morda celo veliko, toda kdo more zagotoviti, da

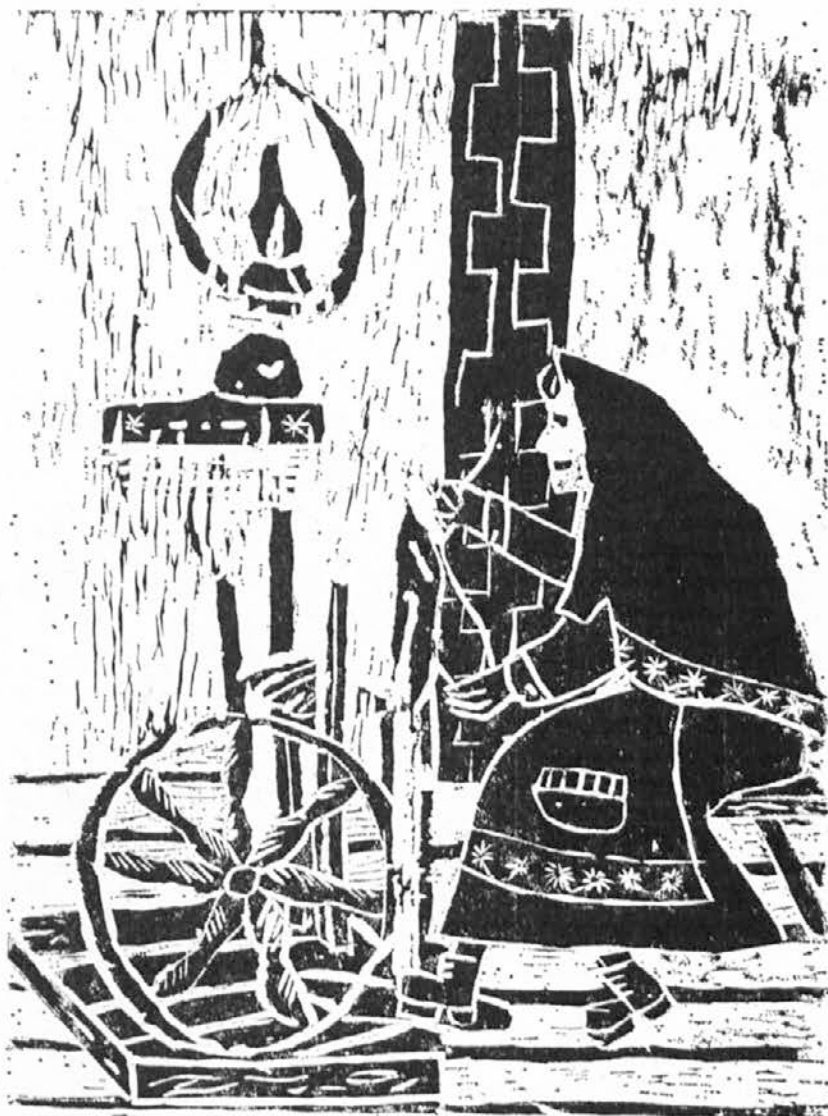
je tudi že dovolj? No, pa še zakon o otroškem varstvu smo sprejeli in v malo šolo tudi že hodijo vsi predšolčki. Res je s tem že dosti opravljenega, toda ali bomo zaradi tega že lahko rekli, da bo komaj vsak deseti, dvanajsti, petnajsti otrok kdaj zaoštal? Bomo v šoli otroke morali manj učiti in manj zahtevati od njih?

Marsičemu se bomo morali najbrž res odpovedati, toda kar bomo učili, bomo morali gotovo naučiti. To pomeni, da otroci bodočnosti ne bodo smeli znati manj, kot znajo danes, temveč bodo morali znati več in bolje, saj ugotavljamo laično in statistično, da smo danes ljudje na splošno veliko premalo izobraženi, da veliko premalo znamo. In kako doseči ta cilj, če je že zdaj tako narobe? Pogledati si bomo morali odkrito v oči. Prst krivde resnično kaže najprej na šolo, vendar v šoli nismo le učitelji. Tu so predvsem otroci vseh nas in iz njihovih navad, iz njihovega **pojmovanja dela** (učenja), **denarja**, skratka **vrednosti** in **VREDNOT** se vidimo mi odrasli, odgovorni, premožni in revni samoupravljavci, predsedniki, direktorji, poslanci, inženirji, profesorji, trgovci, kovači, sekretarji, kmetje, sezonci, skratka po mišljenju: vaščani, malomeščani, meščani in delavci.

V naši družbi vlada čudno prepričanje, ki ga znajo otroci dobro povedati: »Za-

kaj se bom pa učil še deset let po tem, ko bom končal osem razredov osnovne šole, da bom potem morda inženir, če pa lahko kot mehanik, električar ali kaj takega zaslužim prav toliko ali še več in mi bo prej in dlje lepše kot njim?« Zavedamo se, da to ni misel vseh in vsakogar, vendar mnogi celo upravičeno mislijo tako. Tako mišljenje pa je botrovalo in še botruje mnogim pojavom v naši družbi. In kjer se oče tako ali drugače ne znajde, da bi zaslužil dovolj, gre v službo še mati, da bosta skupaj »prefretala« družino in dobro poskrbela za bodočnost svojih otrok. Otroci pa so, dokler še ne gredo v šolo, pri »tetah« ali kar »mamah«. Ko že odrastejo za šolo, pa so s ključi na dvorišču. Včasih je kje še kaka muca, kak kuža, kakšen soseda, prijatelj, mama pa je še v službi. V šoli tak sebi prepuščen otrok lahko napiše res doživet spis o muci in kužku, o mami pa je težko pisati. Oh, ta presneta, nemogoča šola!

Vendar se hočemo in moramo boriti za bodočnost svojih otrok, za prostor v družbi in času, ki pripada in bo pripadal slehernemu od njih. Da bi ugotovili, kakšne so torej intelektualne (umske) sposobnosti naših otrok, zavod za zaposlovanje že pet let testira učence petih in osmih razredov, začnemo pa tudi s testiranjem bodočih šolarjev. Na podlagi takih meril strokovnjaki ugotavljajo, koliko smo Slovenci sposobni. Ugotovijo torej brihtnost naših otrok, ki se v glavnem ne spreminja. **S testi je strokovno ugotovljeno, da imamo**

Irena Krivograd,
Pri kolovratu, 6. r.
osn. šole Prežihove-
ga Voranca

veliko zelo nadarjenih otrok, sposobnih in brihtnih, takšnih torej, ki bi morali čez nekaj let (okrog 1980—1985) predstavljati močno skupino strokovnjakov z visoko ali višjo izobrazbo. Toda, ali bo to dosegla večina teh otrok?

Na ravenski osnovni šoli je v petih razredih nad štirideset odstotkov otrok tako sposobnih, da bi njihova brihtnost morala zadoščati za to, da bi si pridobili visoko ali višjo strokovno izobrazbo. Prav toliko je poprečno sposobnih, ti bi morali doseči srednjo strokovno izobrazbo. Le okrog 15 odst. je otrok, ki so manj sposobni in bi se poklica lahko izučili ali priučili.

V resnici pa se nam kaže povsem drugačna podoba. Več kot štirideset odstotkov vseh otrok je torej zelo sposobnih, toda pri večini se njihova brihtnost, nadarjenost nikakor ne sklada z uspehi, ki jih v šoli dosegajo. Komaj ena tretjina učencev dosega tak uspeh, kot so ga sposobni doseči. (Preprosteje: 60 otrok je tako brihtnih, da bi morali biti odlični ali prav dobri, v resnici pa od teh šestdesetih otrok doseže prav dober ali odličen uspeh le 20 srečnežev!) Kaj se torej dogaja z dvema tretjinama teh sposobnih otrok? Dosegajo slabše uspehe, kot bi jih po svojih sposobnostih morali. Toda tako je že v petem razredu, do osmega bo še vsako leto slabše in naprej še slabše, tako da jih bo od teh 40 odst. in več zelo sposobnih mladih ljudi komaj 5 odst. doseglo visoko ali višjo izobrazbo. (Torej od 60 učencev jih bo v najboljšem primeru od 7 do 10 doseglo izobrazbo, ki bo ustrezala njihovim sposobnostim!)

Kaj je temu vzrok? Zakaj imamo takšno izgubo naše inteligentnosti? Mnogo vzrokov je zanj, začenjajo pa se gotovo tam, kjer otrok živi (doma in v šoli). Kjer pa se znanje, sposobnosti in navade vrednotijo (predvsem v šoli), dobimo rezultate. In rezultati (posledica) kompleksnega otrokovega položaja v našem konkretnem prostoru in času, so zgovorni. Premalo storimo za notranjo obogatitev otrok prav vsi, ki z otroki delamo in zanje odgovarjamo (dom, šola, krajevne organizacije in ustanove).

Zavod za zaposlovanje je testiral tudi verbalne (jezikovno izrazne) sposobnosti naših otrok in ugotovil, kakšen besedni zalog ima. Ugotovili smo, da je intelektualno zelo sposobnih več kot 40 odst. otrok in da le tretjina teh dosega primeren šolski uspeh. Kako se ti otroci izražajo, kakšen je njihov kulturni nivo, kako svoje znanje poznajo »prodajati«, pa smo ugotovili z rezultati prodajnega testa. Ti rezultati pa povedo, da imamo zelo dobro razgledanih, dobro oboroženih s sposobnostmi izražanja manj kot 20 odst. otrok, poprečnih 30 odst., druga polovica pa je slabša. Ugotovili smo, da je manj sposobnih otrok le 15 odst., teh pa, ki jim dela težave izražanje, ki ne razumejo pomena mnogih besed in zato ne znajo dobro pisati, govoriti, skratka povedati tistega, kar so prebrali ali se naučili, je kar polovica od vseh. Gre torej za to, da mnogi sicer zelo nadarjeni učenci niso dovolj osvojili nujno potrebne sposobnosti izražanja. Gotovo se nam dobro zrnje osipa tudi zavoljo tega, saj otrok tistega, kar je prebral, ni razumel in prav dojel, pa zato tudi ne

zna povedati, z besedami obnoviti »naučene« snovi.

In še nekaj: ne dojamemo stvari prav, ko jo bere sam, ne dojamemo je, ko mu jo učitelj še tako razlaga; ne zna, ne dojamemo je niti tisto uro niti tisti dan, ne tisto leto in morda nikoli več. Vsemu temu bi preprosto morali reči, da našim otrokom ne nudimo nikakršne (ali pa veliko veliko premalo) jezikovne vzgoje. Preberemo jim pravljico, iz katere dojamemo zgodbo, gledamo z njimi televizijsko oddajo, ki jo razumejo površno (slike povedo več kot besede), do dobre knjige čutijo odpor. Hlasta pa otrok po zgodbah in do njih lahko pride, saj stopi do najbližjega kioska in si kupi strip (spet: slike mu povedo, česar v besedah ne vidi!). V šoli pa ne sme narisati tistega, kar bi sicer moral povedati. Matematičnega problema ne more nastavit, če mu beseda ne pove dovolj, geometrijske naloge ne zna rešiti, ker mu besede niso ustvarile prave predstave. In ta veriga je neskončna! Zaključiti se tako, da nadarjen otrok ne doseže tistega, kar bi lahko, če bi ga vsi, ki delamo z njim, tudi dovolj jezikovno vzgajali. Tako je tudi potem, ko se otroci pretolčejo že do osmega razreda, da jih le nekaj več kot polovica doseže uspeh, ki bi lahko ustrezal njihovim sposobnostim.

Namesto da bi iz naše občine izšolali najmanj 10 odst. strokovnjakov z visoko izobrazbo, smo jih do sedaj 2 odst. Kaj pa

naprej — bo leta 1985 tudi še tako? Gotovo, če ne bomo prav vsi, ki smo plačani za to, da skrbimo za ljudi (mlade, stare in srednje) storili vsega, da se bo kaj kam premaknilo. Bomo zahtevali od učitelja, da bo storil vse, da bodo naši otroci znali vedno manj? Učitelji v Ljubljani gotovo ne dajejo za enako znanje boljših ocen kot mi, da je v vseh petih ljubljanskih občinah samo 18 odst. učencev, ki kdaj zadržijo. Ljubljancem gotovo tudi ne rodijo sposobnejših otrok, jim pa brez dvoma mnogo več nudijo. Tako je morda še v Postojni, Mariboru (center), marsikje pa še mnogo slabše kot pri nas.

Ne smemo se slepiti z upanjem, da bo že moderniziran pouk sam vse rešil, niti s tem, da se lahko stanje izboljša čez noč. Treba je natančno vedeti, kaj ti odstotki pomenijo, sprejeti v zavest, da bodo čez nekaj let prav otroci iz teh razmer zasedli naša delovna mesta in vodili prav vso našo družbo. Problem moramo videti v njegovi pravi velikosti in si na vseh nivojih prizadevati, da se ga bomo lotili prav, da leta 1985 ne bomo ponovno ugotavljali podobnega stanja. Ne mislim delati popisa vsega, kar naj bi našim otrokom nudili. Odločiti pa se bomo morali, kaj bo nujno potrebno storiti v desetih, dvajsetih letih in kaj bomo otrokom še nudili poleg šol in vrtec.

Investicija v lastne otroke je najboljši možni kapital.

Prof. Marija Kolar

Beseda z druge strani

JANKO MESSNER

Rodil se je 1. 1921 v Dobu v Podjuni. Gimnazijo je obiskoval v Celovcu in Šentpavlu, slavistiko pa študiral v Ljubljani. Od 1. 1947 do 1955 je bil profesor na ravenski gimnaziji, zdaj pa na slovenski gimnaziji v Celovcu.

Njegova literarna dejavnost se je posebno razmahnila po odhodu v Raven, v času, ko ni imel stalne službe. Tako je sodeloval pri Nemških razgledih in Dialogih, v Slovenskem vestniku in v Kärntner Tageszeitung ter pri celovškem radiu. Prevajal je iz nemščine in sorbsčine v slovenščino, najbolj znan pa je njegov prevod Prežihovih Samorastnikov v nemščino (Wildwüchslinge).

Letos mu izide zbirka novel »Skurne storije« pri Založbi Obzorja v Mariboru, dokument časa na koroških tleh. Pet je napisanih v slovenščini, tri v nemščini. »Ker so koroški Nemcem namenjene,« pravi avtor, neumoreno bori za pravice Slovencev v Avstriji.

Pri motovilu

V prepričanju, da je za dobre stvari v naši sicer neliterarni reviji zmeraj prostor, in ker je prav, da spoznamo tudi to zvrst dejavnosti naših rojakov, smo se odločili predstaviti danes prvo skupino besednih ustvarjalcev. Posebno razveseljivo ob prebiranju našega izbora je, da zdrži tudi mnogo strožje umetnostne kriterije, kakor pa jih more postavljati pokrajinska revija. Koroškim literatom pri objavljanju ni treba dajati nobenega »popusta«, ker ga ne potrebujejo. Res pa je tudi, da ne gre za začetnike, saj ima vsak od njih že vrsto del za seboj in prav dva bosta letos v Sloveniji izdala svoji zbirki (Messner v Mariboru »Skurne storije«, Polanšek v Ljubljani »Karanjske pesmi«). Sicer pa se to najlepše vidi iz kratkih podatkov o njihovem življenju in delu.

VALENTIN POLANŠEK

Rodil se je 1. 1928 v Lepeni pri Železni Kapli. Izhaja iz proletarske družine. Mati je bila dninarica, oče Luka Kogoj, pd. Cemer iz Podpece, med vojsko umrl v Dachau. Rod izvira od Lipoldovih v Koprivni. Mamin ded je bil Florjan Polanšek, rojen še na Lučah, ki je z 9. leti prišel na Lipoldovo ter se pozneje priženil v Železno Kaplo.

Slovensko je Polanšek bral, še preden je šel v šolo, saj so bile mohorske knjige pri hiši. V šoli pa niso nikoli zapisali nobene domače besede in se je srečal z materinščino šele po vojski na učiteljski.

L. 1948 je nastopil službo kot učitelj na Obirskem, kjer je še danes. V dijaških letih je pisal lirčne pesmi v nemščini, po intenzivnem učenju slovenščine pa je že l. 1949 pripravil svojo prvo slovensko oddajo za radio.

Nad 200 pesmi je napisal doslej, okoli 50 jih je tudi uglasbil. Poleg tega piše prozo in radijske igre. L. 1963 je v Celovcu izšla njegova pesniška zbirka »Grape in sonce«, za letos pa Mladinska knjiga v Ljubljani napoveduje njegove »Karantanske pesmi«.

ANDREJ KOKOT

Rodil se je 1. 1936 v Zgornji vasi pri Kostanjah, bil leta 1942 s starši izseljen v rajh in se l. 1945 vrnil v domovino. Zaradi vojne je končal samo štiri razrede osnovne šole ter pozneje obiskoval slovensko kmetijsko šolo v Podravljah. Po vrsti je bil šofer na Dunaju, pomočnik tajnika SPZ, sedaj pa je tajnik te organizacije.

Prvo pesem je objavil v Slovenskem vestniku leta 1956, prej pa je uredil Podraveljski vestnik, satirični list absolventov te šole. Pesmi je objavljali še v radiu Celovec, Maribor in Ljubljana, v Naših razgledih, Dialogih, Listih (Jesenice), Rodni grudi in reviji Mladje.

Izdal je zbirki Zemlja molči 1969 in Ura vesti 1970. Pesmi so bile objavljene še v Jadranškem in Koroškem koledarju, ki ga tudi urejuje. Kokot organizira redne kulturne stike med pododborom društva pisateljev v Mariboru in koroškimi pisatelji.

Pesmi smo izbrali iz zbirke »Ura vesti«, ki ji je toplo in spodbudno spremno besedo napisal Mitja Mejak.

Marjan Kolar

Valentin Polanšek

Karantanske pesmi

I

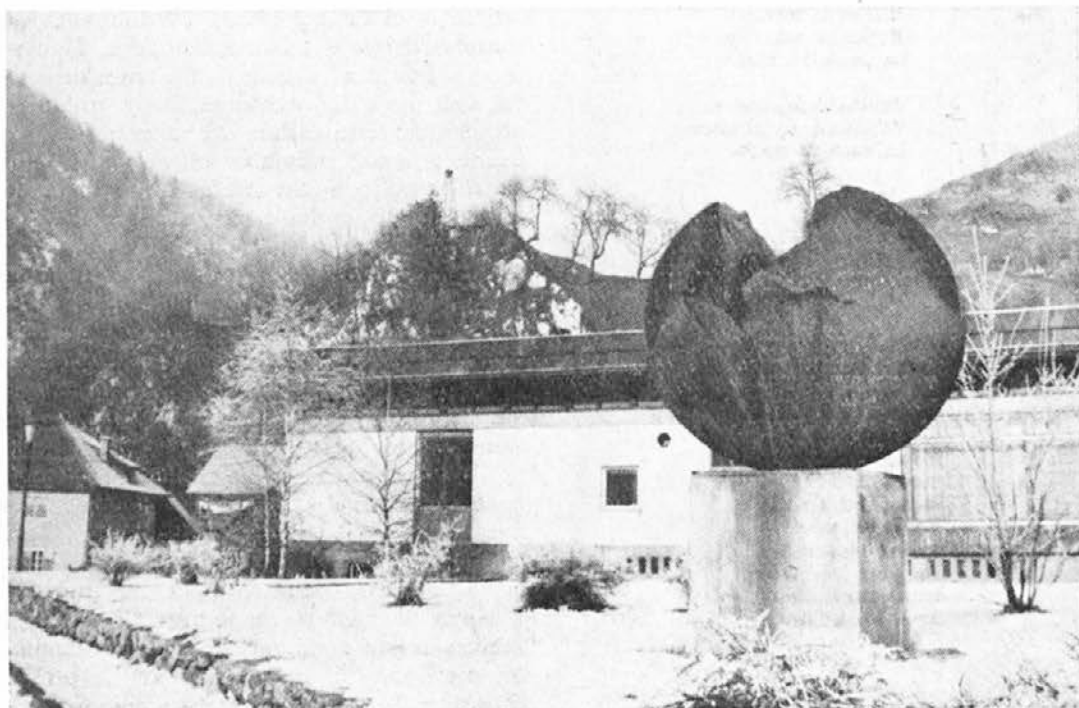
Neba sinjina
in step širina
sta se strnili v poljub
ljudstvu na vzhodu
na usodnem pohodu —
in iz duše človeka,
svobode žejnega od pamtveka,
je zaorila pesem!

Pesem,
ki je ljubezen, mladost,
sreča, žalost,
vera, starost,
šala, upanje ...

Pesem,
ki je v njej živel pogan,
ki je ni zapustil tlačan,
da jo ima Korotan
še današnji dan!

III

Piščal s pasterskih višin,
z Grebene in osojskih planin,
dravskih dobrav rogov,
krške Heme žametni gozdovi,
preprostih sre gosli,
vriskajočih s pastirji, gospodarji,
z zginitimi domačimi vladarji,
z dninarji, podložniki in posli,
harfa pesmi deklet,
harmonika svatovski zmet,
tromba neuničljive življenjske radosti,
bobaen zamolčanih nasilstev in bridkosti,
da ob spominu na Gosposvetsko polje

Za to skulpturo v Črni je kipar France Rotar prejel nagrado Prešernovega sklada za l. 1970

Foto: M. Pečovnik

davne plunke hlad zapolje!
Dasi krog nas narašča tuje kričanje,
srce slovensko tukaj še bije
in skozi trpko — pogumno molčanje
oživlja neprekričljive domače harmonije!

XII.

Obiskujem pokopališče.
Tam molčijo živi in mrtvi.
Tam so žive slike mrtvih.
Tam zginevajo napisi
iz roda v rod.
Mar je sosedov Bog
boljši?
Tja hodijo nekateri
na porasle gomile
po drage spomine,
kot sestradane ptice
sred zime
po odpadle drobtine.
Ob teh spoznanjih
postajaš rojak
kot plah vrabec ob strani
in čakaš,
da še tebi prepuste
kako drobtino ...
In nehote
se misli znajdejo
ob nagrobnem napisu
»Vindiš — Mutter«
v Heiligenblutu ...

Valentin Polanšek

Pogled skozi solze

Hangarji
vseh prikritih poletov
so pogoreli
ob viharju,
ko je umrl tvoj glas.
Odšli so gasilci.
Očrnelo okostje
nekdanjih sončnih baz
se je sesulo,
ko so umrle tvoje oči.
V krvavo stekleno rakev
se je zleknilo jutro.
Rdeča zrkla
bomo pokopali kjerkoli že,
ker bo umrlo tudi srce.
Goljufiva nočnost
prebiva na izpraznjenem prostoru.
Obešenjaška tišina
prerašča prekleti svet.
Odurno očitajo vrabci
z vseh streh:
To je bila noč
tvoje najhujše nesreče!

Valentin Polanšek

Več veselih

Več veselih glasov
je nam treba,
da sprostimo se nam grlo
in ustne zacveto v poljub!

Več veselih obrazov
je nam treba,
da se združijo misli
in razklene srce!

Več veselih kretenj
je nam treba,
da prestopimo v bodočnost
boljših ljudi!

Valentin Polanšek

Lepo zaokrožen

Lepo zaokrožen
ko jabolko sočno kipeče,
bi rad dozorel
v uravnovešeno jesen,
ki ne razmetava
svojih plodov
na vse vetrove.
Medtem je mladež
že pobrala golence
prihranjenih želja.
Lica in grudi
niso usahnile
poprej,
ko jabolko sočno kipeče

Valentin Polanšek

Balada o rokah

Bil sem otrok.
Roke so prosile
in usta jecljala.

Bil sem mladenič.
Roke so garale
in usta pela.

Bil sem vojak.
Roke so streljale
in usta kričala.

Bil sem mož.
Roke so skrbele
in usta ljubila.

Postal sem starec.
Roke so se usločile
in usta žebrajo.

Valentin Polanšek

Se vsaj spet vidi

Dobro je,
da nič več ni trav,
ne listja,
da je dosti goličav!
so rekli
resni
macesni
in se tudi slekli.
Vsaj jenja
bajka cvetenja,
da nam bo jasno,
čemu smo živeli
sred varajočih bleščav!

Janko Messner

Koroška razglednica

Za uvod

Te tri razglednice niso bile napisane za spravo, za bratovsko združevanje, tudi ne za srečanja na mostovih med to in ono stranjo.

Te razglednice niso prazniško slovstvo, za to so veliko pregrde. Namenjene so samo razjasnitvi, premišljanju.

Ko se je njihov pisec odločil, da pošlje v koroški svet to »politično pesem«, je stal pred izbiro: ali naj plava v oblakih, v kraljestvu sanj, fantastike, ali pa naj ostane »parterre«, na tleh dejstev.

Kot Slovenec v koroški deželi ni imel druge izbire kot parter, saj so fantastiki v »deželi z dvema dušama« služili pred njim drugi z znamenito vnemo in z velikim znanjem.

Pisec tudi ve, da se bravec rad odmakne od grenkobe življenja, od njegove senčne strani, in se rajši vzdigne s pesnikom v abstraktni svet neobveznosti.

Pa vendar se je v »deželi z dvema dušama« odločil za tla dejstev. In tako so njegove razglednice postale pristne fotografije, posnetki iz življenja »druge strani«.

V tem življenju pa tako rekoč ni sonca.
Zato tam tudi tako rekoč ni poezije.
Tam stopa ljudstvo v žalosti.

Zato so njegovi posnetki žalostni, zelo žalostni.

Prej grdi kot lepi.
Sploh niso leposlovje.
So pa resnični.

In to upravičuje njihovo objavo.
Ravno za 50-letnico 10. 10. 1920.

Avtor

LENINGRAD/GLOBASNICA 1942 — V OZADJU HUMEC

Spominu moje tete
Jožice Flander

September 1942. Vzhodna fronta. Hitlerjev zmagoslavni pohod v Rusijo je običal. Heil und Sieg sta šla po zlu. Pozicijska

vojna pred Leningradom. »V domovini vse narobe. Tvoja Elli.« Joza Kuhar iz Globasnice v Podjuni je pešec. Iz planinske enote. Leži pred Leningradom, čisto spredaj v strelskem jarku. Blato, od talne vode. To pronica skozi podplate in obročke. Tudi skozi oglav, prekleto blato! Nobenih novic od doma. Od velike noči. Pa ta smrad! Rusi te še k latrini ne pustijo. Le po njih! Ti prekleti boljševiki! Azijati. Naj jih vrag pobere, potem bi se naposled mogli vrniti domov. (Poročnikova vsakdanja jutranja molitev.) Zato pa le po njih, zmerom po njih! Rusi pa nazaj, kolikor se le da, s svojimi prekletimi topovi! Granate in svinec proti jarku! Strel... tresk. Oblak prahu in dežujoče blato. Tovarišu na levi je drobec prepral trebuh. Z obema rokama si je objel kadeče se drobje. Tlači ga nazaj v trebuh. »Pomagaj, Joza, Mati božja! Ne gre, Joza! Ne pusti me umreti!« Tovariš na desni: utripalnica. Kri mu v sunkih kakor vodometa brizga iz ramena. In možgani so mu pogledali iz glave. Obraz vedno bolj bled. Čisto bel. Končano. Pustite ga! Ne potrebuje več pomoči! Grdo, če pogledajo možgani iz glave. In jezik, stisnjen med podočnike, visi debel iz ust kakor pri zaklanem teletu. Končano. In spet po njih! Nič se ne delajte trudne, vi strahopetci! Naprej! In spet strojniški ogenj. In spet drobje. In potem se zakotali v jarek odtrgana noga s škornjem vred, zamazana z blatom in s krvjo. Kolesa se morajo vrteti za zmago. Glave morajo padati.

Kaj je to? Prekleta svinjarija! Ravno tega mi je še manjkalo! Zdaj je to prilepljeno vsepovsod. In ničesar, da bi se preoblekel! Da se mi mora to zgoditi! Potem pa pravijo takemu človeku »junak«. In ko je končano, mu postavijo spomenik.

»Sanitejec! Sanitejec! Izkrvavel bom!«

Blatna dlan se za trenutek vzdigne iz strelskega jarka. Potem še druga dlan, vendar trudna, kakor da omahuje.

»Pomoč! Izkrvavel bom! Joza, vode!... Voda!... Marija, Mati božja!...«

Skoraj že kakor dih. Končano. Ne potrebuje več vode. Spoznavno ploščico z vratu. Listnico iz žepa. V njej je družinska fotografija. Njegova žena z dvema hčerka pred kipom, zadaj tiho valujoče žitno polje. V daljnem ozadju obrisi mogočno razprostirajoče se Pece. Na hrbtni strani fotografije dva stiha:

Da k nam bi prišel zdrav nazaj
atej naš, nam Jezus daj!

In v predalčku listnice rožni venec. Hitro vse v vrečico in zraven listek z naslovom: STANKO KLANČNIK — Smihel pri Pliberku, Koroško.

Saj po strelskem jarku se je ravno plazil četovodja. Previdno prestopa ranjence.

»Hitro! Najprej ranjene! Mrliče ponoči!«

Vprašaj ga zdaj, najrajši takoj zdaj. Postavi se za strojnico! Ne, vpelji nove nabojne pasove! Postavi se v pozor! Kolikor pač gre v sklonjeni drži. In poročaj...

»Poddesetnik Josef Kuhar, tretja četa, 12. planinski bataljon, poroča: nobenih dogodkov. Sovražni napad odbit, naš oddelek ima dva mrtva in tri ranjene, ki jih obvezujejo.«

»Dobro, dobro! Junaško ste se držali, Kuhar! Stojte v »odmoru«, saj niste na vojašniškem dvorišču.«

»Zaprosili ste za dopust, Kuhar?«

»Da, gospod poročnik. Žetveni dopust. Spravljanje krompirja, gospod poročnik.«

»Saj sem vam rekel, da nikar ne udarjajte s petami. Škropite me s to preklemsko brozgo.«

»Da, gospod poročnik, preklemska brozga. Ali mi je bil dovoljen dopust, gospod poročnik?«

»Dovoljen, Kuhar. V mraku vas bo eden izmed oglednikov pospremil k bataljonski pisarni. Če bodo boljševiki dali mir, te preplete riti. Tri tedne in zraven dvakrat po tri dni za pot. Zadovoljni, Kuhar?«

»O da, zadovoljen, gospod poročnik. Hvala, gospod poročnik. Samo še trenutek, gospod poročnik! Ali naj odnesem Klančnikovi ženi novico o njegovi junaški smrti in nekaj reči za spomin? Samo pet kilometrov od moje vasi živi.«

»Je že prav, Kuhar. Pozdravite domovino in vrnite se zdravi!«

»Da, gospod poročnik, pozdravil bom domovino in se zdrav vrnil, gospod poročnik.«

Sončna, jasna pozna jesen. Tja do sončnega zahoda prijetno toplo. Mir brezkončnega borovega gozda Dobrove je srebrno zelen. Po jasah leži vabljiva hladna in mehka preproga mahu, vzorčasta od bujne praproti.

Parna lokomotiva vleče svojih pet osebnih voz, sopihajoč, kot da je breme nezansko težko. Odslužen stroj, zrel za muzej, vendar za silo pokrpan za uporabo v domovini. Večerni vlak iz Celovca v Marburg ob Dravi, poprejšnji Maribor. (Mesto se je vrnilo v Reich. Kulturbund se je izkazal, peta kolona je zgledno opravila svoje poslanstvo. Štajerski Slovenci ne dajo glasu od sebe. Nacionalisti so v Srbiji in po nemških taboriščih.)

Pred Metlovo pregled vlaka. Vsem vojakom v uniformi je prepovedano potovati naprej od Pliberka. Naprej smejo samo v civilni obleki, ker partizanski banditi v predoru pri Grabljah ustavljajo vlake in si jemljejo orožje in uniforme.

»Je že v redu, gospod narednik. Josef Kuhar izstopi v Metlovi. Dopustnico ima izdano za Globasnico.«

Sprevodnik pomoli Jozi Kuharju potne papirje.

»Prijeten dopust, gospod poddesetnik!«

Narednik iz vojaške patrolje se Kuharju spodbudno nasmija.

Kuhar pa se skoraj ne meni za pregled. Neprespan ždi na sedežu pri oknu in stanovitno strmi v debela drevesa, ki drsijo mimo. Nekaj šolarjev zraven njega kvarta. Staknili so kolena in mečejo karte na aktovko, ki jim leži plosko na kolenih in jim nadomešča mizo.

Tretji dan, odkar je nastopil dopust. Letalski poplah na raznih postajah. Vlaki prenapolnjeni. Na spanje sploh ni bilo misliti.

Vlak ropota skozi Dobrovo kakor oddaljena strojnica. Neresnično. Sentimentalna svetloba zahajajočega sonca skrivnostno zagrinja vršičke smrek. Sunek. Vlak se je ustavil. Poddesetnik Joza Kuhar si nato vori svoj telečnjak kakor težak konjski komat. Sam stoji na postajnem hodniku,

nihče drug ni izstopil. Vlak je odsopihal sredi dima. Zdaj pa takoj na najkrajšo gozdno pot. Kuharjeve trudne oči ozari otožen nasmeh. Se dobra ura hoje po planem. Saj tega so jih temeljito naučili pri planincih.

Ugoden sunek vetra mu prinese na uho znano zvonjenje. Avemarija. Delopust: iz Šmihela.

»V Šmihelu 'no kajžico 'mam...«

Zaloti se v pogovoru s samim seboj. Ko bi bila vsaj Mirko in Stanko tukaj! Kako bi jo zažingali! Pozneje — ponoči, ko spi že vse razen ognjevitih deklet za pelargonijami in okenskimi rešetkami.

Gozdna pot je pripeljala ven med polja in travnike. Kaj pa je tisto — tamle na brzovjavnem drogu? — KÄRNTNER SPRICH DEUTSCH!¹

Joza Kuhar pogoltno grenko slino. Rjavo polje ajde ne diši več po mladi strdi, mahoma je dobilo vonj strupenega zelišča. Še nekaj korakov, pa bo na deželni cesti. In spet, tam na zaboji za sipo: KÄRNTNER SPRICH DEUTSCH...

Bilo je leta 1932, na Humcu. (Bil je za pastirja pri svojem stricu v Dobu, ki ni imel otrok). Griček, ki ga tlačijo cerkev z dvema stolpoma, kot da ga bo zmečkala. Pod njo ljudska šola, predelana iz starinskega župnišča. V TEJ HIŠI SE JE 10. OKTOBRA...« Vlažno kamnito poslopje s širokimi, obrabljenimi lesenimi stopnicami. Nešto cokel v temni veži. Zimski čas. V velikem razredu je prijetno toplo od izparevanja mnogih mladih teles in od lončene peči, ki jo je mežnarica natlačila z bukovimi poleni. Enorazrednica, oddelčni pouk. Na steni velik zemljevid z majhnim ostankom Avstrije. Na njem širok rjav mejni pas takoj za Pliberkom. Med Peco in Koprivno. Zadaž z velikimi črkami: SLOWENIEN. V razredu izključno le slovenski otroci. Nadučitelj R., visok s polnim okroglim obrazom, temnimi, valovitimi lasmi. Njegov pes Harras je izrojen novofundlandec; kuštrav rjav kožuh, ki ga je treba dvakrat na teden česati. To delajo kaznovani učenci v lesenem predelku v kleti, kjer ogabno smrdi po vlažni plesnobi in pasjakihi.

Vsi oddelki so zaposleni s tihim delom. Nadučitelj sedi za mizo na odru in si čisti nohte.

Nekdo je potrkal na vrata.

Seveda spet Lona.

»Ja sag amal, was hast denn du für Mäneren? Warum kommst du schon wieder zu spät?«²

»Krave pa kuaje napojova... guten Morgen.«³

Deklica je obstala pri vratih kakor vkopana. Vsi otroci so se ozrli. Lona ima pordele prste. Od pomoderlega nosu, neobgljenega privihanega nosu, ji kristalno čisto kane velika kapljica.

»Guaj, guaj, kok je naš kuaj...!«

Učitelj škodoželjno noslja zlog za zlogom. Nekaj otrok se v zadregi zaheheče. Lona neobgljeno zategne usta. Skušna se zasmejati.

»Kühe in Pferde getränkt heisst das, Lona! Wann wirst du dir endlich merken, dass Windisch schiach ist...! Setz dich!«⁴

»To ni res! Vsi ste skurni, gospod učitelj!«⁵

Nadučitelja požene razkačenost kvišku. V divji jezi brene Cirila, da se ta od stra-

hu in bolečine polula v hlače. Potem mora ven pred vrata.

Nato so imeli petje. Za vse oddelke.

»Dort, wo Tirol an Salzburg grenzt... beginnt mein teures Heimatland.«⁶

Joza Kuhar vidi ves prizor tako jasno pred seboj, kakor da se je šele pravkar ponujal njegovim očem. Pri duši mu je tesnobno. KÄRNTNER SPRICH DEUTSCH KÄRNTNER SPRICH DEUTSCH KÄRNTNER SPRICH DEUTSCH ga topo bode v prsih.

KÄRNTNER SPRICH DEUTSCH KÄRNTNER SPRICH DEUTSCH v temnem ritmu neodvnljive usode, štirje boleči udarci na njegovo zmračeno čelo... KÄRNT — NER — SPRICH — DEUTSCH... KÄRNT — NER — SPRICH — DEUTSCH... grozovito in mučno, kakor iz črnega prepada, na kate-rega rob ga potiska nevidna roka. Čeprav je blizu njegova očetna hiša, postaja njegov korak počasnejši, težji.

Zdaj pa hitro proč z deželne ceste, gor na občinsko pot!

Tu ga sreča star kmetič, ki vleče voziček. Kuhar ga spozna, čeprav se začinja mračiti.

»Dober večer, Krajnikov oče!«

»Guten Abend...«

Kmetič ga bežno pogleda iz očesnih kotičkov, ne da bi se ustavil. Kaj pomeni to? Jemljejo tu doma to reč tako zares? Nobene besede ne reče več.

Zdaj že stopa sredi med ljubkima skalnatima gričkoma, poraslima z nizkimi smrekami, ki vabljivo kakor dva velikan-ska kruha ležita pred vasjo Globasnico. Zasanjana in zaupljiva pred mogočno gorsko kuliso Pece, kakor Alenčica ob nogah kralja Matjaža, čakajočega odrešenika... Nekaj starih ljudi se na polju ob občinski poti sklanja za krompirjem, otroci odnašajo polne košare k vrečam na ozarah. Tihe, neresnične postave v megli, ki vstaja iz tal. Iz sadovnjaka diši po gnilem sadju. Kmetje se vidno zagrinjajo v molčečno temo. Neka krava tožeče muka, kakor da so ji vzeli tele. Neki pes lačno in zapuščeno cvili. Še tistih nekaj korakov ob potoku. Tako. Doma.

»Mama, atej, Kristka, Micka! J a z sem tu. Kje pa ste?«

Nič. Njegovi klici izzvenijo brez odgovora. Sunkoma odpahne hlevska vrata. Četvero krav se ozre proti njemu. Tihe so. Zalostne oči imajo.

»Mama, atej!«

V polmračni hišni veži mu stopi naproti tuja ženska. Obriše si mokre roke v predpasnik. Potem reče: »Heil Hitler, was wollen Sie hier? Was suchen Sie? Ihre Mutter?«⁷ Južnotirolsko narečje.

»Wer sind Sie? Was ist mit meiner Mutter? Wo ist mein Vater?«⁸

»Sie sind nicht mehr hier. Komm schon, Alter, erklär du's ihm!«⁹

Širokopleč mož počasi premakne svoje telo skozi kuhinjske duri v vežo in reče:

»Heil Hitler, deine Eltern sind ausgesiedelt worden. Nach Deutschland. Waren politisch verdächtig, Gegner des Führers. Du sollst dich beim Bürgermeister melden. Der beschafft dir ein Zimmer.«¹⁰

Joza Kuhar zadenjsko omahuje nazaj do lipe na dvorišču. Tam se s telečnjakom vred seseda ob drevesnem deblu. Glava

mu je prazna, prsi kot polne svinca. Sname telečnjak in ga spusti na zemljo.

Temna slutnja ga mahoma vrže spet kvišku. Požene se z dvorišča, kakor da je zaslutil še nekaj hujšega. Nobene besede osuploma kmetoma. Za hlevom v sadovnjak in naprej ob vaškem potoku. Kakor polomljen omahuje proti hiši svoje neveste. Napeto prisluškuje že od daleč. Ne more nič razločiti. Pride bliže...

Tudi tu južnotirolsko narečje.

Na skladanici drv pred vrtom se preteguje deček.

»Du, Bub, ist die Familie Gradišnik auch ausgesiedelt worden?«¹¹

»Ja, jetzt gehört alles uns.«¹²

Joza Kuhar se počasi obrne. Nobene besede ne reče več. Odvleče se spet dol po temni vaški poti. K župnišču. Tam položi pred hišni prag vrečico za vojno vdovo Klančnikovo. Župnik jo bo že spravil v prave roke. Potem se vrne k hiši svojega očeta. Sliši dve sosedbi, ki se pogovarjata s pridruženim glasom. Čuti, da so njuni splašeni pogledi uprti vanj. Po hrbtu ga mrzlo spreleti. Nasloni se na plot ob vaški poti in nekaj časa stoji čisto nepremično, prisluškujoč na vse strani, previdno kakor tat, kot kdo, ki je zbežal iz ječe. Potem spet omahuje naprej. Naposled je tu obor za svinje... In tu shramba za orodje. Previdno jo odpre. Potiplje po steni navzgor. Hvala bogu, še vedno na nekdanjem kraju: vrv za vodenje telet. Tiho stopi za hlev v temni sadovnjak.

Neka krava tožeče muka, kakor da so ji vzeli tele.

Neki pes lačno in zapuščeno cvili...

Joza Kuhar bi letos dopolnil petdeset let. Rojen 1920.

Prevedel:
J. Gradišnik

¹ Korošec, govori nemško!

² Daj, povej no, kakšne manire pa imaš? Zakaj si spet zamudila?

³ ...dobro jutro.

⁴ Krave in konje napajala, se pravi to. Kdaj si boš zapomnila, da je slovenščina grda... Sedi!

⁵ skurno = grdo.

⁶ Tam, kjer Tirolska na Salzburg meji... tam se začinja moja draga domovina.

⁷ »Kaj hočete tukaj? Kaj iščete? Svojo mater?«

⁸ »Kdo ste? Kaj je z mojo materjo? Kje je moj oče?«

⁹ »Ni ju več tu. Pridi že, stari, razloži mi ti!«

¹⁰ »Tvoji starši so bili izseljeni. V Nemčijo. Bili so politično sumljivi, Führerjevi nasprotniki. Oglasiti se moras pri županu. Ta ti bo priskrbel sobo.«

¹¹ »Ti, fant, je bila Gradišnikova družina tudi izseljena?«

¹² »Da, zdaj je vse naše.«

Andrej Kokot

Mi samo orjemo

Mi smo kot njiva
v bregu, ki se orje
navzdol.

Pri tem pa pozabljamo
na prastaro modrost.

Mi samo
orjemo, orjemo, orjemo,
ker ni več hlapcev in volov,
ki bi grudo zvozili nazaj.

Portret »Kralja Matjaža«

Andrej Kokot

Pesem

O, vse je pesem!
kamen na cesti,
pozabljene cokle
v hlevu, trhle kosti
davnih bitij,
potopljene ladje
na dnu oceanov,
prestreljene čelade
v muzeju,
razpadla hiša na vasi.
Vse je pesem,
žalostna ali vesela.
Samo človek,
človek, ti nisi
več pesem.
Ti se samo giblješ
na razpredeni mreži
cest, kjer ni več
steze,
da bi srečal soseda
in z njim spregovoril
nekaj preprostih besed,
da bi bila pesem!

Dr. Janko Kotnik

Pašić, Nikolaj II., Masaryk

(Iz mojih ruskih spominov)

Med prvo svetovno vojno so v Rusiji nanesle okoliščine, da sem se srečal z osebnostmi, ki jih sicer morda ne bi nikoli videl, kaj šele z njimi govoril ali pa imel z njimi ožje in trajnejše stike. Bili so to takratni ministrski predsednik srbske vlade na Krfu Nikola Pašić, zadnji ruski car Nikolaj II. in poznejši predsednik češke republike Tomaž Masaryk.

Pomladi leta 1916. so bile avstrogermanske vojske na vrhuncu vojnih zmag in je kazalo, da je položaj za antanto (Francoze, Angleže, Ruse, Srbe — Amerika takrat še ni bila v vojni) brezupen. Tedaj so se v Odesi, na obali Črnega morja, začeli zbirati prostovoljci iz vrst jugoslo-

Andrej Kokot

Šel bi med rože

O, šel bi med rože
in mednje položil svoje
trudne roke
in jim zaupal metulje
svojih pisanih misli.

Sel bi med trave
in prislunil njihovi
zeleni modrosti.
Sel bi med visoka
drevesa gozdov in pobožal
njihove sprijete roke.
O, šel bi daleč, daleč
in prislunil molku noči.

Andrej Kokot

Ura vesti

Vprašal sem
tisoč ljudi,
kje je naša vest.
Vsi so molčali,
kot skale, vsi so molčali.

In še
sem spraševal
in klical brate,
a moja beseda
je šla v praznino.

Naša vest je
poteptana
kot pogorišče po dolgem nallivu.

Andrej Kokot

Pogreb živih

Pokopali so nas
in nas še pokopujejo.
Vendar nas nikoli
niso in ne bodo
pokopali do dokončne smrti.
Kajti njihove lopate
so krhke in ne zlomijo
trajnosti naših življenj,
ki so tu že od vsega začetka.

Tudi grobokopom
smrt ne prizanaša.
Nekdaj se naveliča
njihovega hlapčevstva!

zvedavo odpirale okna in nam mahale v pozdrav.

Za razvoj te prostovoljne divizije pa so se zanimali tudi drugi. S Krfa je po dolgi krožni poti (letal takrat še niso imeli na voljo) prispel v Odeso sam predsednik srbske vlade Nikola Pašić. Dne 16. maja si je dopoldne na vežbališču ogledal mimohod vseh štirih polkov, opoldne pa je bil v oficirski menzi slavnostni obed, pri katerem so s predsednikom izmenjali zdravice zastopniki Srbov, Hrvatov in Slovencev. V imenu Slovencev je govoril kapetan doktor Štefančič. Po banketu je Pašić sprejemal v posebni avdienci tiste, ki so to izrecno želeli. Za intervju sem se prijavil tudi jaz. Ker nas je bilo v diviziji tudi precej Korošcev in nas je zanimala usoda bodoče Koroške, sem ga med drugim vprašal, ali bo tudi slovenska Koroška pripadla k bodoči Jugoslaviji, nakar je dejal: »Pa, gde vam je to, Koroška?« Kot hladen tuš me je prizadelo to vprašanje, saj sem ob vstopu med prostovoljce bil prepričan, da ima srbska vlada že podrobno izdelan načrt o bodočih mejah Jugoslavije. Ko sem mu nato natančno pojasnil severne meje Slovenec, je rekel: »Pa dobro, ako dobijemo i to, tim bolje.« S tem se je končal moj intervju s Pašićem, a splahnele so tudi iluzije, ki sem jih imel o velikem srbskem politiku in diplomatu N. Pašiću.

Za teden pozneje, dne 22. maja, pa je bil napovedan obisk ruskega carja Nikolaja II. Pašić je bil politik, sicer pa civilist, zato tudi vojaške priprave na njegov obisk niso potekale tako skrbno. Drugače pa je bilo s carjem. Za njegov prihod smo vežbali od jutra do večera, tudi v kasarni smo morali poučevati vojake, kako bo treba odgovarjati, če bi slučajno car koga nagovoril. Inšpekcija je bila določena za deseto uro dopoldne. Divizija pa je bila na mestu že ob osmih. Višji častniki so bili videti precej nervozni, kajti od uspeha je bil odvisen tudi nadaljnji razvoj in sloves divizije. Točno ob desetih so se pojavili na obzorju vežbališča trije avtomobili. V enem je bil car z višjim spremstvom, v drugem pa vsa njegova družina. Po uvodnih formalnostih se je pričela parada, ki se je na srečo dobro končala. Po paradi je car velel zbrati oficirje, stopil k vsakemu, mu segel v roko in ga nagovoril z enim ali dvema vprašanjem. Ko je vprašal mene, kod sem doma, sem bil v hipu v zadregi. Če mu rečem, da sem doma z Dobrij ali Guštanja, mu to ne bi nič pomenilo, pa sem se strumno odrezal: »Iz okolice Trsta.«

»Ali tam tudi živijo Slovani?« je bilo naslednje vprašanje. Ko sem mu s kratkim »da« to potrdil, se je oddaljil in nagovoril s podobnim vprašanjem poleg mene stoječega. Bil je videti zadovoljen in dobre volje, ko se je po kratkem razgovoru z višjimi komandanti poslovil in s družino vred odpeljal. Takrat pač ni slutil, kakšna usoda bo doletela njega in njegove čez dobri dve leti v kleti uralskega mesta Jekaterinenburg. Vtis, ki ga je napravil car Nikolaj name in morda tudi na mnoge druge, ni bil vtis vsestranskega vladarja velike Rusije. Zdelo se mi je, da imam pred seboj povprečnega, dobrodušnega ruskega mužika, ki mu daje sijaj in veljavo njegovo spremstvo v blestečih uniformah.

S profesorjem Masarykom, takratnim predsednikom Češkega narodnega sveta v

Rusiji, sem se seznanil leta 1917 v Kijevu, kjer smo imeli Jugoslovani, ki smo ostali po odhodu dobrovoljske divizije na solunsko fronto v Rusiji, svoj udarni jugoslovanski bataljon. Masaryk je v tem času bival večinoma v Kijevu v hotelu na Kreščatiku, od koder je organiziral in vodil formiranje čeških legij v Rusiji. A ni se zanimal samo za Čehe in Slovake in njih bodočo državo, temveč je snoval že takrat nekako zvezo potlačenih narodov v Avstriji in sanjal o bodoči Mali antanti, sestoji iz Čehoslovaške, Romunije in Jugoslavije. Mala antanta naj bi odigrala v evropski politiki pomembno vlogo. Tvorila naj bi skupaj s Poljaki močan obrambni pas proti napadalnim težnjam germanstva. Žal pa zavoljo Hitlerjeve razkrojevalne politike in mnogih drugih okoliščin Mali antanti ni bilo dano, da bi izvršila to poslanstvo.

Ker sem govoril češki, sem kot zastopnik Jugoslovanov imel stalno opravka pri njem, bodisi da je šlo za jugoslovansko vprašanje, bodisi da je bilo treba koga spremljati k njemu na intervju.

V Kijevu so bila takrat vroča tla. Medtem ko se je na severu Rusije boljševiška oblast že deloma ustalila, se je Kijev, kjer je vladala tako imenovana ukrajinska Rada (nekak narodni svet), močno upiral boljševizaciji in komunizmu. Večkratne, po nekaj dni trajajoče vstaje delavcev so bile v krvi zatrite. Posledica tega nekajkratnega menjavanja oblasti so bile hišne preiskave. Takrat sem žal moral uničiti tudi večji del svojih zapiskov, v katerih sem skušal sproti verno beležiti potek političnih dogajanj v Rusiji.

Na ukrajinskem ozemlju, zlasti okrog Kijeva, je živelo takrat mnogo avstrijskih Slovanov in drugih pripadnikov nemških narodnosti, ki so bili tam zaposleni ali pa so se zbirali v prostovoljne skupine za nadaljnji boj proti Avstro-Ogrski. Ker pa je uradna Rusija nameravala skleniti z Avstrijo in Nemčijo separatni mir, so se ti narodi v svojih težnjah po končni zmagi nad centralnimi silami čutili močno prizadete. Masaryku se je posrečilo, da je 12. decembra 1917. sklical v kijevskem cirkusu velik miting zatiranih narodov Avstro-Ogrske. Zbralo se je okoli pet tisoč delegatov in zborovalcev (Čehov, Slovakov, Slovencev, Hrvatov, Srbov, Poljakov, Ukrajincev, Romunov). Predsedoval je profesor Masaryk, podpredsednika pa sta bila neki Romun in moja malenkost. V imenu Jugoslovanov je zelo bojevito govoril v ruščini pesnik in kapetan Pavel Golia. Glavna točka resolucije je izzvenela v zahtevi, naj se vojna nadaljuje do končne zmage nad Avstro-Ogrsko, ker le tako je bilo mogoče doseči popolno osvoboditev potlačenih avstrijskih narodov.

Politično vzdušje v Kijevu je postajalo vse bolj napeto. Počilo je zdaj tu zdaj tam, zlasti so bile nemirne noči. Ukrajinske Rade se je polastila nervoza. S severa so se bližali mestu močni boljševiški oddelki. Ker se niso zanesli na nižje vojaštvo, so branili mesto večinoma samo oficirji in gojenci vojaških šol. Šest dni in šest noči je trajalo obleganje in bombardiranje mesta. Prebivalci smo preživeli ta čas večinoma v kletih. Hiši, v kateri sem stanoval, je odneslo cel vogal. Moja soba je na srečo ostala cela, dasi je bila vsa na-

stlana z ometom. V noči 7. na 8. februar so sovjetske čete vdrele v mesto. Branilci, kolikor jih ni padlo, so pobegnili z vlado vred, veliko pa je bilo ujetih in naslednji dan likvidiranih. Prebivalstvo je zopet prilezlo na dan, ulice so zaživele, trgovine so se znova odprle.

Skrbelo me je, kako je Masaryk prebil teh šest dni. Zato sem se ojunčil in se napotil proti poldnevu proti Kreščatiku. Nisem dolgo hodil, ko me ustavi patrula sovjetskih vojakov. Nosil sem uniformo jugoslovanskega oficirja, pa so me imeli za ukrajinskega častnika. Ni pomagalo nobeno pojasnjevanje, da sem Jugoslovian in da se kot tak ne vmešavam v ruske notranje zadeve. Skrajno mučnega položaja me je rešil študent kijevske univerze, sam tudi komunist, s katerim sem večkrat debatiral v seminarju slavistične stolice o usodi ruskega in ukrajinskega naroda. V pisarni revolucionarnega sodišča sem dobil pismo

dovoljenje, da se lahko svobodno gibljam po mestu Kijevu. Razen tega so mi dali tam še dva vojaka, ki sta me spremljala do Masarykovega bivališča. Tudi Masaryk je srečno preživel, večinoma tudi v kleti, šestdnevno obstreljevanje. Bil pa je v velikih skrbih, kako bo z novo oblastjo uredil nadaljnji obstoj čeških legij. S spretnimi diplomatskimi koraki je dosegel, da so bile čehoslovaške legije v Rusiji proglašene kot avtonomen del francoske armade.

Še dvakrat sem bil službeno pri njem, potem se je umaknil iz Kijeva in po skrivni poti zapustil Rusijo. Tudi naš bataljon se je moral zaradi bližajoče se avstrogermanske vojske odpraviti proti vzhodu, kjer se je deloma razformiral, deloma pa ostal v sklopu ruske vojske. Jaz sem se takrat napotil proti Moskvi, od tod pa za nekaj mesecev v Astrahan, kjer sem se ukvarjal z ribolovom na Kaspijskem morju.

35 LET PETJA

Franc Piko, pevovodja in organist v Črni, je že tretji v členu družinske verige Pikovih, ki se ukvarjajo s petjem in orgljanjem. Njegov stari oče niti not ni poznal. Bil je farni organist in je svoje pevce učil kar tako »na uho«. Peli pa so

Franc Piko

menda pod njegovim vodstvom tisti stari črnjanski pevci tako, da se je takratna cerkev svetega Ožbolta kar pogrezala od akordov. Dedov sin oziroma oče današnjega Franca Pika, ki je bil osem dolgih let vojak, od tega je bil štiri leta tudi v Sibiriji, je že poznal note. Tudi klavir je že imel. Bil je ogromen klavir in star bogsigavdi koliko. Še Franc ga je kratko časa uporabljal, ko pa si je pred štiridesetimi leti kupil v Mariboru novega, ga je upokojil. Odnesli so ga v drvarnico in ga čez leto dni prodali za ene citre.

Od vseh Pikovih pa je bil Franc glasbeno tudi najbolj izobražen. V triletni or-

glarski šoli v Celju, kjer je bil eden od najboljših gojencev te glasbene šole, se je v tej glasbeni smeri dodobra podkopal z znanjem. Prav zato pa je bil tudi kos vsemu obilnemu delu, ki si ga je zastavil še zelo mlad in je ostal v njegovi sredini še danes.

Po končani celjski šoli je našel prvo službeno mesto na Krki na Dolenjskem. Pa ni ostal dolgo tam. Sam pove, da je bil kraj zelo lep, da mu je od takrat Dolenjska sploh izredno všeč, da pa so bili takrat izredno slabi časi. Skoraj se ni dalo živeti od same službe. No, toliko časa pa je le ostal, da si je tam našel ženo. Potem sta skupaj začela svojo pot, si ustvarila družino in odšla k Svetemu Jakobu v Slovenske gorice. Zvrhana mera energije, iznajdljivosti in znanja mu ni dala miru, da se je moral na veliko razdati za pevsko kulturo na vasi in kulturno življenje nasploh. Takoj po prihodu je ustanovil tamburaški orkester. Peli so in igrali. Kar zapovrstjo so naštudirali nekaj spevoiger. Za kraj je pomenilo to veliko kulturno osveščenje. Naneslo pa je tako, da pod milim nebom tudi niso mogli dati spevoigre na dan. Izpraznili so največjo drvarnico v vasi, izvlekli iz ropotarnice vozove in drugo šaro, postavili v kotu oder in zaigrali. Piko Franc je vse sam režiral, maskiral, bil odrski mojster in vse, kar zraven spada, vodil, organiziral in seveda tudi pel in igral. Rad se spominja Slovenskih gor, radi so ga imeli tam.

Leta 1935 so ga povabili nazaj v Črno na Koroškem. Kot domačin se je seveda z vsem navdušenjem vrnil med svoje. Med svojim popotovanjem je tudi spoznal grenko resnico, da je kruh pevovodij in organistov zelo skromen. Zato je odšel v redno službo k mežiškemu rudniku, kjer je devet let delal že v mladosti, preden je odšel v celjsko šolo. Poslanstvo pevovodje in organista je opravljal poleg službe, prava zagnanost do vodenja petja pa je zaživela v njem najbolj pravzaprav šele tedaj.

Rad se spominja operete Kovačev študent iz let pred drugo svetovno vojno. Kar

na farovškem skednju so jo dali. V Črni namreč takrat še niso imeli dvorane, ki bi bila primerna za take predstave, niti je nimajo še danes. Med predstavo so pridno pokladali župnikovim kravam tam spodaj v hlevu, da bi se preveč ne vmešavale v spored. Veliko iger so še potem igrali na tistem skednju. Mnogo jih je sam režiral, vodil organizacijo in v njih nastopal. Potem so iz tistega skednja naredili kino-dvorano, kjer je še danes.

Leta 1941 so Nemci še tisti hip, ko so vkorakali, odpeljali takratnega župnika v Črni. Piko Franc je takrat delal kot laborant pri mežiškem rudniku in je imel srečo, da je lahko ostal v službi še naprej. Pri rudniku Mežica je potem nadaljeval službo še osemnajst let, vse do upokojitve. Po osvoboditvi je spet zaživel. Ustanovili so moški pevski zbor kulturno umetniškega društva in pozneje zbor DPD Svoboda. Pridno je vabil svoj zbor, vodil cerkveni kor in pomagal povsod, kjer se je pelo in igralo. Igrali in peli so v poosvoboditvenem navdušenju; za vse je našel čas po končanem šihu. Nekega leta so se začele mežiške operete. Tovariš Mauhler ga je povabil v pomoč; vseh osem zapovrstjo je spremljal pri klavirju — potem so se, žal, nehale. Nastopal je s svojim moškim pevskim zborom na tekmovanjih. Odnášali so priznanja, nagrade, peli so za radio, na proslavah, ki jih v povojnem obdobju ni bilo malo, na pevskih srečanjih, pogrebih, svečanostih in podobno. Za vsak nastop so se temeljito pripravili, vse je trajalo veliko časa, našli so ga, včasih tudi na njegovo pobudo.

Odkar je v Črni, vadi pevce vedno v svoji dnevni sobi. Drugje v Črni ni prostora. Cerkvene pevce še že lahko popelje na vajo na cerkveni kor, ne more pa drugih.

Govorica plesa

Človek je od pradavnih časov iskal vse mogoče načine, da bi izrazil svoje notranje doživljanje in ga prenesel na soljudi. Skušal je prenesti svojo duševnost na prijatelja in sosedo v obliki pesmi, v obliki plesov ali v katerikoli drugi, ritmično skladni obliki. Tako so se izoblikovali plesi za različne priložnosti — obredni, delovni, bojni.

V plesu je človek izrazil svojo radost, svojo bolečino. Ljubezenski zanos je oblikoval v plesnih gibih, ki brez besed postanejo razumljivi in dostopni za vsakogar.

S plesom je prosil bogove za dobro letino, za zdravje družine in skušal pregnati demone. Z delovnimi plesi je izražal ponos na tisto, kar izdeluje ali pridobiva. S svatovskimi plesi je slovesno proslavil vstop v zakonski stan.

Morda je ravno ples najglasnejša in najbolj prepričljiva govorica človeka, zato ni čudno, da so se plesi ohranili po vsem svetu in so pri preprostih ljudstvih še najbolj živi in pestri, ker nosijo v sebi tisočletno zgodovino in značaj človeka ter vsega naroda.

Zadnja leta opažamo vse večje zanimanje za ohranitev ljudskih plesov. To je razvidno iz številne udeležbe na raznih seminarjih, tako republiškem, ki ga prireja

Včasih strpa v svojo dnevno sobo tudi po sedemindvajset pevcev. Začudiš se, kako mu to uspe, ko pa polovico sobe zavzame že sam klavir. Pozimi jim tudi zakuri, da jih ne zebe in da se mu kateri ne prehladi. Po končanih vajah za njimi spet vse pospravi, da je soba vedno čista in jo lahko uporablja za svoj dnevni prostor. Včasih je zunaj dež, sneg, blato; pa kaj bi? Svoje pevce rad pohvali, kako so disciplinirani. Kar se reda tiče, nikoli ni zaradi tega nejevoljen. Dokler je mogla, mu je pri pospravljanju pridno pomagala žena. Zdaj že nekaj časa ni najboljšega zdravja, pa opravi vse to sam. Za vseh petintrideset let, odkar vadi zборе, pa ni dobil za uporabo svojega prostora, reklo bi se lahko, nič. Nekaj kubičnih meterčkov drv mu je pred leti poklonil gozdarski obrat v Črni in to je pravzaprav tudi vse. Pa zaradi tega nikoli ne potoži. Vsi vedo v Črni za te težave. Je že tako, si mislijo, glavno je, da pojejo dobro.

Zdaj je v pokoju. Zadovoljen opravlja dolžnost organista in pevovodje še naprej. Doma pridno pomaga svoji ženi in se ne pritožuje čez nizko pokojnino starejših upokojencev. Skromno, kot je vaje, živi za svoje petje naprej. Piščalka za intonacijo ga še prav pridno uboga kljub njegovim osemindvajsetim letom. Zadnje čase se močno trudi za pomladitev svojega zbora. Nekoliko je uspel. Trudi se, kot bi delal z njim še gotovih petintrideset let, kolikor je delal z njim do danes. Da bi le!

Na letošnjem srečanju pevskih zborov »Od Pliberka do Traberka« na Ravnah je prejel za svojo požrtvovalno in uspešno delo na področju pevske kulture v Črni medaljo zasluge za narod. Ponosen je nanjo pa tudi zaslužil jo je. Čestitamo!

Andrej Šertel

V najbolj znanih folklornih skupinah, kot so na primer »Tine Rožanc«, »France Marolt« in drugih, je največ članov študentov in dijakov.

Doslej na Ravnah ni bilo poskrbljeno za to, da bi pritegnili k sodelovanju širši krog mladine. Na seminarju v Mariboru je bil govor tudi o tem, da bi moral biti ljudski ples sestavni del kulturnega izobraževanja naše mladine. Na osnovni šoli Mežica so zainteresirani, da bi sestavili folklorno skupino, če bi imeli koga, ki je sposoben poučevati ples. Morda ne bi bilo odveč pomisliti na seminar, kakršnega je organiziral za šolnike na svojem področju KPO Maribor. Vsaj ravnskim mladim pa lahko povemo, da so dobrodošli v Titovem domu na vajah folklorne skupine vsak torek in četrtek od 19. ure naprej.

N. U.

Hotuljski gasilci so bili pridni

Kadar govorimo o gasilskih organizacijah ali o njenih članih, so nekateri mnenja, da je to »manj vredna organizacija« ter da imajo njeni člani »manjvrednostne« komplekse. Toda ko prebiramo poročilo, katerega so podali predstavniki članov PGD Kotlje na 49. občnem zboru za lansko leto, vidimo, da ni tako.

V minulem letu je imela članska desetina PGD Kotlje 22 vaj, od tega 19 šolskih in 3 manevrske. Pri teh vajah so opravili 435 prostovoljnih ur. Mladinci so se vadili kar 23-krat ter za to žrtvovali 467 ur. Tudi pionirji niso zaostajali, saj so opravili kar 42 vaj ter pri tem imeli 828 prostovoljnih ur.

Občinskega tekmovanja so se udeležili s člansko, mladinsko in dvema pionirskima desetinama. Na tem tekmovanju so dosegli dokaj ugodne rezultate. Mlajši pionirji so zasedli 1. starejši pionirji 2. mladinci 2. ter člani 4. mesto. S tem so se mladinci in pionirji plasirali v medobčinsko tekmovanje, kjer so mladinci in pionirji zopet zasedli 1. mesto.

Člani so se udeležili tudi tekmovanja v Avstriji v Brucku ob Muri. Tam so si priborili bronasto in srebrno značko.

Lansko leto se je Hotuljcem tudi uresničila dolgoletna želja, da so dobili nov gasilski avto. S tem so postali enakovredno društvo z drugimi v občini. Avto so nekoliko preuredili, tako da ustreza njihovim zahtevam. Za eno desetino so kupili tudi nove delovne obleke ter nabavili še nekaj novega orodja.

Člani društva pravijo, da se v lanskem letu za kulturno delo niso zanimali dovolj, ker so pač imeli preveč drugih skrbi. Pravijo, da bodo v letošnjem letu naštudirali za domači kraj kakšno igrice, s katero bi gostovali tudi drugod, saj jim je sedaj to omogočeno, ko imajo svoje prevozno sredstvo. V kulturno delo spada tudi branje slovenskih knjig, tako je 10 članov naročenih na knjige Prešernove družbe, katere berejo tudi njihovi sosedi.

V lanskem letu pa so se lotili tudi druge naloge. Začeli so namreč z adaptacijo in ureditvijo gasilskega doma. V domu so pozidali vse notranje zidove ter ometali vse notranje prostore. Dokončali so inštalacijo

ZKP organizacij Slovenije, kot nekaterih občinskih in medobčinskih.

Na seminarju za vodje šolskih folklornih skupin, ki je bil 6. in 7. februarja t. l. v Mariboru in so se ga udeležili tudi interesi za vodje lokalnih KPD, je bilo ugotovljeno, da se s poučevanjem folklornih plesov premnogokrat ukvarjajo osebe brez potrebnega strokovnega znanja, ki pojmujejo folklorne plese včasih čisto po svoje in jih tako tudi podajajo svojim skupinam.

Tudi folklorna skupina »Prežihov Voranc« ima težave, s katerimi se otepa, kakor ve in zna. Zaradi preurejanja »Titovega doma« oz. doma kulture naša skupina ni imela prostora, kjer bi lahko vadila. Malo zaradi tega, malo pa zaradi odhoda nekaterih članov skupine in tudi zaradi premajhne zavzetosti vodstva smo zamudili nekaj zanimivih gostovanj. Povabljeni smo bili na festival jugoslovanskih ljudskih plesov v Ohrid in tudi izven naše države. Povabila smo morali žal zavrniti, ker novi člani niso bili usposobljeni za nastop v javnosti, starih pa je ostalo le nekaj. Zgodi se, da ob povabilu mladine za sodelovanje v folklorni skupini naletimo na popolno nerazumevanje. Žalostno je tudi dejstvo, da ni v naši skupini nobenega gimnazijca.

Ivan Štrikar iz valjarne je rekel: »Tudi na kmetiji mora kdo biti!« pa se je oženil visoko v hribe k Jaznikarju na Selemperk in dobro gospodari

Ob seminarju za zborovodje

Strokovni odbor za glasbo pri Zvezi kulturno prosvetnih organizacij Slovenije — ZKPOS — je tudi letos organiziral zborovodski seminar, namenjen predvsem zborovodjem amaterjem. Seminar je bil v Velenju 27. in 28. marca. Udeležilo se ga je pet zborovodij iz naše občine: Darinka Gostnik, umetniški vodja okteta iz Črne, Stanko Golob, zborovodja moškega zbora iz Mežice, Jože Grauf, član tega zbora, Joško Kert, zborovodja moškega zbora iz Prevalj, in tov. Krivec, zborovodja ravnega moškega zbora.

V Velenje je prišlo okrog 60 slušateljev iz cele Slovenije pa tudi iz zamejskih predelov. Program je bil sestavljen tako:

Kriteriji in način ocenjevanja na pevskih tekmovanjih (skladatelj Marjan Gabrijelčič).

električne in vodovodne napeljave ter uredili kanalizacijo. V stanovanju so položili ladijske pode. Uredili so tudi hodnik, sejno sobo ter sanitarije in kupili knjižno omaro. Seveda ti prostori ne pridejo prav samo gasilcem, ampak jih uporabljajo tudi druge družbene organizacije v Kotljah, kar je vsekakor prav.

Pri gradnji doma so vložili dosti truda ter svojega nesebičnega dela. Tako so člani pri tem opravili po statistiki 690 (seveda jih je bilo več) ur. Za organizacijo in skrb pri gradnji pa so funkcionarji vložili okrog 700 prostovoljnih ur, kjer sta bila največ udeležena predsednik društva Peter Jamar, komandir, Mirko Naglič ter Avgust Vožič. Seveda tudi drugi niso držali križem rok.

Če pogledamo v sejno sobo hotuljskih gasilcev, vidimo, da prizadevanja niso bila zastonj. Saj tu vidimo priznanja temu društvu od občinskih, republiških, zveznih ter drugih, katera so prejeli za svoje delo, oziroma za dosežene uspehe na tekmovanjih.

Franjo Srebotnik

Problematika dejavnosti in uveljavljanje pevskih zborov (zborovodja Koloini in skladatelj M. Gabrijelčič).

Prikaz dela z zborom na primerih renesančnih in sodobnih skladb (sodeloval je APZ Tone Tomšič iz Ljubljane in dirigent Marko Munih).

Izvajalska praksa ansamblov v 16. stol. (muzikolog J. Höfler).

Pregled in ovrednotenje literature, ki kroži med slov. pev. zbori (prof. Radovan Gobec).

Glasbena izobrazba, ki je potrebna za izvajanje renesančnih del, in tehnika petja (prof. Jože Gregorc).

Primeri sodobnih prizadevanj v uporabi vokala (skladatelj Milan Stibilj).

Program seminarja je bil zelo natrpan, za diskusijo pa premalo časa. Vse teme predavanj so bile zanimive in potrebne, toda kljub temu je upravičen pomislek glede izbora. Menim, da bi za seminar, ki je namenjen predvsem amaterjem, moral biti poudarek na praktičnem delu z zborom in na strokovni plati, ki je zborovodju danes potrebna, ko stopi pred nešolanega pevca, ki je prvič stopil v zbor. Več časa bi seveda morali tudi posvetiti pogovorom, diskusiji o problematiki gojitve današnje zborovske kulture pri nas.

Samo nekaj ugotovitev iz te diskusije.

Zborovodje so enotni glede pomanjkljive glasbene vzgoje pri nas. Ta se praktično neha z osemletko. Nujno bi jo bilo treba vpeljati v vse srednje šole. Gimnazije jo ponekod imajo, a sramotno malo.

Zanimanje skladateljev (predvsem mladih) za pisanje vokalne literature je zelo slabo. Materialna stimulacija za to zvrst pisanja je kulturna sramota. (Primer: za 1 stran pesmi, objavljene v Naših zborih, dobi komponist honorar 1500 SD, prepisovalec not pri tej reviji pa 7000 SD).

Zborovodje so močno kritizirali delo Prosvetnega servisa v Ljubljani, ki svojega poslanstva tako rekoč ne opravlja. Zborom je literatura nedostopna.

Podpora družbe, ki je odgovorna za kulturni razvoj naroda, bi morala biti večja, bolj naklonjena tej najmnogičnejši kulturni dejavnosti na Slovenskem. Prav tako seveda podpora našega tiska, RTV in gospodarskih podjetij, ki raje nudijo ljudem prireditve »zabavno-glasbenega« žanra v svoje propagandne namene, kot pa da bi postregli s kvalitetnimi kulturnimi prireditvami naših dobrih zborov ali drugih umetnostnih skupin. S tem nudijo moralno in materialno podporo številnim »narodno-zabavnim« ansamblom.

In kako je pri nas na Koroškem?

Februarja smo imeli revijo pevskih zborov. Ponosni smo lahko na našo zborovsko dejavnost, saj imamo v tej ozki dolini kar 10 vokalnih teles — zborov in oktetov. Pred dnevi so »skup stopili« bojda še Hotuljci — še en zbor več!

Pa nismo seveda Korošci edini, ki se lahko pohvalimo s tem. Na Primorskem deluje danes kar 50 zborov — 30 pri nas in 20 onstran meje. Njihovi zbori so povezani v zvezo primorskih zborov, ki uspešno deluje. Kos so tudi materialnim problemom, ker imajo podporo v družbenopolitičnih ustanovah. In še več: mladi prirastek imajo v zborih, kar je pri vsem tem največ vredno. (Mimogrede: zborovodje so honorirani kot na celjskem območju in verjetno še kje; pri nas dobiva honorar le umetniški vodja ravnega okteta.) In kvaliteta njihovih zborov je daleč nad našo. Koroška žal nima zbora, ki bi se lahko postavil na tekmovanje in jo tam častno zastopal. To pa je naša sramota.

Treba bo razmisliti o nadaljnjem delovanju zborovske kulture pri nas — doma. Naši problemi so: prirastek mladih članov, literatura, strokovna pomoč in materialna vprašanja. Bojim se, da je poprečna starost pri nas najvišja, saj imamo skoraj same upokojske zборе. Mladine v zborih skoraj ni. Imamo tudi samo moške zборе, mešanih ali ženskih ni (izjemi sta zbor DU Prevalje).

Akcija OZKPO Ravne, da je zborovodje amaterje poslala na seminar, je nedvomno hvale vredna. Ob tem želimo samo, da bi bil to **začetek** reševanja množične amaterske kulture v naši občini. (Na profesionalne umetniške skupine niti pomisliti ne smemo!)

Za reševanje te problematike pa ni edina poklicana le naša občinska zveza kult. prosv. organizacij, ampak zahteva problematika prisotnost vseh političnih, družbenih in tudi gospodarskih organizacij v občini. (Naši mladinski aktivni naj bi se resno zamislili ob tem!) OZKPO naj bi bila le nosilec in usmerjevalec akcij. Seveda pa ne smemo pričakovati veliko plodnega dela od takšne zveze, ki nima niti enega profesionalnega administratorja (športna zveza si ga lahko privoščiti!).

Nujno je torej treba pričeti v naši občini s skrbjo za kulturno rast človeka. Letošnje leto se je v tem pogledu lepo pričelo — vsaj na Ravnah. Zaživeti mora domača ustvarjalnost, domača množična kultura. Napačno, celo predrzno pa je mišljenje, da je množična kultura skrb zgolj amaterjev, ljudi samih in njihove dobre volje do kulturnega dela. Dobro delo je lahko samo sad delovanja dobrega vodstva, strokovnih učiteljev in vsestranske podpore.

Martinar v Meži

Izmena pri stari martinovki

Po osvoboditvi smo začeli delati na starih napravah in smo tako obnavljali fabriko. Današnje delo se v ničemer ne da primerjati s takratnim, saj je bilo vse le ročno, na »horuk«, kakor smo takrat pravili. Med nami je bilo res pravo tovarištvo kot v partizanih. Tovariši, ki so se vračali v fabriko, so prihajali iz vojske, iz ujetništva in raznih lagerjev. Vsak je po svoje pretrpel vojno, zato ni bilo nobenega prerekanja, vsako delo je bilo hitro opravljeno, pa čeprav z rokami.

Takratna martinovka je bila 10-tonska, ves vložek smo zmetali ali zvozili z lopato v peč. Štirje so nalagali na lopato, dva pa sta vozila rafudo v peč. Tik ob peči pa je stal vratičar na svojem podestu, ki je vsakič odprl vrata in jih hitro zopet zaprl, da ni preveč toplote ušlo iz peči. Bil je ves čas moker kot cucek. Toplota od peči in plameni, ki so švigali iz nje, so ga tako ogrevali, da je bil pravi mučenik.

Čeprav je bila martinovka majhna in vse ročno, smo naredili na teden po 28 in 32 šarž, tako da je bila mesečna proizvodnja 1300 ton surovega jekla. Največ je bilo odvisno od rafude in generatorskega plina pa od pridnosti naših rok. Čimprej je bila peč založena in da ni uhajala temperatura iz peči, prej je bila šarža raztopljena in pripravljena za ulivanje.

Ko smo peč založili, smo morali iti po novo rafudo (vložek) za naslednjo šaržo na postajo. Tam so ga nakladači naložili na vozove, včasih po šest do deset vozov pa tudi po dvajset jih je bilo, kadar so nalagali samo pločevino. Morali smo zelo hiteti, da smo vozove spustili po »bremzu«

Za športno rast človeka smo znali lepo poskrbeti, sedaj pa je potrebno oblikovati še kulturnega človeka. Potrebno je namreč oboje.

Tudi pri nas mora veljati: **zdrav duh v zdravem telesu!**

Inž. Jože Kert

od postaje dol na tir, nato pa jih zopet potegnili k peči. Ko je bil komplet vložek pri peči, smo morali peljati žlindro, ki so jo medtem naložili jamski delavci na prekucnik. V prekucniku je bila vsa drobeča se žlindra, na vrhu pa okrogla skorja, še napol žareča.

Prekucnik je moralo peljati pet ljudi. Dva sta vlekla spredaj s kavljji, trije pa so zadaj tiščali z lesenimi drogovi, naslonjeni na prekucnik. Vozili smo tja, kjer zdaj stojijo plinski generatorji. Čez Mežo je bil napravljen navaden lesen most na dveh tramih ob strani pa z leseno ograjo zavarovan z okroglimi drogovi. Ko smo pripeljali voz do sredine mostu, smo se kar zibali, tako se je upogibal.

Tako smo peljali nekoč na nočnem šihu žlindro pozimi. Voz je bilo treba moč-

no vleči in tiščati, ker so bile tračnice nekoliko snežene. Zadaj so rinili Franc Klančnik, Ivan Kozamurnik in pokojni Pandev. Naslonjeni na drogeve so bili uprti v voz. Nenadoma pa je Kozamurniku drog zdrsnil na sredini mostu. Uprl se je v ograjo, ranta je popustila in že je bil v Meži. Ker je bil jez poln vode, globoke 2 do 3 m, povrh pa še tema, ga nismo mogli videti. Prednji še opazili nismo prej, ko je voz začel drseti nazaj. Medtem pa smo že zaslišali klic na pomoč. Klančniku se je posrečilo odtrgati ranto od ograje. Z njo je tekel ob Meži navzdol in jo skušal podati tovarišu v vodi. Ni ga mogel videti, ker je bila tema, mi drugi nismo mogli nič pomagati. Nato pa se je Kozamurniku le posrečilo, da se je prijel za ranto in tako smo ga spravili na suho. Postavili smo ga na glavo ter mu očistili blato iz oči in ust. Ko se je nekoliko zavedel, je najprej vprašal: »Kje je moj klobuk?« »Šel je po vodi,« smo mu rekli. On pa: »Če bi bili kaj prida, bi tudi klobuk lahko ulovili.«

Hitro smo ga nato odpeljali k peči, da se ne bi prehladil. Vsi smo bili okoli nje, on pa je še vedno bruhal vodo. Ko smo videli, da ni nič hujšega, smo se začeli hecati. Vprašali smo ga, kakšen okus ima Meža, drugi zopet ali si ne upa podnevi okopati, da ponoči skače v Mežo, pa zdaj, ko je vsa ledena. Pa je Kozamurnika pograbila jeza in je rekel: »Kaj se boste zadržavali, ko ne veste, kako je bilo. Še malo, pa bi bil pod jezom, potem bi pa vi redili moje otroke.«

Še dolgo smo o tem dogodku zbijali šarle. Kozamurniku pa do tega ni bilo. »Hudiči prekleti, bodite že enkrat tihi! Če bodo na upravi zvedeli, bodo rekli, da sem bil pijan. Mi tako že žena ni verjela, da mi je Meža nesla klobuk.«

Čeprav je bilo delo naporno in težko, smo se potem še večkrat nasmejali tej dogodivščini. Kozamurnik pa je še danes hvalen Klančniku, da ga je potegnil iz Meže.

Ivan Ivartnik

Jože Šater

O delu in perspektivi občinske zveze za telesno kulturo

V obdobju, za katerega dajemo obračun dela, se je marsikaj naredilo na področju telesne vzgoje. Predvsem je potrebno poudariti, da smo dobili resolucijo o telesni kulturi, ki jo je sprejela zvezna skupščina na skupni seji zveznega zbora in prosvetno kulturnega zbora in je o njeni uresnitvi tudi že razpravljala. Poudariti je potrebno tudi ustanovitev in delo komiteja za telesno kulturo pri izvršnem svetu SRS in ne nazadnje ustanovitev koordinacijskega odbora za šolska športna tekmovanja in republiškega centra za šolska športna društva. Zanimanje za rešitev problemov v telesni kulturi raznih družbeno političnih organizacij, predvsem pa Zveze mladine Slovenije so poleg nenehnih akcij Zveze za telesno kulturo Slovenije prav

gotovo tudi močna spodbuda za delo v telesnovzgojnih organizacijah.

Vse to in še razna posvetovanja, sestanki in obiski, med katerimi moramo omeniti obisk pomočnika sekretarja za telesno kulturo tov. Šugmana, ko smo obravnavali predlog srednjeročnega načrta razvoja telesne kulture v Sloveniji, so pripomogli k temu, da smo tudi na terenu postali glasnejši v skupni težnji po boljši in učinkovitejši telesni kulturi.

V naši občini smo razpravljali o vseh dokumentih in tudi sami organizirali razna posvetovanja. Z dejanskim prikazom telesne kulture v naši občini smo skupaj s svetom za telesno kulturo stopili pred občinsko konferenco SZDL, kjer smo spregovorili o pomenu telesne kulture ter po-

vedali, kako je pri nas ta dejavnost organizirana, koliko imamo organizacij, s katerimi objekti razpolagamo, kako je s kadri, kaj zahteva in kako daleč smo prišli pri množični telesni vzgoji in pri vrhunskem športu, ocenili delo občinske zveze za telesno kulturo in povedali naše misli o telesni vzgoji v predšolskih in šolskih ustanovah, seveda pa nismo zanemarili tudi zelo problematičnega stanja financiranja telesne vzgoje. Po zelo bogati razpravi je občinska konferenca SZDL sprejela sklepne misli in sklepe, ki na vsak način pomenijo podporo telesni vzgoji, priznavanje telesne vzgoje in dokazujejo tudi pripravljenost pomagati pri nadaljnjem razvoju te dejavnosti v naši dolini. Tudi občinska skupščina se je posvetila na svoji seji telesni vzgoji in obravnavala pregled stanja ter tudi sprejela sklepe, ki občinsko skupščino zavezujejo in ki lahko telesni vzgoji samo koristijo. Tretji pomemben dokument je bil sprejet na našem izvršnem odboru, kjer smo se zedinili o športih, ki jih bomo v naši dolini forsirali kot vrhunske in kjer smo sprejeli sporazum o financiranju telesne kulture.

O vseh teh tezah, pregledih in razpravah kakor tudi o sprejetih sklepih smo sproti obveščali širšo javnost in telesnovzgojne delavce ter organizacije v Informativnem in Koroškem fužinarju, delno pa tudi v Koroškem športu št. 3.

O naših dokumentih, ki pomenijo pravzaprav samo nadaljevanje izvrševanja našega akcijskega programa, ki smo ga sprejeli že pred leti, sem povedal res samo toliko, da se vsi spomnimo, da smo se na sprejem vseh teh dokumentov dolgo pripravljali in da pomenijo vodilo, po katerem mora naša občinska zveza delati tudi v bodoče.

Koroški šport št. 4, ki je ravno izšel, obravnava naše delo v preteklem letu in je skupaj s Koroškim športom št. 3, ki je izšel leta 1969, izrpen prikaz dela občinske zveze od novembra 1968, ko smo imeli v Mežici svoj redni občni zbor, do zaključka leta 1970. K tem detajlnim poročilom ni veliko dodati, na vsak način pa pomenijo dokumentacijsko gradivo, ki lahko vsakemu osveži delo posameznega strokovnega odbora in občinske zveze v celoti. Kljub temu pa je prav, da nekaj stvari le podčrtamo.

Če smo v poročilu za delo občinske zveze za obdobje 1966—1968 napisali, da smo prav s strokovnimi odbori prinesli v telesnovzgojno življenje naše doline veliko ustvarjalne svežine in da so ti strokovni odbori izredno veliko naredili za vključevanje mladine v široko aktivnost z različnimi občinskimi tekmovanji v obliki turnirjev in lig, moramo tudi tokrat povedati, da smo te strokovne odbore še razširili in jim tudi povečali število, tako da imamo sedaj 18 strokovnih odborov, ki skrbijo za vsa občinska in nekateri tudi za medobčinska tekmovanja. **TO POMENI, DA NAM JE NAJVEČJA SKRB MNOŽIČNA TELESNA VZGOJA IN NA TEM GRADIMO VSE NAŠE DELO.** Samo v letu 1970 smo organizirali in izvedli 65 občinskih tekmovanj v tem številu pa niso zajeta vsa kola tekmovanja, ki potekajo po ligaškem sistemu, konkretno odbojarska liga pri mladincih in mladinkah, šahovska liga, mladinska nogometna liga, pionirska rokometna

liga, pionirska namiznoteniška in strelska liga. Če bi prišteli posameznim tekmovanjem še vsa kola teh tekmovanj po ligaškem sistemu, dobimo najmanj še enkrat toliko tekmovanj, ki so namenjena predvsem naši mladini, saj so zaradi kratkih razdalj sorazmerno poceni in predstavljajo obliko tekmovanj, ki lahko zajamejo res veliko število naše mladine.

Potrebno pa je poudariti tudi to, da smo v nekaterih ligah že prešli naše občinske meje in imamo tako že medobčinske lige v nogometu, rokometu in strelstvu. Menimo, da je taka razširitev povsem pravilna in tudi potrebna in moramo zato skrbeti, da tudi v drugih športnih panogah pridemo do takih lig.

Nimamo pa samo strokovnih odborov za tekmovanja, pač pa tudi odbore, ki skrbijo za sodniški in strokovni kader. Konec lanskega leta smo po predhodni anketi ustanovili samostojni strokovni odbor, ki ima tudi medobčinski značaj, in sicer strokovni odbor za smučarske vaditelje, učitelje in trenerje. V ta strokovni odbor so vključeni vsi vaditelji, učitelji in trenerji iz vseh štirih koroških občin in prve akcije tega odbora kažejo, da je bila ustanovitev tega odbora upravičena in nujna. Mi bomo seveda gledali, da bo tudi ta odbor kot vsi drugi delal, ker dela je na vseh področjih, predvsem pa pri vzgoji kadra, izredno veliko.

Iz poročil posameznih strokovnih odborov je razvidna njihova dejavnost, kar pomeni, da na podlagi teh poročil lahko ocenimo tudi njihovo delo. Pri tem je potrebno seveda tudi upoštevati pogoje dela, kot so razvitost posameznih športnih panog v naši dolini, predvsem pa pogoji dela in hotenja v posameznih krajih, vendar pa lahko kljub temu zaključimo, da vsi strokovni odbori niso bili enako aktivni in da bi se na posameznih področjih dalo narediti tudi več. Začetni uspehi naj torej pomenijo samo spodbudo za nadaljnje delo.

Poleg občinskih in delno tudi medobčinskih tekmovanj se je naša občinska zveza aktivno vključila tudi v organiziranje kvalitetnejših prireditev z mednarodno udeležbo, omembe vredno pa je dejstvo, da smo v preteklem letu nastopili kot nekakšen servis in ponudili ravnem železarnem naše usluge v organizaciji vseh tekmovanj ob velikem slavu v naši dolini in zlasti na Ravnah ob 350-letnici fužinarstva v Mežiški dolini. Samo na tekmovanjih, ki jih je organizirala naša zveza s svojimi strokovnimi odbori, je v lanskem letu nastopilo 2631 športnikov in športnic, pretežno v naši in iz naše doline.

Če smo že pri tekmovanjih prešli naše občinske meje, moramo povedati tudi to, da smo se z našimi sosednjimi občinami dogovarjali o skupnih akcijah, kar pomeni, da so naši stiki z občinsko zvezo v Sloveniji Gradcu veliko boljši kot pred leti in da lahko ocenimo tudi sodelovanje z dravogradsko in radeljsko občino v zadnjem času kot plodno in pozitivno. Seveda pri tem ne smemo pozabiti na naše, lahko rečem že tradicionalno dobre odnose z občinskima zvezama Celje in Murska Sobota, ki sta nam v začetku našega dela pred petimi leti tudi največ pomagali. Tudi z občinsko zvezo z Jesenic in iz Kranja so naši odnosi pristni in prijateljski in vse kaže, da

Na stadionu

bo v bodoče prišlo med nami še do tesnejših stikov tudi na športnem področju.

Z utrjevanjem strokovnih odborov in pravilnim kadrovanjem vanje kakor tudi s sodelovanjem z drugimi občinskimi zvezami bo potrebno tudi v bodoče nadaljevati, našo dejavnost pa bodo morali razširiti tudi na avstrijsko Koroško in s srečanji z našimi rojaki pričeti tudi na športnem področju. Naša največja skrb je veljala tudi v zadnjih dveh letih šolskim športnim društvom in povedati moramo, da smo tudi tu napravili korak naprej. Pred dvema letoma smo na našem občnem zboru govorili o treh šolskih športnih društvih v naši dolini, danes pa lahko govorimo že o šestih in ponosni smo, da imamo na vseh popolnih osemletkah, na gimnaziji in šolskem centru šolska športna društva. O delu teh društev lahko beremo v Koroškem športu št. 4, prav gotovo pa je potrebno poudariti izredno visok plasma šolskega športnega društva gimnazije v tekmovanju s sorodnimi šolami v Sloveniji v letu 1969, zlasti pa še v letu 1970. Smatramo tudi za pomemben dogodek, da je šolsko športno društvo Mladost s prevaljske osnovne šole izdalo svoje prvo glasilo in to naj bo vzpodbuda tudi za druge šole.

Šolska športna društva so zanesljivo najbogatejša osnova množični telesni vzgoji. Medrazredna, medšolska, občinska, področna in republiška tekmovanja v tej smeri pa lahko pomenijo tudi izbiro najboljših v tej široki osnovni bazi. Zato pozdravljam vsako izrečeno in napisano misel o šolskih športnih društvih, ker menim, da nam lahko samo ta dejavnost s pravilno organizacijo in podporo vseh, ki lahko na to vplivajo, da množično telesno vzgojo, kar na drugi strani pomeni zdrav in krepak rod, ki bo po končani šoli sam iskal razvedrila na športnih terenih in ne v zakajenih in zakotnih lokalih ter dal tudi prepotreb-

ne organizatorje, funkcionarje in strokovnjake za naše osnovne telesnovzgojne organizacije.

Iz podatkov, ki so objavljeni v Koroškem športu št. 4, lahko vidite, da smo pri množičnem vključevanju naše mladine v stalnem porastu, saj smo v zadnjih dveh letih dobili 7 novih društev, sekcij ali samostojnih klubov s skupno 704 novimi člani in imamo sedaj v naši občini skupaj 7116 aktivnih članov. Četudi upoštevamo, da je vsak drugi član včlanjen v dve organizaciji, ostane še vedno 4744 aktivnih članov, kar za našo občino pomeni okrog 16 odst. vseh prebivalcev.

Naša zveza pa ni skrbela samo za telesno vzgojo naše mladine. Pred dvema letoma je občinskemu sindikalnemu svetu predlagala, da ukine svojo komisijo za rekreacijo in to delo prepusti naši zvezi kot strokovnemu organu, ki bo organiziral občinska sindikalna tekmovanja, financira pa jih naj tudi v bodoče občinski sindikalni svet. Ta sporazum je bil dosežen in pri naši zvezi je bil ustanovljen strokovni odbor za rekreacijo, ki je kmalu postal eden najbolj prizadevnih strokovnih odborov naše zveze. Število srečanj med železarji in rudarji, gozdarji, proizvajalci rezalnega orodja, instalaterji in prosvetnimi ter drugimi delavci v naši dolini se je občutno povečalo in prineslo tudi na tem področju napredek, saj so ta tekmovanja vzpodbudila komisije za rekreacijo pri sindikalnih podružnicah v kolektivih in ustanovah k boljšemu delu znotraj organizacij. Kljub temu lahko o tej dejavnosti, vsaj organizirani, govorimo le o začetkih, sicer o dobrih začetkih, a vendar le o začetkih. Veliko bo potrebno tu še storiti, predvsem pri usposabljanju strokovnih kadrov. Žalostno pri tem je, da smo tu izredno osamljeni. Lani smo imeli 5 kandidatov za tečaj za referente rekreacije in so kolektivi za njih tudi že plačali prijavnino, a žal tečaja ni bilo, ker vsa ostala Slovenija ni premogla niti enega kandidata.

Ko sem zbiral podatke za članek »Telesna kultura in šport na Koroškem«, ki je bil objavljen v novembrski številki Koroškega fužinarja l. 1970 in je posvečen 25-letnici osvoboditve in 350-letnici fužinarstva v Mežiški dolini, sem se ponovno prepričal, da naša dolina tudi v kvalitetnem športu nekaj pomeni. Če ponovim samo, da je v 25 letih, to je od leta 1945 do 1970, naša dolina dala 135 republiških in 88 državnih prvakov, da je v tem obdobju dala neštete slovenske in državne reprezentante, med katerimi je bilo 11 takih, ki so s koščkom Koroške zastopali našo državo in sodelovali tudi na olimpijskih igrah in svetovnih prvenstvih, potem je ugotovitev, da moramo podpirati vrhunski šport, samo nuja in nadaljevanje nečesa, kar se je začelo pri nas porajati že leta 1945. Ko pa že govorim o vrhunskem športu, moram seveda povedati znano resnico, da so vsi, ki so nas dosedaj zastopali na olimpiadah ali svetovnih prvenstvih, bili smučarji (2 skakalca, 3 tekači, 1 alpski tekmovalci in 1 alpska tekmovalka), namiznoteniška igralka in dve kegljavki ter odbojkar. Če pregledamo osvojena državna prvenstva, vidimo, da so jih 57 osvojili smučarji, 9 namiznoteniški igralci, 3 kegljavci, 3 plavalci in 2 odbojkarji. Tudi pri osvojenih republiških naslovih so našeti

športi v veliki večini. PRAV NA PODLAGI ŽE DOSEŽENIH USPEHOV, TRADICIJE IN MOŽNOSTI SMO SE NA ZADNJI SEJI IZVRŠNEGA ODBORA ODLOČILI, DA BOMO VRHUNSKI ŠPORT PODPIRALI SAMO V PANOGAH: SMUČANJE, ODBOJKA, NAMIZNI TENIS, KEGLJANJE IN PLAVANJE. Nismo tako bogata občina, da bi si lahko privoščili tudi v drugih športih forsiranje kvalitete, pač pa bomo morali tudi v bodoče gledati, da bomo ustvarili pogoje za množičnost v teh drugih športih, predvsem pa v osnovni telesni vzgoji — telovadbi in v atletiki.

Čeprav je tekmovalni in tudi vrhunski šport predvsem domena samostojnih klubov in športnih društev in tu občinska zveza pred leti ni imela nobenega vpliva, se zadnje čase le uveljavlja zahteva po večjem sodelovanju, zlasti pa po enotni politiki razvoja vrhunskega športa. Res je, da je vsako poseganje v nekaj že utečenega in po miselnosti tiste sredine edino zveličavnega, boleče, vendar tudi brez tega ne bo šlo, če bomo hoteli v možnostih, ki jih imamo, doseči maksimalne rezultate.

Pri razvoju vrhunskega športa moramo pohvaliti delo vseh klubov in društev v naši dolini, ki so se do sedaj ukvarjali z vrhunskim športom, zadnje čase pa moramo dati vse priznanje tudi šoli za alpsko smučanje in namiznoteniški šoli pri občinski zvezi, sekciji planiške skakalne šole pri smučarskem klubu Črna in športni šoli pri športnem društvu Fužinar, ki je s sekcijo plavanja in smučarskega teka dosegla zavidanja vredne uspehe.

Množična telesna vzgoja, še zlasti pa vrhunski šport, zahtevata dobro izšolan strokovni kader. Če povem, da imamo v naši občini samo enega edinega profesionalnega trenerja, ki dela v plavalni šoli pri ravenskemu Fužinarju, in še ta le kratek čas, ter da je vsa druga dejavnost prepuščena amaterskemu kadru, ki je zelo slabo ali pa sploh ni nagrajen za svoje delo, potem moramo biti z vsem izredno zadovoljni. To pa je samo zunanji videz. Priznati moramo, da imamo veliko premalo strokovnjakov, amaterskih in tudi profesionalnih, da bi lahko brez skrbi gledali v prihodnost. Res je, da občinska zveza vsa leta financira šolanje amaterskih kadrov, vendar je potrebno pri tem opozoriti na do sedaj neresen problem enotnega nagrajevanja tega kadra v naši občini, kar ima za posledico, da je vedno težje dobiti dobre kandidate za vaditelje in trenerje, ki bi po končanem šolanju tudi redno in zadovoljivo opravljali svojo dolžnost.

Ko smo pred letom obravnavali dokument »Telesna kultura pred skupščino in njena perspektiva« na našem predsedstvu in kasneje tudi na izvršnem odboru, smo govorili tudi o integraciji športnih panog v naši občini. To je vprašanje, ki zahteva izredno tenkočutnost, saj pri nas nimamo občine z večjim mestom in manjšimi zaselki, ampak imamo zelo močne krajevne skupnosti, ki seveda hočejo tudi pri telesni vzgoji voditi neko svojo ožjo politiko. Ničesar takega ni, o čemer se ne bi mogli pametno pomeniti, seveda pa taki pogovori zahtevajo strpnost in nekoliko širše gledanje kot pa ozko lokalistično. Konkretno lahko tudi o integraciji navedem pozitiven podatek. Po posvetovanju s šolskimi športnimi društvi in strokovnim od-

borom za atletiko smo se odločili in tudi že ustanovili Koroški atletski klub, ki je pravzaprav podaljšana roka vseh osnovnih in drugostopenjskih šol naše doline. Sedaj je veliko odvisno, kako bo ta klub delal, saj ima izredno težko poslanstvo, ker je atletika pri nas brez tradicije, ker ni dovolj atletskih strokovnjakov in ker bo moral marsikje prebijati lokalistični led. V občinski zvezi ima in bo moral imeti vedno krepko oporo, in če ga bodo šolska športna društva priznavala in podpirala v taki meri, kot to delajo sedaj, potem ni nobene bojazni, da ta klub ne bo postal močan koroški klub in takrat najbrž ne bomo govorili o enem, ampak že o več klubih, ki bodo združevali vse koroške športnike v naši dolini v določeni panogi.

Medtem ko se je občinska zveza v letih 1966—1968 posvečala v prvi vrsti samo svojemu utrjevanju, ustanavljanju strokovnih odborov, organiziranju občinskih tekmovanj in predvsem ustanavljanju šolskih športnih društev, je v zadnjih dveh letih močno razširila svoje sodelovanje tudi z osnovnimi telesno vzgojnimi organizacijami. Pri tem je še bolj kot prejšnja leta ugotavljala porazno stanje pri financiranju osnovne telesnovzgojne dejavnosti v naši dolini. Telovadna in športna društva ter samostojni klubi v naši občini bi morali biti financirani iz skladov za družbeno dejavnost pri posameznih krajevnih skupnostih. V te sklade naj bi vse delovne organizacije vplačevale prej po 10.000 starih din na zaposlenega na leto, sedaj pa 0,8 odst. od neto osebnega dohodka na zaposlenega na leto. Ta denar se seveda potem deli še na 3 dele, in sicer bi morala dobiti 60 odst. telesna kultura, 35 odst. kultura in 5 odst. skladi za financiranje konkretnih akcij. Ker ta družbeni dogovor v zadnjih letih ni učinkoval, saj delovne organizacije tega dogovora niso v celoti spoštovale in zaradi tega skladi niso zbrali dovolj sredstev za telesnovzgojno dejavnost, je občinska zveza argumentirano večkrat nastopila pred družbeno političnimi organizacijami in občinsko skupščino ter zahtevala energične ukrepe za izboljšanje nezdržnega stanja pri financiranju telesne kulture. Pomoč je bila obljubljena povsod, upravičenost po doslednejšem in izdatnejšem financiranju ni bila nikoli oporekana vendar se stanje tudi v zadnjem letu ni izboljšalo, saj so vse osnovne telesnovzgojne in športne organizacije v naši občini dobile ca. 42 odst. že itak skopo odmerjenih sredstev. In če povemo še to, da sredstva pritekajo šele konec leta, je vsako načrtovanje telesne vzgoje praktično nemogoče.

Osebo menim, da financiranje telesne vzgoje, kakršno je sedaj, ni dobro rešeno. V anketi so moje mnenje podprli tudi člani izvršnega odbora. Na vprašanje, če menijo, da bi bilo financiranje izdatnejše, če bi ustanovili občinski sklad, je prek 90 odst. vseh anketirancev odgovorilo in od vseh odgovorov je bilo samo 6 odst. glasov proti ustanovitvi občinskega sklada. Pri tem bi hotel povedati samo še to, da se trudimo za izdatnejše financiranje telesne vzgojne dejavnosti v Črni, Žerjavu, Mežici, na Prevaljah, Lešah in Ravnah ter da bomo energično zahtevali take oblike, ki bodo dajale več garancije za uspešno financiranje, če vsa dosedanja prizadevanja pri sedanji obliki financiranja niso rodila sadov.

Tudi pri financiranju Koroškega atletskega kluba, šolskih športnih društev ter sofinanciranju vrhunškega športa, za kar bi morali skladi pri krajevnih skupnostih iz Črne, Mežice, Prevalj in Raven odvzeti naši zvezi po 15 odst. od vseh zbranih sredstev za telesno kulturo, se je krepko zataknilo že kar v začetku. Veliko razprav je bilo potrebnih, da smo tudi o tem vprašanju našli skupni jezik. Sklada iz Črne in Raven sta že nakazala sredstva za leto 1970, od prevaljskega sklada imamo tudi trdno obljubo, da bodo to storili, in pričakujemo lahko, da bodo tudi Mežičani uvideli potrebo po takem financiranju vrhunškega športa, šolskih športnih društev in Koroškega atletskega kluba. Ne bom širil nobene krive vere, če povem, da je zelo težko voditi kakršnokoli politiko, če nimamo denarja.

Naša dejavnost je financirana od občinske skupščine. Potrebe so seveda veliko večje, kot je denarja, vendar je vsaj tisti, ki je redni vir in zato naše delo lahko načrtujemo in uspešno izvajamo. Iz finančnega poročila pa boste kljub temu videli, da smo za vse potrebe in vse akcije, ki smo jih izvedli, porabili veliko več sredstev, kot pa so bili naši viri dohodkov. To pomeni, da smo se morali dodatno truditi za pridobivanje finančnih sredstev, in če smo imeli lansko leto pri tem srečno roko, še daleč ne pomeni, da bo ta roka tako srečna tudi letos ali v bodoče, ker pri moledovanju se te hitro naveličajo.

Če samo pomislimo, da mora občinska skupščina kljub razvejanosti in množični telesni vzgoji v naši dolini odšteti za mladolletniško prestopništvo vsako leto približno 2,5-krat toliko sredstev, kot jih da občinski zvezi za telesno kulturo, potem moramo ugotoviti, da telesna kultura še ni pravilno vrednotena, na drugi strani pa priznati, da ima skupščina še kar dovolj skrbi za mladinskim prestopništvom. Upam pa bi, da bo prestopništva manj, če bo več denarja za še bolj množično telesno kulturo in obratno, da bo prestopništva vedno več, če ne bo pravega posluha za izdatno financiranje telesne kulture. Zato je verjetno veliko bolj pametno vlagati v telesno kulturo, kjer lahko z denarjem, ki ga je potrebno odšteti za enega prestopnika v poglobljevalnici (ca. 15.000 novih din letno) že veliko naredimo.

Skupni naporu tu seveda ne smejo odpovedati. Nihče naj namreč ne misli, da je za telesno vzgojo otrok, doraščajočih in tudi starejših ljudi odgovoren samo telesnovzgojni organ ali funkcionar, ki mora v večini primerov najprej priberati sredstva, da potem sploh lahko dela in vzgaja mladino.

Vsi odgovorni činitelji si bodo morali enkrat za vselej resno odgovoriti na vprašanje, ali zdrav in krepak rod, odporni delavci in sproščeni ustvarjalci, pripravljeni na vseljudsko obrambo ali pa čimveč prestopništva v raznih oblikah, še večje število deformiranih otrok, še več nesposobnežev na služenju vojaškega roka in tudi takih proizvajalcev. To je problem, na katerega telesnovzgojni delavci že vsa leta opozarjajo, zato je prav, da do te odločitve čimprej tudi pride. Tu seveda ne mislimo na tako odločitev, ki jih poznamo že veliko iz naše prakse, AMPAK ODLOČITEV, PODKREPLJENO Z DEJANJI IN STAL-

NO AKTIVNO PRISOTNOSTJO IN POMOCJO PRI REŠEVANJU PROBLEMOV, ne pa samo v enkratnih akcijah, ki dajo telesnovzgojnemu delavcu takrat sicer nov elan, učinkujejo pa, oprostite primerjavi, kot mamilo, ki trenutno pomaga, nasploh pa škodi. Človek se namreč raznih obljub počasi naveliča, postane malodušen, in kar je najbolj nevarno, začne izgubljati zaupanje v ljudi in organe, razmišlja o njihovi nemoči, mogoče tudi o njihovi premajhni poučenosti, na vsak način pa o njihovi neodgovornosti, če svojih stališč ne morejo dosledno izvajati. Izredno srečen bom, če bo prihodnost te moje misli kot neosnovane odvrгла.

Te misli, ki se samo bežno dotikajo nekaterih stvari in pomenijo skromen prispevek k vsemu tistemu, kar smo v teh dveh letih že povedali in zapisali v Informativnem in Koroškem fužinarju ter v Koroškem športu 3 in 4, so, vsaj upam trditi, zelo trezne in nimam nobenega namena olepševati ali pa pretirano grajati. Realen prikaz našega hotenja pa seveda zahteva, da povem še to, da dosedaj vse ni šlo tako umirjeno in utečeno, kot se mogoče sedaj sliši, ampak da je bilo pri našem delu tudi večkrat potrebno prestavljati kar precej velike klade, da smo lahko nadaljevali načrtano pot in se pri tem seveda tudi sami kalili.

Pri izgradnji novih objektov v zadnjih dveh letih prav za prav nismo naredili ničesar. Čeprav dobro vemo, da zlasti v Črni in Mežici nimamo primernih telovadnic, nobenih rokometnih igrišč in atletske steze in je tako prizadeta šolska in splošna telesna vzgoja. Tudi za rekreacijo zaposlenih ljudi manjkajo ustrezni objekti v vseh krajih naše doline. Razumljivo je, da občinska zveza za gradnjo novih objektov nima denarja in da ga najbrž nikoli ne bo imela. Ni pa razumljivo, da tudi v zadnjih dveh letih ni prišlo do gradnje strelišča, kljub temu da so za to že pred leti bila predvidena sredstva in kljub temu, da pomeni streljanje elementarno prvino vse ljudskega odpora.

Osebo menim, da bi morale pri izgradnji športno rekreacijskih objektov sodelovati turistične organizacije, glavni nosilci teh nalog pa bi morale biti občinska skupščina in delovne organizacije.

V letu 1970 smo dokončali naš prvi triurni barvni ozvočeni 8-mm film o telesni kulturi na Koroškem, ki smo ga posvetili 350-letnici koroškega fužinarstva, 50 letnici SKOJ in ZK, 25-letnici osvoboditve in 20-letnici delavskega samoupravljanja. Film ima tri bistvene naloge:

1. da služi kot propagandno sredstvo za še bolj množično vključevanje v telesno vzgojo,

2. da vsem nevernim Tomažem v sliki in besedi pove vse o naši športni dolini in

3. je ta film prav gotovo bogato dokumentacijsko gradivo.

Tudi tu se zahvaljujem vsem delovnim organizacijam, ki so z reklamnimi oglasi omogočili snemanje tega filma.

Če bi zaokrožil našo dejavnost v zadnjih dveh letih, moram ugotoviti, da smo kljub nekaterim pomanjkljivostim le nekaj naredili, saj Bloudkova plaketa v letu 1970 zanesljivo ni bila naši zvezi podeljena zato, ker smo komu simpatični, ampak zato, ker si to priznanje res pošteno zaslu-

Blok

žimo. Vendar, vedno se moramo zavedati dejstva, da nič ni tako dobro, da ne bi bilo lahko še boljše. To mora biti in ostati naše geslo.

In kaj naj bo vodilo vsega dela občinske zveze za telesno kulturo Ravne na Koroškem v bodoče?

Najprej moramo imeti pred seboj jasno načrtano pot, ki smo si jo določili že z našim akcijskim programom. Nič novega si nam ni potrebno izmišljovati. Ta pot je: telesno kulturo še bolj razširiti med množice in jo prilagoditi predšolskim in šolskim otrokom, učencem in dijakom ter vsem zaposlenim.

To bi naj bila naša prva skrb in prav tu morajo predvsem šolska športna društva, društva TVD Partizan, sindikalne podružnice, TIS, zveza mladine, zveza prijateljev mladine in vse druge telesnovzgojne organizacije, v katerih bomo gojili množično telesno vzgojo, odigrati svoj vlog.

Druga skrb mora biti podpiranje vrhunškega športa v panogah smučanja, plavanja, namiznega tenisa, odbojke in kegljanja. Tu bodo morale odigrati svojo vlogo predvsem specialne športne šole in klubi ter društva, ki gojijo našete športne panoge.

Samo na tem je potrebno graditi, seveda pa to pomeni, da je treba to nalogo spraviti v razumne okvire, ji določiti izvajalce in postaviti roke in pri tem upoštevati vse, kar spada zraven, od financiranja do kadrov in objektov.

Občinska skupščina, družbenopolitične organizacije in delovne organizacije pa morajo ustvariti osnovne materialne pogoje za naše delo. Pri tem ne sme ostati samo pri obljubah in priporočilih, ampak mora priti do DEJANSKE, ZADOVOLJIVE IN TRAJNE POMOČI, če hočemo pri telesni kulturi in športu tudi v naši dolini narediti korak naprej in končno tudi pri

Samorastnik z Libeliške gore

Bazilij se je rodil leta 1850 na Libeliški gori dekli Tereziji. Sama nezakonska, je imela sedem nezakonskih otrok, od katerih sem poznal Bazila, Franca, Gregana, Micko, Katro in Aniko. Bili so samorastniki in je imel skoraj vsak drugega očeta. Bila je Tereza zelo pridna ženska velike in močne postave, ki so jo imeli povsod radi. Prevzela je včasih na velikih kmetih kar sama njivo in jo požela, najraje ponoči pri mesecu. Za delo so Terezo zelo porajali, samo skopuhastim kmetom ni bilo všeč, da je povsod imela s seboj po tri ali štiri pankrte in so tudi njim morali dati jesti. Njene pridne roke pa so le bile take, da so jo vabili povsod za žetev. Na zahar je hotela imeti grčo mošta in rženega kruha. Najstarejši je bil njen sin Bazil. Ta ji je pomagal delati pase, ona pa je z velikim srpom žela, da je včasih do jutra vrgla njivo. Bila je bolj bahava. Pokazati je hotela, koliko more ena sama ženska požeti, zato so jo druge bolj sovražile. Moški in kmetje pa so jo hvalili. Bila je še kar vidna ženska, zato je pa tam pa tam tudi našla kakšnega pankrta.

Njen Bazil je dorasel in šel prvič za pastirja k Šteknetu, kjer je dobil za plačo kraj leta resnate hlače, jopič in nove lesene cikle. Ko je bil star 17 let, je že šel za hlapca v Libeliče in potem se je le malokdaj srečal z materjo ter svojimi brati in sestrami. Brat Franc je spoznal Bazilija, ko je bil star 15 let, Bazilij pa 18. Pri Sv. Križu nad Dravogradom za cerkvijo sta se rokovala in spoznala, da sta brata. Vsak otrok je pač rastlel pri drugem kmetu in so imeli še kar vsi srečo.

Bazil je šel po vojski na Prevalje, v fabriko na »hohofen« in se poročil. Franc se je priženil k Lampretu, Micka je na Prevaljah vzela fabriškega s svojo hišo. Katra je šla v Donawitz, Anka se je poročila k Avguštinu pod goro na kmetijo. Grega je bil malo »porolan«, in je ostal kar pri kmetu do smrti.

Bazilij je ostal na Prevaljah v tovarni, dokler se ni prestavila v Donawitz. Za leto dni je tudi on šel tja. Žena Lenčka je ostala tukaj in ni hotela z njim. Tudi Bazilij se je vrnil v fužine v Guštanj in delal tukaj do upokojitve. Žena mu je umrla in se ni hotel več poročiti. Ostal je sam in je šel k svojemu bratu Francu k Lampretu.

Bazilij je bil lušten in pošten človek, samo v kozarec je rad pogledal. Spominjam se, kako so včasih hodili delavci s šihta zamazani, črni ko dimnikarji in z lesenimi coklami, da je ropotalo. Včasih se nobeden ni umil v fabriki. Spominjam se, da je tudi Bazilij šel zelo umazan s šihta. Tedaj je bil pa že bolj star in pri Porijevi gostilni,

nas priznati, da je zdrav in krepak rod eno največjih bogastev nekega naroda.

Resolucija zvezne skupščine o telesni kulturi je posebej podčrtala vlogo občine, kjer se pravzaprav začena in tudi konča boj za množično telesno kulturo, zato moramo od občinske skupščine in družbenopolitičnih organizacij energično zahtevati ukrepe, ki nam bodo omogočili, da bomo v tem boju tudi zmagali.

ko je hotel na pol litra vina, je pred vrati srečal berača, ki mu je rekel: »Greš za stonj noter, sem že jaz pobral!«

Baziliju se je to strašno zamalo zdelo. Zgrabil je berača in sta se metala po krompirju in fižolu, da sta skoraj vse izruvala. Bazilij je bil majhen mož, a zelo hiter. Ko je nekoč sedel pri Milovniku bolj pri vratih in slišal v kotu Mrakiča, tudi skoraj njegovih let, ki je pripovedoval, kako je bil močen, ko je bil mlad, kako jih je metal in kako je bil čuden pretepač, je vstal, stopil k Mrakiču in ga zgrabil za vrat: »Koga si tepel, povej, hitro povej!« Mrakič je zarjul in rekel: »Bazil, pusti me, jaz se še nikoli nisem tepel.«

Bazilij je delal v železarni 45 let. Bil je livar, ki je ulival iz talilnih loncev v veliki vročini. Delavske obleke so bile takrat iz žaklovine. Namočili so jih v vodo, da so zdržale, dokler so »aushebali«. Nazadnje je bil Bazilij pomočnik zidarja Serafinija. Ta je bil Italijan, pa sta se zelo dobro razumela, ker sta oba rada pila. Ko sta zidala kuplovo peč, je Bazilij dajal v peč, kar je pač Serafini potreboval. Peč je bila ozka, a tudi vroča še od prejšnjega dne. Ko je Serafini zarenčal v peč: »Astn, hudiča, malta suh!« je Bazilij že vedel, da je Italijan žejen. Ker je bil pogosto žejen in je moral Bazilij kar naprej letati v kantino, se je narepenčil in zavekal v peč, da bi ga oni bolje razumel, kar pol po nemško: »Ich hab dich schon zvajmal gesakt, ich ge nicht mer most hollen! Misliš, da bom za tebe coklišuhe znucev?« Tedaj mu je Italijan vrgel celo kelo malte na glavo.

Bazilij je bil celih 20 let vdovec. Živel je pri svojem bratu in sta se kar lepo razumela. Ljubil je domače žganje, posebno črničevce. Ko ga je kdo kuhal za prodajo, je zmeraj dejal: »Tega bom pa jaz kupil. Kolikor kdo drug da, tudi jaz dam!« Ko sem bil še mlad fant, sem ga vprašal: »Bazil, kak pa da imate v zglavju kar dve flaši šnopsa?« Pa je rekel: »Kaj te briga! Če sem obrnjen tja, pijem tistega, če pa sem, pa tega!« Učakal je 92 let in je menda le črničevce bil njegovo življenje, da ni bil nikoli bolan.

V veliki ponvi je kuhal koruzno polento za dva dni skupaj. Kavoj je pil črno, noter pa žganje. Nekoč sem ga vprašal: »Kak pa, da že zjutraj tak pijete?« pa je rekel: »Tih bod, zjutraj moram vampe oprati!«

Na dan sv. Katarine je bil nekoč v Guštanju sejem. Od Porija do Ledineka so bile stojnice. Bili so trgovci iz vseh krajev, iz Ljubljane, Maribora pa še do dalj. Bazilij je šel kupit hlače. Ker je bil čudno majhen možakar, je strašno težko našel svojo številko. No, končno sta jo s kramarjem našla. Bazilij kupi hlače in da en legner. To je bil tedaj velik denar. Kramar pa je mislil, da je Bazil, ki je bil bolj šihtno oblečen, morda malo za bregom, mu je pa dal 3 rajniše premalo nazaj. Bazil pa je bil pismen in je videl, da je premalo denarja. Kramarju je stopil na nogo: »Boš videl, ti hudič, kaj je fabriški coklišuh! Denar sem, če ne ti še na drugi nogi noht dov nesem!«

Kramar je vpil na vso dušo in nagovarjal ljudi, ki so bili tam okoli: »Pojdite po

Šapkov Anza izdeluje izesa

žandarja!« Ljudje pa so Bazilija poznali in ga radi imeli, zato nobeden ni hotel ubogati. Bazilij pa hlače na ramo in k Poriju v gostilno ter je začel od jeze piti.

Čez kako uro je prišel v gostilno orožnik Pajek in šel k Baziliju. Seveda sta se dobro poznala, ker sta ga oba rada pila. »Bazilij, kaj pa si naredil kramarju, da je zdaj pri dohtarju in ima zmečkan palec?« »Hudič, menda še ti z njim držiš. Ne dobiš od mene več kakega firklica.« »Veš, Bazilij, jaz moram gor popisati, ker te je prijavil.« Bazil pa nazaj: »Piši, kar hočeš, Bazil ima še več kot sto takšnih flik, da tako stvar plača.«

Ko je prišel drugi dan na šiht, je že vedela cela fabrika. V »teglmohariji« so se smejali in ga kibicali. Naslednji dan je prišel k njemu še direktor fabrike Maršler. Vprašal ga je, kaj vse počenja po gostilnah in po sejmih, pa mu je rekel Bazilij:

»Kadar ga bom v fabriki kaj pokronal, lahko ti prideš k meni, zunaj fabrike te pa nič ne briga!«

Ker je bil Bazilij priden mož in ni zamujal šihtov, so ga imeli radi in je tudi direktor kar šel. Ko sem ga nekoč vprašal, če kaj v cerkev gre, je rekel:

»Eh, prej da se umijem in zrihtam, je že maša ven. Fajmošter me pa tak dobro pozna, saj sem dal za zvonec eno fliko.«

80 let je bil star, ko sem mu rekel: »Bazilij, pazite, da ne pride smrt.« »Od doma moraš iti, kadar smrt hodi; malokdaj je kdo »bek« v gostilni!« mi je obregnul.

Ko so bili njegovi zadnji trenutki v 92 letu, je rekel na postelji: »Cela leta sem garu in delu pa trpu in nič prišparal, da imam samo toliko, da me ne boste na vaše stroške pokopali. Lušno je pa koj blo na svetu, čeravno ni bilo kaj prida. Zdej pa vem, da bo konec.«

Prosil je še, da je prišel župnik k njemu: »Naj pride, jaz tak ne morem več dovt. To vam pa povem, da nad seboj nimam nič, nikomur nisem kaj dovžan.« Po župnikovem odhodu je umrl.

HOCHALMSPITZE 3355 m

Prvič sem slišal za to ime takrat, ko smo lepega jesenskega dopoldneva čakali v Mojstrani na zaostali avtobus, ki je vozil planince, ki so se hoteli udeležiti akcije »300 železarjev na vrhu Triglava«. Zvedel sem tudi, da strma snežišča Hochalmspitzze vidimo z vrha Uršlje gore in jih pogosto zamenjujemo z Velikim Klekom. Hitro smo bili domenjeni, da bomo poizkušali stopiti na ta visoki vrh.

Cez teden dni smo se zjutraj ob sedmih odpeljali proti državni meji. Kilometri so hitro bežali mimo nas in kmalu smo bili v Spittalu, kjer je naša pot zavila na sever proti znanemu alpskemu prelazu Katschbergu (1641 m). Pred starim gorskim mestom Gmündom smo zavili v slikovito dolino reke Malta, ki jo imenujejo zaradi neštetihih in lepih slapov tudi »dolina padajočih voda«.

Prvič smo se ustavili pri penzionu Jahn, kjer nam je prijazni gostilničar pojasnil, da je kočica, v kateri nameravamo prenočiti, zaradi bližajoče se zime že zaprta in da naj poprosimo oskrbnico, da bo šla z nami do kočice. Medtem ko smo čakali oskrbnico, smo občudovali slap Falbach, ki se bobneče poganja prek strme stene v globino. To je najmočnejši slap Koroške.

Oskrbnica se je kmalu pripeljala in tudi mi smo se odpravili za njo. Po nekaj sto metrih smo zavili z ozke asfaltirane ceste na levo strmo v hrib. Po nekaj kilometrih strme in vijugaste gorske ceste smo se ustavili v majhnem naselju barak, v katerih žive delavci, ki grade vodni rov za hidrocentralo, ki bo nekje v dolini.

Tukaj je ceste konec. Hitro smo se preoblekli in najedli ter krenili po stezi, ki drži v hrib. Kmalu smo bili nad gozdno mejo, le tu in tam je še stalo kakšno osamljeno drevo, ki je bilo razcefrano od strel in viharjev, iz trave pa so se ponujale lepe zrele brusnice, da se nam je korak nehote ustavil in je roka segla po sladkih jagodah.

Za obronkom smo opazili streho Giesseiner Hütte (2230 m). Saj res, cela ura je že, odkar smo bili na poti, oskrbnice pa še ni bilo. Brž smo skočili načrt. Na vrh bomo šli namesto drugi dan, kot smo prvotno nameravali, takoj sedaj. Ura je sedaj trinajst, od vrha pa nas loči le še 1125 m in te bomo že zmogli do večera.

Iz nahrbtnika so romale vse nepotrebne stvari, vanje pa smo dali le dereze in vrvi ter še nadaljevali pot, ki nas je peljala po sončnem obronku med mnogimi potočki, ki so veselo žuboreli v dolino. Kmalu pa

smo prišli v popolnoma drugačen svet, hodili po nekakšnem plazju kamenja in med tisoč in tisoč kamni iskali pot, ki nas bo privedla na ledenik pod sfingo, ki smo jo videli v grebenu Hochalmspitzze. Na ledeniku smo se navezali na vrvi in natakili dereze in že sta se obe navezi vzpenjali po zelo strmim snežišču. Vreme se je pričelo kaziti in zajela nas je megla, ki je postajala vedno gostejša, da smo komaj še ločili obrise stene, čez katero smo se morali povzpeti. S steno, ki se pne nad ledenikom, smo dokaj hitro opravili, na grebenu pa nas je že pričakal peklenski ples snežink, ki jih je veter neusmiljeno vrtinčil. Z grebena smo videli sedaj tudi na nasprotno stran. Kadar se je meglena zavesa za hip odkrila, smo videli dolga snežišča, nekje daleč doli v megli pa se je skrivala kočica Osnabrücke.

Sneg je vse močnejše naletaval, zajel nas je pravi snežni vihar, zato smo napredovali le počasi. Vrv smo lahkomišno odložili nekje na grebenu, misleč, da je ne bomo več potrebovali. To se nam je sedaj, ko je postajal greben vse bolj divji, krepko maščevalo. Ker nismo bili varovani, smo le počasi napredovali. Snega je bilo že toliko, da so se na strmih policah prožili majhni plaziči, ki so se nam vsipali za vrat in rokave, ko smo iskali oprimke. Kmalu smo prišli do ozkega dela grebena, katerega si nismo upali več prečiti brez vrvi, saj so na levi in desni zevali globoki prepadi. Oči smo hrepeneče upirali v vrh, ki smo ga videli skozi sneženo zaveso in je bil čisto blizu, a kljub temu ga ne bomo mogli doseči. Razočarani, ker nismo stopili na vrh, smo se obrnili in pričeli sestopati. Vihar je razsajal z nezmanjšano močjo in šele sedaj smo opazili, da nas bo lovila noč. Po lažjem delu grebena smo skoraj tekli in hitro smo bili pri sfingi. Prvi trije smo se navezali in spustili prek stene. V mraku je prvi v navezi dosel vrhnji del snežišča, ostali štirje pa so

bili še v vrhnjem delu stene in gotovo bodo sestopali v temi.

Cepine, ki so jim bili pri spustu v napot, so metali na police pod sabo, in cepin, ki ga je nekdo nerodno odvrigel, se je odbil prek stene in letel tik nad Ferdovo glavo, ki je stal najnižje. Kakšna sreča! Ratišče cepina, ki je čez nekaj trenutkov zadelo ob steno, se je razklalo na dvojce kot treska.

Kmalu smo bili vsi skupaj in trda noč je že bila. Počasi, korak za korakom, smo sestopali po snežišču, ki smo ga pred nekaj urami tako lahko prečkali. Ratišča cepinov smo zabijali v trdi sneg in tako varovali tovariše, ki so bili pred nami na vrvi. Kako prav bi sedaj prišla žepna svetilka, ki smo jo pustili v koči!

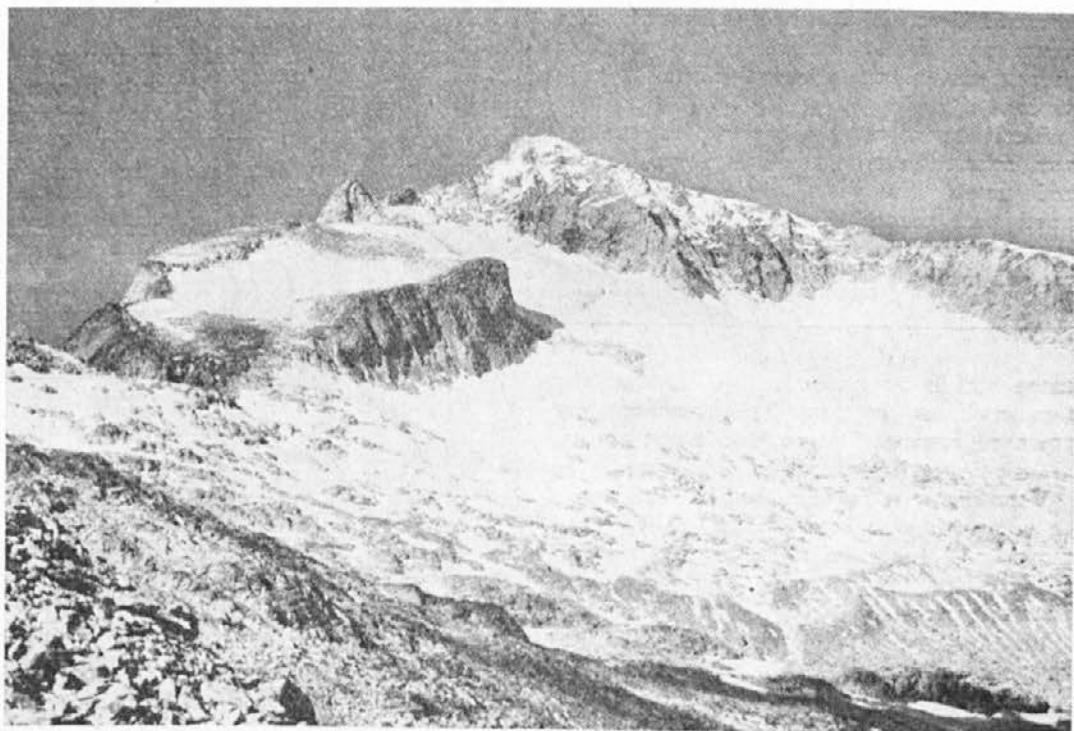
Ura je bila že deset, mi pa smo bili še tako visoko. Nenadoma smo zaslišali iz doline glas roga. Klical nas je tovariš, ki je ostal v dolini. Gotovo je v skrbeh, ker nas ni nazaj. Vihar pa še vedno tuli okrog nas. Nekajkrat smo vsi zaukali, misleč, da nas bodo oni doli slišali, vendar se je rog vedno znova oglašal.

Okrog polnoči smo bili na koncu ledenika, najnevarnejši del je bil za nami. Roga nismo več slišali, torej so v koči legli k počitku, mi pa smo prezeblili ugibali, v kateri smeri moramo sestopati.

Po srečnem naključju smo našli v temi moj nahrbtnik s fotoaparatom, ki sem ga popoldne odložil nekje na robu ledenika. To nam je precej pomagalo pri orientaciji in med tisoč in tisoč skalami smo se začeli spuščati v dolino.

Okrog dveh se je zjasnilo; mnoge zvezde so nam voščile dobro jutro. Ure so hitro minevale in že je bilo čutiti novi dan. Tudi snega je bilo vedno manj. Ura je bila pet, ko smo prišli do kočice. Pred kočico nas je čakal ves vesel naš tovariš z drugimi planinci, ki so nameravali v goro pogledat, kaj je z nami. Po šestnajstih urah neprestane hoje smo posedli okrog mize in popili čaj, ki so nam ga pripravili.

Zunaj pa se je rodil nov, lep dan, nebo je bilo kristalno čisto in brez oblaka, kot

Hochalmspitzze

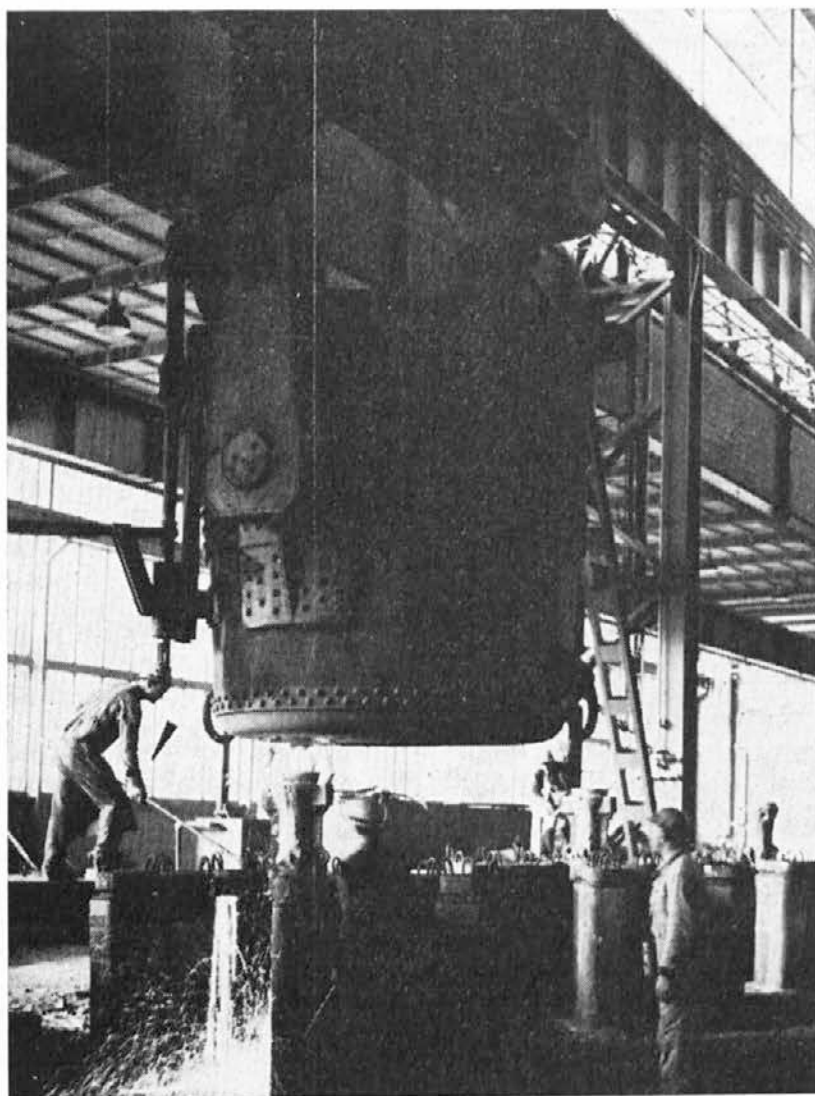
Ubogi rajni Bazilij! Ko smo odprli njegovo skrinjo, smo našli v njem dva kolarja. V enem je bil denar za pogreb in stroške, v drugem pa tudi denar in na listku zapisano: »Ta denar je za tiste, kateri me bojo zrihtali za oni svet, da ne bom kosmat in črn. Kar še ostane, postrežite ljudem pri pogrebu, da me ne bodo lačni in žejni nosili.«

Bazilov grob je še sedaj lep in čist z lepim skromnim križem in imenom. Zanj skrbita stric Pavli in njegova žena Tončka.

Marjan Kolar

Slaba izmena

(Odlomek iz romana)

Iz ponovce v kokilo

Veliki mostni žerjav je s huntom apnenca prizvonil nad Černjakovo posadko topilcev ter ga spustil na tla v trenutku, ko je v 25-tonski peči zabobnelo ko v peklu in je iz nje bruhnil sajast dim.

»Oni v žerjavu se ga pa res nažre,« je pomislil Černjak. Z ročico je dvignil težka vrata peči, da so brizgnile iskre vanj, ko je pogledal talino in se odločil, da je pravi čas.

Skozi široki vhod v topilnico za njegovim hrbtom je grdo zapihalo. Ampak kdor hoče imeta tone jekla, mora z njimi vred vzeti tudi preprih. Fant iz posadke je že spet črepal vodo, ki je neprestano tekla iz pipe in puščala v ustih okus po pločevini.

more biti le po hudi nevihti in občutek sem imel, da se nam hoče oddolžiti za prestane napore. Vrhovi Hochalmspitze pa se leskečejo v novem snegu.

Utrujeni, a zadovoljni smo se čez nekaj ur odpravili v dolino, v srcu pa je bila skrita tiha želja, da bi se zopet vrnili v ta čudoviti svet gora. Na svidenje, Hochalmspitze!

Na turi smo bili: Gregor Klančnik, Franc Telcer, Štefan Vevar, Ferdo Lečnik, Franc Urbanc, Miha Lotrič, Tone Creslovnik in

Vinko Krevh

Černjak mu je zažvižgal, naj odpre kisik, ter dvignil drog. Kisik je skozi cev zarezal v peč ko cirkularka. Počasi je Černjak dregal v kipečo talino; ne veliko in ne posebno dolgo. Fanta sta morala odmotati verigo s hunta in ga prevrniti. Bo pač še malo počakal.

Od spredaj ga je kuhala vročina, v hrbet mu je pihalo mrzlo. Čemerno je pomislil, da je bil to leto že dvakrat prehlajen in je s tem dosegel normo topilcev. Več si ne sme privoščiti. Zazrl se je prek hale v skupinico lepo oblečenih ljudi, ki so prišli na ogled livne jame. Že drugi ta dan. Kot obiskovalci v živalskem vrtu, je pomislil slabe volje. In potem čvekajo, da je livna jama globoka soseska med mogočnimi pečmi in počrnelim zidom. Neka usekana babnica pa je celo napisala v časopis, da so plošče z ingoti na rumenem pesku kot velikanski ornamenti. Ogromne peči so ji grozljivo godrnjale nad jamo, medtem ko je predirni zvonec žerjava opozarjal delavce, da se bliža ponovca, polna vrelega jekla. Slepeč curek je stekel v kokilo, nato v drugo in tretjo, da so zažarele kot antične amfore od žlahtne tekočine.

Čudovite barve so se tej turistki prelivalo v mraku od žgoče bele prek zlato rumene v toplo oranžno in ugašale v zamolklem siju ingotov na pesku. In še je napisala, da so peči ognjeniki, jama pa puščava,

zadušljiva od prahu in ubijajoče vroča. Černjak se je nemarno zarežal:

priti, pogledati in oditi je že najbrž grozljivo lepo. Ampak ostani v njej po osem ur na dan, šest dni v tednu, mesece, dve leti, deset let, pol življenja ter pri tem delaj, da teče s tebe — tak je kruh topilcev. Tu vsaka misel ugasne v vročem prahu in moč odteka z znojem iz telesa, samo vajeni gibi ostajajo. Majhen in neznaten si v velikanski hali, ko naravnaš razbeljeno vime na ognjene keglje kokil. Prašni smo, sivi pod sivimi kapami, v mokrih oblekah, da ne razpoznaš lic in imen, vsi enaki. To smo!

»Jedavca v peč!« je zatulil Černjak na fanta, ki sta se zazijala v polmetrsko barvano sliko nage babe, ki jo je mlajši iztrgal kdove iz katere revije in jo zjutraj pred šihom prilepil na vrata garderobe.

»K peči, junca! Dokler si ne bosta upala z zadnjicami trdo k peči, ne bosta kaj pridala topilca.«

Potem je vžgal v velikanski kotel peči, da so brizgnile iskre do izhoda. Kot bi dražil privezanega hudiča, je zabólila ognjena župa in zažarela, da so se zakresala sonca. V bobnič mu je zarezalo votlo butanje, da je za hip oglušel. Ampak zdaj nič ni pomagalo. Samo prestopil je na drugo stran in spet so ga posule iskre. Dregal je in dregal v razbeljeni vamp na vse strani. Še malo, pa se je izlila žlindra. Takrat je potegnil drog ven, fant je zaprl kisik, Černjak je zamenjal razbeljeni drog z drugim in spet začel pihati v peč, dokler ni zasmrdelo vsenaokrog po zažganih cunjah. Visoko nad glavo je dvignil cev s kisikom in pritisnil z vsem telesom, fanta pa sta na vso moč metala apnenca v žrelo. Pritiskal je in gledal, kako je curljala žlindra v korito pod pečjo ko ognjeni sok iz stiskalnice, potem pa se je razlezla v počasno, židko, svetlo gnojnico, da je lahko v peči ostalo samo zlato jekleno mleko, ki je kipele in padalo nazaj vase.

Fant je zajel probo, odlil, jo stisnil s kleščami in odnesel ognjeni zamašek po stopnicah v hitri laboratorij. To mu še najbolj izda, je pomislil Černjak. Za pravo delo je prekužev in ga morata opraviti on ter prvi pomočnik. Pod drogom so zapokali rafali kisikovih reakcij, medtem ko je peč nenehno rjovela kot gladovna zverina. Fant je pred odprto žrelo zataknil drog. Černjak in pomočnik sta zabasala petmetrsko grebljico, zajela sapo in se naslonila nanjo. Zdaj bo treba zagristi.

Fant je naravnal grebljico, Černjak je zajel in potegnil žlindro v žleb. Not — ven, not — ven, da so pokale kosti v ramenih in je rezala vročina kožo z lic. Not — ven, not — ven! Fant mu je prišel pomagat. Čeprav ni zaleglo veliko, sta bila vsaj dva in sta skupaj posnemala to gnilo smetano z velikanske razbeljene površine kipečega jekla. Not — ven, not — ven, kar kor da nikoli ne bo konca in bodo prej začeli možgani vreti. Pa sta si naposled le oddahnila in žlindra je ugašala ob ustju žrela z barvo ponižnega ognja, v peči pa so zdaj iz temno rdeče kaše švigali zlati plamenčki ter ko škratje poskakovali sem in tja.

Pot je curljal po obrazu, po hrbtu in prsih. Proč z grebljico in lopate sem, da bodo dodajali vsi trije. Skozi vhod je potegnilo strupeno, kot bi se moker pes pritisnil

ob golo kožo. Ko je začel fant lupiti strjeno žlindro, je zavila nad glavami sirena in zakrutil brenčoč.

»Prekleta peč, hudičeva!« je zaklel Černjak, »šarža je pretrda!« Preveč ogljika je bilo v njej. Hitro še nekaj lopat vanjo, potem spet kisika vmes. Fant je prinesel na kosu papirja analizo šarže. Izid je bil sranje. Preveč žvepla, preveč ogljika. In kakšna izguba časa; bodo sploh gotovi s to posrano šaržo do konca izmene?

Zdaj je od nekdaj prineslo še mojstra. Nič ni rekel, samo gledal je. Černjak je molče pokazal s prsti: trije izpadi toka so bili. Mojster je še vedno molčal, oni pa so dodajali v peč ko neumni. Potem nov drog sem. Fant je letal pit vodo in postajal živčen ali utrujen ali oboje. Ni pritrdil dobro droga in komaj je spustil kisik, je drog odpadel, da je kisik siknil v zrak. Černjak je klel skozi zobe:

»Zdaj so se že iz livne jame prirezali sem. Kot bi zavohali, da žvepla ne bo tako hitro spravil ven, so pricopotali na kozarec pločevinaste vode in na zijanje nove nage babnice, ki jo bodo ocenili od dlake do dlake. Kar videl jih je, kako so buljili vanjo in vozili z jeziki čike po ustih.

Pa naj! Ni bilo časa zanje, ker je peč crknila. Kateri hudič je danes zajahal to šaržo? Pot mu je lil z obraza, čeprav se mu je že davno zdelo, da nima več niti kapljice tekočine v sebi. Pod noge je nenehno vtekel preprih. Fant je komaj še stal in črepal črepal tisto prekletu vodo. Černjak je menjal drog. Bluza se mu je dvignila nad popok.

»Probo!« se je zadržal, da je fanta kar odneslo po stopnicah. Bo zdaj v redu? Kje, vraga — spet sirena: preveč ogljika! Kateri cepec je sploh pripravil ta vložek in kam je zapisal grodelj? Pa še čisto navadna šarža je; kaj, če bi bila legirana?

Zdaj je bilo Černjaku že tako vroče, da se mu še kleti ni ljubilo več, in ker je bilo treba ponoviti vse od kraja, mu tudi misliti ni bilo treba: spet lopate sem, spet drog, spet grebljico, ki je tehtala zdaj cente in vlekla k tlom. Spet so letele iskre, kot bi cel gozd naenkrat praznoval božič. Fant je odskakoval; še vedno se ni navadil. Že

Zopet na soncu

Foto: R. Vončina

davno bi morali imeti to šaržo zunaj, pa bo prej konec izmene. »Prekleta!« je rekel Černjak in se prvič ta dan poskusil spomniti doma, pa se ni mogel, ker je videl pred seboj samo peč, ta prekleti 25-tonski železni vamp, in ničesar drugega.

Lastovice se selijo spomladi

Marsikdo se bo vprašal, ali se res lastovice spomladi selijo od nas, ko pa vemo, da vse ptice selivke odhajajo jeseni in se spomladi spet vrnejo. Nekoč je res bilo tako, danes pa ne več povsod.

Spominjam se, kako sem včasih rad opazoval lastovice, ko so se jeseni zbirale na telefonskih žicah in imele na njih svoj zadnji poslovljni koncert. Danes skoraj ne vidimo več takega prizora in so lastovice že prav redek gost med nami. Tudi pri drugih pticah opazimo hiranje, npr. pri ščinkavcih in sinicah, pležuha pa komaj še opaziš kje. Le tu in tam kakšna lastovica zaide v naš kraj in tu samotna tava nad nekdanjo vasjo vsa zbegana kot popotnik v tujini, kjer mu je vse novo in neznano.

In zakaj se lastovice spomladi selijo od nas?

Stara mežiška vas se je spremenila v trg, iz trga pa nastaja mesto. Življenje se modernizira, to pa lastovicam ne ugaja. Marsikateriga hodnika, kjer so včasih gnezde, ni več. Pričakovali bi torej, da se bodo umaknile na kmete, ker je na kmečkih hišah in hlevih več prostora zanje. Pa jih zamenjamo tudi tam.

Ob naseljih se leno plazijo umazana Meža kakor smrtonosna prikazen, ki nima v sebi življenja ne za ljudi ne za živali. Ob slabem vremenu léže žerjavski plin nizko nad zemljo, na drugi strani pa iz železarne bruhajo gost dim, da na strehe in okna sedajo črne saje. Rože, s katerimi ljudje krasijo parke in okna svojih stanovanj, ne

morejo skriti umazanije, ki jo proizvajamo vsak dan.

Daleč sem od misli, da bi kritiziral ti dve naši najmočnejši industriji, saj bi bil brez njiju ta naš kot prazen in nepomemben. Sprašujem se le, če mora biti tako, da tudi gozd zunaj naselij nima več tistega prijetnega vonja po smoli in bujni rasti. Pogorevc, Šumahovo, Ladinikovo in Oberovo skalovje bo sčasoma postalo prazno, brez drevja in divjačine, saj se redčita ponekod tudi že vresje in teloh, pa tudi v panjih je vse manj muh, ker zanje ni več primerne paše.

Ali so strupi res neobhodni davek za to, da lahko imamo industrijo in bomo morali vsako leto dlje, če bomo hoteli še uživati zelenje, ali pa bomo znali potegniti plinom mejo, prek katere ne bodo več mogli? Zeleli bi, da bi jo čimprej. Še potem bi narava potrebovala desetletja, da bi si spet opomogla in postala park oddiha za ljudi.

Jože Vačun

ZA DOBRO VOLJO

Oglas

Reven mlad fant išče bogato mlado dekle, da bi igrala šah.

Dober recept

V gostem prometu, ki je bil ustrezno počasen, je neki šofer izgubil živce in začel divje hupati. Takrat se je iz najbližjega avtomobila nagnilo dekle in ga vprašalo:

»Kaj pa vam je razen tega še prinesel dedek Mraz?«

Svarilo

»Nikar se ne pusti od Petra povabiti v njegovo stanovanje!« je svarila Rozika prijateljico.

»Kaj je tako vsiljiv?«

»Še huje! Takoj zahteva, da mu pomiješ posodo.«

Naši »otoki«

»Jirs in Bavh«

Foto: Broman

SVETOVNA ZGODOVINA V 50 ŠTEVILKAH

Pred našim štetjem

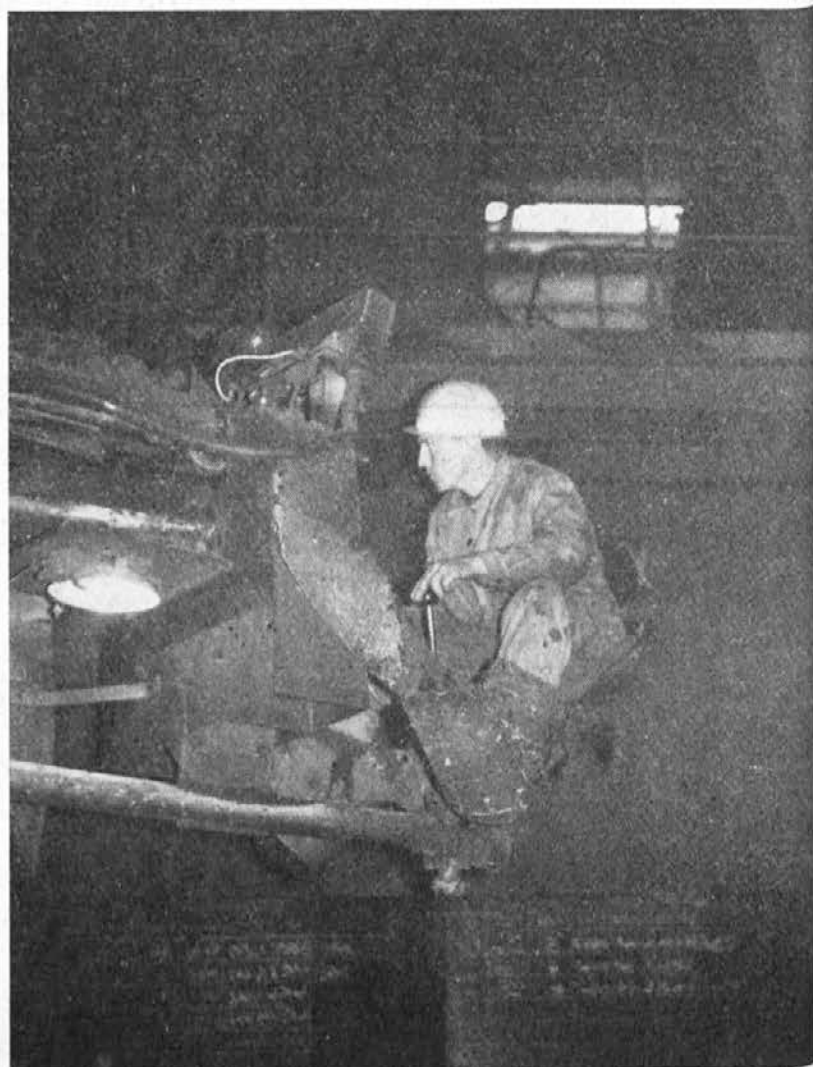
53.000—20.000	stara kamena doba
20.000— 4.000	srednja kamena doba
4.000— 1.000	mlajša kamena doba
od 1.000	železna doba
753	ustanovitev Rima
750— 550	Grki kolonizirajo Sredozemlje
okoli 500	Buda v Indiji, Konfucij na Kitajskem
356— 323	Aleksander Veliki
44	umor Cezarja

1914—1918	1. svetovna vojna
1917	oktobrska revolucija
1933	Hitler na oblasti
1939—1945	2. svetovna vojna
1945	eksplozija prve atomske bombe, ustanovitev OZN
1950—1953	Korejska vojna
1957	prvi zemeljski satelit
1962	kubanska kriza
1963	začetek vietnamske vojne
1969	prvi človek na Mesecu

Po našem štetju

79	Vezuv uniči Pompeje
okoli 250	Alemanji predrejo limes
375	vpad Hunov sproži preseljevanje narodov
okoli 450	Angli in Sasi v Angliji
570— 632	Mohamed
768— 814	Karel Veliki
okoli 1000	Vikingi odkrijejo Ameriko
1066	bitka pri Hastingsu
1077	Canossa
1215	Magna charta
1241	bitka v Mongoli pri Liegnitzu
1354	Zlata bula
1431	sežig Device Orleanske
1453	Turki osvojijo Konstantinopol
1492	Kolumb odkrije Ameriko
1498	Vasco da Gama odkrije morskot pot v Indijo
1517	Luter nabije svoje teze na cerkvena vrata v Wittenbergu
1521	Magellan prvi objadra Zemljo
1618—1648	tridesetletna vojna
1683	Turki oblegajo Dunaj
1776	ZDA dosežejo neodvisnost
1789	francoska revolucija
1796—1815	Napoleon I
1813	bitka narodov pri Leipzigu
1815	dunajski kongres
1818—1883	Karl Marx
1848	pomlad narodov
1861—1865	ameriška državljanska vojna
1869	otvoritev sueškega prekopa
1871	pariška komuna

»Na vrtiljaku«

ZA DOBRO VOLJO

Skrivnosti rojstva

Starši so pričakovali naraščaj in vprašali Petrečka:

»Kaj ti naj prinese štokrlja — bratca ali sestrico?«

»Če mamici ne bo pretežko — konjička za guganje!«

Družinska

Anica: »Striček, z Janezom sva se pa igrala moža in ženo!«

Stric: »Kako pa?«

Anica: »Jaz sem sedela na eni strani mize, Janezek pa na drugi. On je rekel: 'To kosilo je zanič!', jaz pa: 'Drugega ne dobiš!' Nato Janezek: 'Preketo sranje!' jaz pa sem vstala in odšla iz sobe.«

Pesimistov recept

Pesimist je svetoval naslednje:

»Če vas kdo ponoči napade, nikoli ne kličite: 'Na pomoč!' 'Morilec!' ali kaj podobnega, ker vam nihče ne bo prišel pomagat. Zakličite raje: 'Gori!' pa bo vse priteklo na kup, celo policija!«

Kletvice

Mark Twain je včasih prav sočno klel, njegova žena pa ga je hotela tega odvaditi. Nekega dne, ko se je pri britju urezal, je začel preklinjati »po spisku«, žena pa — dobesečno za njim. Takrat je nežno rekel:

»Besede so že prave, draga, melodija pa ne!«

Redakcija te številke je bila zaključena
9. aprila 1971

Izdajata upravni odbor Železarne Ravne in skupščina občine Ravne na Koroškem. Ureja uredniški odbor: Jože Delalut, Franc Fale, Marjan Kolar, Franciška Korošec, Janez Mrdavič, Jože Rudl, Jože Sater, Drago Vončina, Milan Zafornik. Odgovorni urednik: Marjan Kolar. Telefon: 86-030, interni 304. Tisk: CP Mariborski tisk, Maribor.